

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Ústav historických věd

VE VÍRU TROJÍ LOAJALITY

Diplomatická mise knížete Maxmiliána II. z Dietrichsteinu do Polska
roku 1645

Bc. Kryštof Halamek

Diplomová práce 2023

Vedoucí: doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D.

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Kryštof Halamek**
Osobní číslo: **H21378**
Studijní program: **N0222A120033 Historie**
Specializace: **Historie – Kulturně historická studia**
Téma práce: **Diplomatická mise knížete Maxmiliána II. z Dietrichštejna do Polska v letech 1644-1645**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Zásady pro vypracování

Hlavním tématem plánované práce je diplomatická cesta knížete Maxmiliána II. z Dietrichštejna do Varšavy roku 1645. Autor zevrubně popíše její průběh a provede analýzu diplomatovy činnosti na polském dvoře, v rámci které pojedná např. o jeho každodenním životě, vytváření sítě kontaktů či uplatňování politických strategií. Dietrichštejn v Polsku zastupoval jak španělského krále, tak císaře. Proto se práce zaměří nejen na bližší poznání širšího kontextu tehdejších habsbursko-polských vztahů, ale i na fenomén dvojí loajality a s ním spjatý vývoj vztahů mezi španělskou a rakouskou větví rodu Habsburků. Prameny vzniklé v souvislosti s misí jsou uloženy v Moravském zemském archivu v Brně (fond Rodinný archiv Dietrichštejnů).

Rozsah pracovní zprávy:

Rozsah grafických prací:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

CONDE PAZOS, Miguel, *La monarquía católica y los confines orientales de la cristiandad, relaciones entre la Casa de Austria y los Vasa de Polonia*, disertační práce Universidad Autónoma de Madrid, Madrid 2016.

ČECHOVÁ, Blanka, *Polsko-habsburské vztahy v době Ferdinanda III. a Vladislava IV. Dynastická diplomacie a třeboňská zástavní držba*, disertační práce Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2012.

KUBEŠ, Jiří a kol., *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640–1740*, Praha 2018.

LEITSCH, Walter – Stanislaw TRAWKOWSKI (edd.), *Polen und Österreich im 17. Jahrhundert*, Wien 1999.

SKOWRON, Ryszard, *Pax i Mars. Polsko-hiszpańskie relacje polityczne w latach 1632–1648*, Kraków 2013.

SKOWRON, Ryszard a kol., *The House of Vasa and The House of Austria. Correspondence from the Years 1587 to 1668. Part I. The Times of Sigismund III, 1587–1632. Volume 1*, Katowice 2016.

Henryk WISNER, *Rzeczpospolita Wazów. Czasy Zygmunta III i Władysława IV*, Warszawa 2002.

Vedoucí diplomové práce:

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D.

Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2021**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. března 2022**

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D. v.r.
děkan

doc. Mgr. Pavel Marek, Ph.D. v.r.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2021

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 7/2019 Pravidla pro odevzdávání, zveřejňování a formální úpravu závěrečných prací, ve znění pozdějších dodatků, bude práce zveřejněna prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 13. 6. 2023

.....

Anotace

Název: Ve víru trojí loajality. Diplomatická mise knížete Maxmiliána II. z Dietrichsteinu do Polska roku 1645

Tato magisterská práce se zabývá diplomatickou misí knížete Maxmiliána II. z Dietrichsteinu do Polsko-litevské unie v roce 1645. Dietrichstein byl mimořádným velvyslancem nejen španělského krále Filipa IV. a císaře Ferdinanda III., ale neformálně i císařovny vdovy Eleonory Gonzagové. Proto je nejprve věnována pozornost historickému kontextu vztahů mezi dvory ve Španělsku, habsburské monarchii a Polsku. Poté se práce zaměřuje na jednotlivé aspekty mise roku 1645, včetně kritérií výběru diplomata, fáze příprav, velvyslancova pobytu na polském dvoře a jednání s polským králem Vladislavem IV. z rodu Vasovců. Při výzkumu mise byly využity zejména materiály z Moravského zemského archivu v Brně.

Klíčová slova: dějiny diplomacie, raný novověk, 17. století, třicetiletá válka, Polsko-litevská unie, habsbursko-polské vztahy, Habsburkové, Vasovci, 1645, Maxmilián II. z Dietrichsteinu, ceremoniál, mnohonásobná loajalita

Annotation

Title: In Service of Three Masters. The Diplomatic Mission of Prince Maximilian of Dietrichstein to Poland in 1645

The present master's thesis deals with the 1645 diplomatic mission of Prince Maximilian of Dietrichstein to the Polish-Lithuanian Commonwealth. Dietrichstein was an extraordinary ambassador sent not only by King Philip IV of Spain and Emperor Ferdinand III but unofficially also by Dowager Empress Eleonora Gonzaga. For this reason, attention is first given to the historical context of Spanish-Imperial as well as Habsburg-Polish relations. The thesis then focuses on specific aspects of the 1645 mission, including the criteria for choosing the diplomat, the preparation phase, the ambassador's stay at the Polish court and finally the negotiations with King Ladislaus IV of Poland. The research of this mission is based primarily on sources available in the Moravian Provincial Archive in Brno.

Keywords: history of diplomacy, early modern period, 17th century, Thirty Years' War, Polish-Lithuanian Commonwealth, Habsburg-Polish relations, Habsburgs, Vasa, 1645, Maximilian of Dietrichstein, ceremonial, multiple loyalty

Tato diplomová práce by nevznikla bez podpory, které se mi dostávalo během celého magisterského studia.

Děkuji doc. Pavlu Markovi za pomoc při vytváření a upřesňování koncepce mého výzkumu, poskytování různých materiálů, přeložení a shrnutí italsky psané relace a za pečlivé pročítání mých textů a cenné připomínky.

Děkuji rovněž doc. Jiřímu Kubešovi, a to nejen za podnětné konzultace a poskytnutí obtížně dostupné literatury, ale také za pomoc s četbou císařské vedlejší instrukce a s dokončením edice konceptu cestovního deníku.

Za poskytnutí materiálů jsem vděčný také prof. Ryszardu Skowronovi a dr. Matyldě Urjasz-Raczko.

Můj dík však patří především mé rodině, která mi byla oporou během celého studia.

Obsah

Úvod.....	1
Historický kontext (1587–1648)	8
Habsburská dynastie v evropském systému mezinárodní politiky (1618–1648)	8
Polsko a Habsburkové během vlády krále Zikmunda III. (1587–1632).....	19
Habsbursko-polské vztahy během vlády krále Vladislava IV. (1632–1648)	29
Mise Maxmiliána z Dietrichsteinu do Polska v roce 1645.....	42
Habsburská diplomacie v Polsku	42
Kontext mise a výběr diplomata	46
Příprava a organizace mise	52
Na dvoře Vladislava IV.	63
Ve víru trojí loajality.....	74
Závěr.....	84
Summary	91
Seznam literatury.....	93
Přílohy	109
Příloha č. 1 (koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645).....	109
Příloha č. 2 (dopis Maxmiliána z Dietrichsteinu císaři ze 4. února 1645).....	118
Příloha č. 3 (relace Maxmiliána z Dietrichsteinu pro císaře z roku 1645)	119

Úvod

Dějiny raně novověké diplomacie mají své místo ve vědecky zaměřené historiografii již od jejich počátků v 19. století. Zakladatelé moderního západního dějepiscectví, mezi nimiž vynikal zvláště německý historik Leopold von Ranke (1795–1886), zformulovali paradigma historického výzkumu, které si ještě ve 20. století udržovalo dominanci. Takto pojaté bádání kladlo obrovský důraz na tzv. velké dějiny: chronologicky a popisně pojaté líčení vývoje politických vztahů mezi národními státy. Stará forma dějin diplomacie se začala setkávat s výraznější kritikou teprve po roce 1945, kdy diskreditace nacionalismu vedla k dosud nevídanému rozšiřování badatelských témat. Současný výzkum dějin raně novověké diplomacie, který se v zahraničí etabloval během druhé poloviny 20. století, se opírá o podněty z mnoha různých oborů, včetně kulturní, historické a sociální antropologie, sociologie, studia mentalit a dalších oblastí.¹ Abstraktně vnímaný stát byl sesazen z piedestalu, a místo něj se středem pozornosti stali jednotlivci, ať jde o diplomaty či neformální aktéry, jako např. milenky krále. Předmětem zájmu je přitom nejen vliv těchto osob na mezinárodní politiku, ale také jejich každodennost na přijímacím dvoře či budování sociálních sítí. V opačném případě jsou zkoumány různé nestátní celky, včetně dynastií či obchodních společností.² V českém prostředí se moderní studium diplomacie začalo ve větší míře rozvíjet teprve po roce 1989, a zvláště během posledních deseti let. Svou cestu k diplomacii česká historiografie našla díky zvýšenému zájmu o barokní šlechtu, pro kterou byla tato forma služby jednou z možností kariérního růstu na panovnickém dvoře.³

¹ Pro hlavní průkopnické knihy viz Garrett MATTINGLY, *Renaissance Diplomacy*, London 1955; Klaus MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648–1740)*, Bonn 1976; William J. ROOSEN, *The Age of Louis XIV. The Rise of Modern Diplomacy*, Cambridge 1976.

² Zvláštní pozornosti se těší např. habsburský dynastismus. O něm viz kupř. Arno STROHMEYER, *Einheit der Casa de Austria? Habsburgs Dynastizismus im Dreißigjährigen Krieg*, in: Katrin Keller – Martin Scheutz (edd.), *Die Habsburgermonarchie und der Dreißigjährige Krieg*, Wien – Köln – Weimar 2020, s. 143–160.

³ Viz zejména Jiří HRBEK, *Cesty evropské historiografie k diplomacii raného novověku*, *Theatrum historiae* 13, 2013, s. 7–30; Pavel MAREK, *La embajada española en la corte imperial (1558–1641). Figuras de los embajadores y estrategias clientelares*, Praha 2013; Jiří KUBEŠ a kol., *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640–1740*, Praha 2018; Martin BAKEŠ, *Diplomatem v půlnoční zemi. Zástupci Habsburků ve Švédském království mezi lety 1650–1730*, Praha 2020; Rostislav SMÍŠEK – Monika KONRÁDOVÁ (edd.), *Mezi Vídní, Varšavou a Moskvou. Diplomatická cesta Jana Kryštofa z Fragsteinu do Moskvy v letech 1657–1658*, České Budějovice 2020; Petr PAVELEC – Martin GAŽI – Milena HAJNÁ (edd.), *Ve znamení Merkura. Šlechta českých zemí v evropské diplomacii*, České Budějovice 2020.

Do repertoáru zkoumaných císařských misí patří i ty, jež směřovaly do *Rzeczpospolité*.⁴ Překvapit může přitom skutečnost, že právě tyto legace představují jedno z nejpůvodnějších témat současného českého výzkumu raně novověké diplomacie.⁵ Většina těchto prací se však zaměřuje na druhou polovinu 17. století, méně pak na první polovinu věku následujícího, zatímco období před rokem 1648 je spíše opomíjeno.⁶ V tomto ohledu slouží jako určitý kontrast polské dějepisectví, v němž je období vlády krále Zikmunda III. (1587–1632) a Vladislava IV. (1632–1648) populárnější, byť nejsou příliš zkoumány jednotlivé diplomatické mise. Císařsko-polským vztahům během panování prvního zmíněného krále z rodu Vasovců se již věnovali Aleksandra Barwicka-Makula,⁷ Przemysław Piotr Szpaczyński⁸ či Tomasz Poznański.⁹ Roku 2019 byla univerzitou v Gießenu a Polskou akademií věd zorganizována konference s názvem *Network of Interests and Center of Monarchical Reign. The Polish Court*

⁴ *Rzeczpospolita Obojga Narodów*, tj. doslova Republika obou národů, ustálené označení Polsko-litevského státu existujícího v letech 1569–1795. Při převodu tohoto termínu do českého jazyka by mohl přicházet v úvahu buď překlad, či mnou upřednostňované přímé převzetí. V tom případě nicméně vyvstává otázka, jak se má takový termín v češtině skloňovat. Jelikož se u našich severních sousedů toto slovo užívá jak s vnitřním skloňováním (*Rzeczypospolitej*, *Rzeczpospolitą*), tak bez něj (*Rzeczpospolitej*, *Rzeczpospolitą*), považují za nejschůdnější jednoduše převzít druhou zmíněnou variantu, tj. kupř. *Rzeczpospolita*, o *Rzeczpospolité*, s *Rzeczpospolitou*.

⁵ Viz Monika HRUŠKOVÁ (KONRÁDOVÁ), *Každodenní život císařských vyslanců v Polsku v druhé polovině 17. století*, diplomová práce Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2012; M. BAKEŠ, *Kryštof Václav z Nostic a jeho diplomatická cesta na území Polsko-litevské unie v roce 1693*, Východočeský sborník historický 24, 2013, s. 99–119; J. KUBEŠ, *Hermann Jakob Czernin von Chudenitz' Diplomatic Mission in Warsaw in 1695. A Contribution towards the Travel Arrangements of Imperial Diplomats*, *Theatrum historiae* 19, 2016, s. 171–203; Nela MICHALICOVÁ, *Habsbursko-polské vztahy ve 20. letech 18. století. Císařský vyslanec František Karel Vratislav z Mitrovic v korespondenci s říšským vicekancléřem hrabětem Schönbornem, 1724–1727*, bakalářská práce Univerzity Pardubice, Pardubice 2015; TÁŽ, *Ke králi i k sejmku. Císařští diplomaté a habsburská politika vůči sasko-polské unii v druhé půli vlády Augusta II. (1719–1733)*, diplomová práce Univerzity Pardubice, Pardubice 2018; Kristýna ANSORGOVÁ, *Závěr severní války v zrcadle císařské diplomacie. František Karel I. Libštejnský z Kolovrat a zprostředkování míru v Olivě roku 1660*, bakalářská práce Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2017; TÁŽ, *František Filip ze Šternberka jako císařský vyslanec v Polsku a Sasku v letech 1749–1764*, diplomová práce Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2020.

⁶ Ze staršího výzkumu viz zejména Jaroslav PÁNEK, *Czeska elita arystokratyczna XVI wieku i jej stosunek do Polski na przykładzie "wicekróla" Wilhelma z Rozemberka i biskupa Stanisława Pawlowskiego*, in: Marceli KOSMAN (ed.), *Kultura polityczna w Polsce 5. Elity dawne i nowe*, Poznań 2006, s. 63–78; dále viz Josef MACŮREK, *Dozvuky polského bezkráloví z roku 1587. Příspěvek k osvětlení snah rodu habsburského o získání koruny polské v letech 1588–1594*, Praha 1929; TÝŽ, *Zápas Polska a Habsburků o přístup k Černému moři na sklonku 16. stol.*, Praha 1931; TÝŽ, *Čechové a Poláci v druhé polovině XVI. století (1573–1589). Tři kapitoly z dějin česko-polské politické vzájemnosti*, Praha 1948; TÝŽ, *Dějiny polského národa*, Praha 1948.

⁷ Viz Aleksandra BARWICKA-MAKULA, *Od wrogości do przyjaźni. Habsburgowie austriaccy wobec Polski w latach 1587–1592*, Katowice 2019.

⁸ Viz Przemysław Piotr SZPACZYŃSKI, *Mocarstwowe dążenia Zygmunta III w latach 1587–1618*, Kraków 2013.

⁹ Viz Tomasz POZNAŃSKI, „*Amicitia, sed*“. *Friendship, Raison d'état, and Political Compromise. Relations between Sigismund III Vasa and the Habsburg Emperors in 1613–1632*, in: Ryszard Skowron a kol., *The House of Vasa and The House of Austria. Correspondence from the Years 1587 to 1668. Part I. The Times of Sigismund III, 1587–1632. Volume 1*, Katowice 2016, s. 145–187.

and Foreign Relations under the Vasa Dynasty. Na ní byla většina příspěvků taktéž věnována právě období panování Zikmunda III., což nasvědčuje tomu, že právě toto časové rozmezí je v současné době z hlediska výzkumu nejfrekventovanější. K poznání vlády a zahraniční politiky jeho nástupce, Vladislava IV., zásadním způsobem přispěli Władysław Czapliński,¹⁰ který se tématu věnoval prakticky celoživotně, a později i Henryk Wisner, v současnosti nejlepší znalec období vlády tohoto panovníka.¹¹ V České republice se vztahy mezi císařem a druhým polským králem z rodu Vasovců staly předmětem zájmu Blanky Čechové, ačkoliv středobodem jejího výzkumu byly jiné záležitosti.¹²

Část evropského výzkumu habsbursko-polské interakce se samozřejmě orientuje také na kontakty Polska se Španělskem. Na ně se zaměřili např. Adam Szelaḡowski,¹³ Rajnold Przewdziecki¹⁴ a Walerian Meystowicz.¹⁵ Od konce minulého století výrazně přispěl ke stavu bádání polský historik Ryszard Skowron, který na toto téma již přes čtvrt století publikuje texty, včetně několika monografií.¹⁶ Španělsko-polskými tématy se zabývá i historička Matylda Urjasz-Raczko, která se však ve své disertační práci věnovala staršímu období.¹⁷ Ve španělském prostředí byly habsbursko-polské vztahy víceméně marginálním tématem, dokud nevznikla neobyčejně rozsáhlá disertační práce španělského historika Miguela Conde Pazos. Ta se

¹⁰ Výběrově viz Władysław CZAPLIŃSKI, *Władysław IV wobec wojny 30-letniej, 1637-1645*, Kraków 1937; TÝŽ, *Polska a Prusy i Brandenburgia za Władysława IV*, Wrocław 1947; TÝŽ, *Na dworze króla Władysława IV*, Warszawa 1959; TÝŽ, *Dyplomacja polska 1605-1648*, in: Zbigniew Wójcik (ed.). *Polska służba dyplomatyczna XVI – XVIII. wieku*, Warszawa 1966, s. 203–356; TÝŽ, *Władysław IV. i jego czasy*, Warszawa 1972.

¹¹ Viz Henryk WISNER, *Najjaśniejsza Rzeczpospolita. Szkice z dziejów Polski szlacheckiej XVI-XVII wieku*, Warszawa 1978; TÝŽ, *Rozróżnieni w wierze. Szkice z dziejów Rzeczypospolitej schyłku XVI i połowy XVII wieku*, Warszawa 1982; TÝŽ, *Dyplomacja polska w latach 1572-1648*, in: Zbigniew Wójcik (ed.). *Historia dyplomacji polskiej. Tom II (1572-1795)*. Warszawa 1982, s. 5-161; TÝŽ, *Król i car. Rzeczpospolita i Moskwa w XVI i XVII wieku*, Warszawa 1995; TÝŽ, *Władysław IV Waza*, Wrocław 1995. TÝŽ, *Die Adelsrepublik und der Dreissigjährigen Krieg*, in: Heinz DUCHARD (ed.), *Der Westfälische Friede. Diplomatie – politische Zäsur – kulturelles Umfeld – Rezeptionsgeschichte*, München 1998, s. 405–412; TÝŽ, *Rzeczpospolita Wazów. Czasy Zygmunta III i Władysława IV*, Warszawa 2002; TÝŽ, *Rzeczpospolita Wazów II. Wojsko Wielkiego Księstwa Litewskiego, dyplomacja, varia*, Warszawa 2004.

¹² Viz Blanka ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy v době Ferdinanda III. a Vladislava IV. Dynastická diplomacie a třeboňská zástavní držba*, disertační práce Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2012.

¹³ Viz Adam SZELAḠOWSKI, *Rozklad Rzeszy a Polska za panowania Władysława IV*, Kraków 1907.

¹⁴ Viz Rajnold PRZEZDZIECKI, *Diplomatie et protocole à la cour de Pologne, I.–II.*, Paris 1934–1937.

¹⁵ Viz Walerian MEYSZTOWICZ (ed.), *Elementa ad Fontium Editiones. Documenta Polonica ex Archivo Generali Hispaniae in Simancas, VIII., XI., XII., XV., XVI., XIX., XXI.*, Roma 1963–1970.

¹⁶ Viz zejména R. SKOWRON, *Olivares, Dyplomaci polscy w Hiszpanii w XVI i XVII wieku*, Kraków 1997; TÝŽ, *Olivares, Wazowie i Bałtyk. Polska w polityce zagranicznej Hiszpanii w latach 1621-1632*, Kraków 2002; TÝŽ, *Pax i Mars. Polsko-hispańskie relacje polityczne w latach 1632–1648*, Kraków 2013.

¹⁷ Viz Matylda URJASZ-RACZKO, *Rzeczpospolita wyobrażona dyplomacji Filipa II. Studium spotkania kultur politycznych*, disertační práce Varšavské univerzity, Warszawa 2016.

podrobně zabývá vývojem diplomatických vztahů mezi Vasovci a španělskými Habsburky během poměrně dlouhého období (1572–1668).¹⁸ Tato disertační práce bez sebemenších pochyb více než úspěšně plní svůj cíl zaplnit velké „bílé místo“ ve španělské historiografii. Conde Pazos je součástí kolektivu historiků pod vedením Ryszarda Skowrona, kteří v současné době pracují na edičním zpřístupnění velkého množství korespondence mezi Habsburky a polskými Vasovci z let 1587–1668. Plodem tohoto úsilí je zatím první část prvního dílu, obsahující dopisy z let 1587–1623.¹⁹

Jedním z témat současného výzkumu dějin diplomacie je fenomén mnohonásobné loajality raně novověkých vyslanců. Již v průkopnické monografii Williama Jamese Roosena se lze dočíst, že v 17. století diplomat nejednou sloužil více pánům najednou. Nezdá se ale, že by Roosen v knize pracoval s jakýmkoliv konkrétními příklady.²⁰ Pominu-li obecnou „mnohost rolí“ raně novověkého diplomata, kterou zformuloval Hillard von Thiessen, zájem o dvojitou či mnohonásobnou loajalitu byl zatím projevován především – byť ne výlučně – v souvislosti s představiteli církve.²¹ V kontextu habsbursko-polské diplomacie jsou nicméně známy alespoň tři příklady tohoto jevu. Prvním z nich jsou bratři Valerián (1586–1661) a František (1598–1652)²² z rodu Magnisů, kteří byli původně spjati s císařským prostředím, ale stali se důvěrníky polského krále a vykonávali jeho jménem diplomatické mise.²³ Nejsm si však vědom toho, že by kdykoliv podnikli jakoukoliv diplomatickou misi jménem císaře i polského krále zároveň, a to v rámci jedné mise na jednom dvoře. Druhý příklad pochází ze specifického prostředí sasko-polského dvora během první třetiny 18. století. Zde totiž existoval pozoruhodný úřad tzv. císařského ministra, který na polsko-saském dvoře působil nejen jako

¹⁸ Viz Miguel CONDE PAZOS, *La monarquía católica y los confines orientales de la cristiandad, relaciones entre la Casa de Austria y los Vasa de Polonia*, disertační práce Universidad Autónoma de Madrid, Madrid 2016. Roku 2022 se tato disertační práce dočkala vydání v podobě monografie. Viz TÝŽ, *La quiebra de un modelo dinástico. Relaciones entre la Casa de Austria y los Vasa de Polonia (1635–1668)*, Madrid 2022.

¹⁹ Viz R. SKOWRON a kol., *The House*.

²⁰ W. J. ROOSEN, *The Age*, s. 2.

²¹ Hillard von THIESSEN, *Diplomatie von type ancien. Überlegungen zu einem Idealtypus des frühneuzeitlichen Gesandtschaftswesens*, in: TÝŽ – Christian WINDLER (Hg.), *Akteure der Außenbeziehungen. Netzwerke und Interkulturalität im historischen Wandel*, Köln – Weimar – Wien 2010, s. 471–504, zde s. 491; Viz např. TÝŽ, *Switching Roles in Negotiation. Levels of Diplomatic Communication between Pope Paul V Borghese and the Ambassadors of Philip III*, in: St. Andretta a kol., *Paroles de négociateurs*, Rome 2010, 151–172; José Martínez Millán (ed.), *La doble lealtad: entre el servicio al rey y la obligación a la iglesia*, in: *Librosdelacorte* es 6, 2014 (= Monográfico 1).

²² O činnosti Františka Magnise viz Pavel BALCÁREK, *Ve víru třicetileté války. Politikové, kondotiéři, rebelové a mučedníci v zemích Koruny české*, Česká Budějovice 2011, s. 367–398.

²³ W. CZAPLIŃSKI, *Władysław IV i jego czasy*, Warszawa 1972, s. 292–295.

císařský diplomat, ale také jako tamější dvořan. To znamenalo, že císařští ministři byli loajalitou vázání nejen k císaři, ale i k rodině saského kurfiřta a polského krále Augusta II. Silného (1670–1733).²⁴ Posledním příkladem, kterého jsem si vědom, je mise knížete Maxmiliána II. z Dietrichsteinu (1596–1655)²⁵ do Polska v zimě roku 1645. Tento moravský aristokrat na varšavském dvoře jakožto mimořádný velvyslanec zastupoval nejen španělského krále Filipa IV. (1605–1665), ale také císaře Ferdinanda III. (1608–1657). K tomu byl ještě k jednání neoficiálně pověřen císařovnou vdovou Eleonorou Gonzagovou (1598–1655)! Stejně jako mnoho dalších legací nebyla ani tato dosud zevrubně zpracována v podobě samostatné a moderní publikace, nicméně se jí několik historiků již stručně věnovalo.

Pominu-li zmínku v práci polského historika Ludwika Kubaly z roku 1883,²⁶ prvního stručného zpracování se Dietrichsteinova mise dočkala roku 1937, kdy se stala předmětem zájmu dvou autorů. Jedním z nich byl Rajnold Przewdziecki, jenž se ve své monografii zabýval císařskými, španělskými, ruskými a anglickými diplomaty v raně novověkém Polsku.²⁷ Oproti tomu historik Władysław Czapliński misi zakomponoval do svého vyprávění o císařsko-polských politických vztazích v letech 1637–1645.²⁸ O několik desetiletí později přispěl ke stavu bádání Józef Leszczyński, jenž oproti předešlému autorovi cestu uvedl do kontextu císařsko-polského vyjednávání o předání Slezska v letech 1645–1648.²⁹ Po odmlce ve výzkumu, trávající až do počátku 21. století, se tématu chopil Ryszard Skowron, jenž si všiml především španělsko-polských vztahů.³⁰ Hispánský rozměr Dietrichsteinovy výpravy poté v obdobném duchu zpracoval i Miguel Conde Pazos ve své disertační práci.³¹ Oba tito

²⁴ N. MICHALICOVÁ, *Ke králi*, s. 49.

²⁵ Z důvodů, které nastínil historik Ivo Cerman, upřednostňují původní formu rodového jména Dietrichsteinů před jeho počestělou verzí (Ditrichštejn). Viz Ivo CERMAN, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011, s. 17–18.

²⁶ Ludwik KUBALA, *Jerzy Ossoliński, tom I.*, Lwów 1883, s. 246.

²⁷ R. PRZEZDZIECKI, *Diplomatie*, II., s. 235–236.

²⁸ Tato práce obsahuje mj. i stručný, byť neúplný výtah z relace, kterou po své misi Maxmilián z Dietrichsteinu adresoval císaři Ferdinandovi III. Viz W. CZAPLIŃSKI, *Władysław IV wobec wojny 30-letniej, 1637-1645*, Kraków 1937, s. 99.

²⁹ Viz Józef LESZCZYŃSKI, *Władysław IV a Śląsk w latach 1644–1648*, Wrocław 1969, s. 24–25.

³⁰ Základ tohoto pojednání o misi roku 1645 sestává z pramenů španělské Státní rady (*Consejo de Estado*), které se nacházejí ve městě Simancas. Zde je uložen další důležitý pramen, který Skowron využil, a sice Dietrichsteinova relace zasláná španělskému králi Filipovi IV. Viz R. SKOWRON, *Filip IV wobec drugiego małżeństwa Władysława IV*, in: *Arx felicitatis, Księga ku czci Profesora Andrzeja Rottermunda w sześćdziesiątą rocznicę urodzin od przyjaciół, kolegów i współpracowników*, Warszawa 2001, s. 613–617. V doplněné podobě se později toto zpracování objevilo v monografii téhož autora. Viz TÝŽ, *Pax*, s. 280–287.

³¹ Tento autor se opíral vesměs o stejné prameny. Viz M. CONDE PAZOS, *La monarquía*, s. 470–476. Roku 2022 se tato disertační práce dočkala vydání v podobě monografie. Viz TÝŽ, *La quiebra de un modelo dinástico. Relaciones entre la Casa de Austria y los Vasa de Polonia (1635–1668)*, Madrid 2022.

historikové se ve svých textech již do určité míry věnovali tématům zformulovaným moderně pojatými kulturními dějinami diplomacie, třebaže těžištěm jejich zájmu zůstaly mezinárodní vztahy. Tyto publikace jako celek poskytují slušný přehled o Dietrichsteinově misi roku 1645 a jejím širším politickém kontextu. Domnívám se však, že její badatelský potenciál ještě nebyl zcela vytěžen. Zatímco Czapliński a Leszczyński opírali své interpretace především o materiál z vídeňského Haus-, Hof- und Staatsarchivu, Skowron a Conde Pazos vycházeli téměř výlučně z archiválií španělské provenience. Dosud však nebyla plně zužitkována pramenná základna Moravského zemského archivu v Brně, kde jsou uloženy nejen opisy pramenů, které byly zmíněnými autory již částečně využity, ale i materiály dosud zcela neznámé.³² Studium dietrichsteinského rodového archivu z toho důvodu slouží jako skvělý výchozí bod pro vytvoření samostatného zpracování této mise, které sjednotí dosavadní poznatky a naváže na ně.

Výše uvedený výčet naznačuje, že misi roku 1645 lze smysluplně uchopit jen po řádném vysvětlení jejího mnohovrstevnatého historického kontextu. První kapitola této diplomové práce je proto koncipována tak, aby se čtenář mohl seznámit nejen se španělsko-polskými a císařsko-polskými vztahy v letech 1587–1648, ale i s interakcí mezi císařem a španělským králem. Pojednání o tomto pomyslném mocenském trojúhelníku by však samo o sobě nemohlo být kompletní bez obecné charakteristiky tehdejších politických mechanismů, a zejména pak problematiky polsko-litevského politického systému. Ten byl totiž v mnohém jedinečný, a utvářel tak pro vzájemnou politickou interakci specifické podmínky. Věnovat tolik pozornosti politickému kontextu nebývá ve studentských pracích tohoto typu běžné. Jsem však přesvědčen, že tato kompilace literatury psané v několika evropských jazycích může sloužit jako dobrý odrazový můstek pro kohokoliv, kdo bude mít zájem na toto téma navázat.

Druhá polovina práce se pak věnuje misi samotné a je členěna do tematicky pojatých podkapitol. Po úvodní podkapitole, zaměřené na charakteristiku habsburské diplomacie v Polsku v první polovině 17. století, jsou analyzovány typické aspekty raně novověkých ambasad, vybrané na základě podnětů vzešlých z moderně pojatého studia diplomatických misí. Prvním z nich je výběr diplomata, který se nejen v případě španělského krále řídil celou řadou ohledů. Další podkapitola, napsaná převážně na základě dosud nezpracovaných brněnských

³² Viz Moravský zemský archiv v Brně (MZA Brno), fond G 140 Rodinný archiv Ditrichštejnů, kart. 30, inv. č. 106, fol. 1–92.

pramenů, je věnována rozboru organizační fáze této mise. Čtvrtá část kapitoly poskytuje dosud nejpodrobnější analýzu Dietrichsteinova pobytu na varšavském dvoře a zaměřuje se jednak na ceremoniální interakci diplomata s polským prostředím, jednak na jeho sociální život a každodennost. Součástí této podkapitoly je i pojednání o politické situaci na dvoře polského krále. Posledním předmětem zájmu této práce je politický aspekt mise. Jak již bylo vysvětleno, z hlediska velké politiky byla ambasáda roku 1645 již víceméně uspokojivě zpracována, a to jak ze španělské, tak císařské perspektivy. Z instrukcí a relací, dostupných mj. i v Moravském zemském archivu v Brně, však lze vytěžit i údaje o dosud nedostatečně reflektovaných tématech, včetně výše představené mnohonásobné loajality.

Historický kontext (1587–1648)

Habsburská dynastie v evropském systému mezinárodní politiky (1618–1648)

Třicetiletá válka (1618–1648) představuje významný předěl v dějinách západní civilizace. Tisíce knih a článků, které jí byly věnovány, utvářejí stále podrobnější obraz o ekonomických, sociálních a demografických dopadech války a formulují teorie o jejím významu pro dějiny evropské společnosti.³³ V nepřeberném množství různých textů o třicetileté válce mají důležité místo i úvahy o jejích příčinách. Zatímco některé strukturalisticky zaměřené práce pojednávají o hospodářských či klimatických jevech vedoucích k válce, jiné se zaměřují na vlivy politicko-strukturálního typu. Tímto směrem se vydal německý historik Johannes Burkhardt se svou tezí o tzv. „státotvorné válce“ (*Staatsbildungskrieg*), která se v Německu od jejího vzniku v 90. letech stala převládajícím interpretačním modelem. Součástí této teorie, která zdůrazňuje roli politických struktur při tvorbě a eskalaci konfliktů, je mimo jiné i rozlišení tří „strukturálních deficitů“ politického systému raně novověké Evropy, které vytvářely živnou půdu pro soustavné válčení.³⁴

Prvním z nich byla nerovnost jakožto základní pilíř tehdejšího politického a společenského zřízení. Hierarchizace jednotlivých zemí totiž nevedla ke stabilizaci mezinárodních vztahů, nýbrž naopak sloužila jako podnět k soupeření. Zde Burkhardt zdůrazňuje destabilizační roli myšlenky univerzalizmu, která byla v 16. a 17. století velice populární u velmocí toužících po dosažení vrcholné pozice v evropské hierarchii států. Jiným zdrojem destabilizace plynoucí z nerovnosti bylo úsilí některých menších územních celků o nezávislost, včetně Švýcarska, Spojených provincií nizozemských či zemí Koruny české.³⁵ Druhou skupinou byly deficity instituční, související podle Burkhardta zejména s absencí rozvinutého státního aparátu. Největší z těchto deficitů spočíval v propojení raných státních organismů s panovnickým dynastismem. Politika opřená o dynastický princip měla sice pozoruhodnou schopnost integrovat mnohdy zcela odlišné země do větších celků, historiografií označovaných jako tzv. kompozitní (složené) monarchie, ale vyznačovala se i stinnými

³³ Pro seznam alespoň části z těchto publikací viz Geoffrey PARKER (ed.), *The Thirty Years' War*, London – New York 2006², s. 225–251.

³⁴ Peter H. WILSON, *The Causes of the Thirty Years War 1618–48*, *The English Historical Review* 123, 2008, s. 554–586, zde s. 562; Johannes BURKHARDT, *Die Friedlosigkeit der frühen Neuzeit. Grundlegung einer Theorie der Bellizität Europas*, *Zeitschrift für Historische Forschung* XXIV, 1997, s. 509–574.

³⁵ J. BURKHARDT, *Die Friedlosigkeit*, s. 515–516, 517–518, 532–534.

stránkami.³⁶ Zahraniční politika totiž nebyla vedena mezi státy, ale mezi jednotlivými panovníky, kteří měli často osobní důvody pro vyvolávání válek, včetně pomsty či vidiny dosažení slávy, a pouhý vznik některých personálních unií mohl vést k novým mezinárodním sporům. Především však měla bytostná propojenost raných států s jejich panovníky přímo otřesné dopady v případě nástupnických sporů a krizí. Právě ty lze totiž považovat za jednu z nejčastějších příčin válek v raně novověké Evropě, včetně některých konfliktů v první polovině 17. století. Mezi ně patří habsburský Bruderzwist (1608–1611),³⁷ válka o nástupnictví v Jülichu (1609–1614), české stavovské povstání (1618–1620), válka o mantovské nástupnictví (1627–1631) či dlouhý spor protestantských a katolických Vasovců o vládu ve Švédsku (1599–1660). Třetí a poslední deficit spočíval v závislosti raných států na vnějších oporách pro svou legitimizaci, správu a financování. Jednou z hlavních takových opor bylo náboženství.³⁸ Nástup reformace roku 1517 vyústil v permanentní rozdělení západního křesťanství, což položilo základ pro krvavé válčení během 16. a první poloviny 17. století. Skutečnost, že náboženská příslušnost začala souběžně se silící konfesionalizací společnosti sloužit jako silný zdroj politické legitimacy, totiž skýtala pro evropské panovníky (a jejich vzpurné poddané) dosud nevídané příležitosti pro navazování mezinárodních spojení. Ta mohla být postavena buď na koordinovaném postupu při potírání reformačních snah, či naopak na internacionalizaci odporu vůči centralizačním tendencím protireformačních mocností.³⁹

Válčení během první poloviny 17. století je tedy třeba chápat jako logický, byť extrémní důsledek výše nastíněných rysů raně novověké politiky. Jde o řetězec válek, který byl složen z nespočtu konfliktů nejen mezi jednotlivými státy, ale také uvnitř nich. Historik Myron Gutmann tyto konflikty zařadil nikoliv do jedné, nýbrž do tří velkých a vzájemně propojených válek. První z nich byla válka v římsko-německé říši, ve které šlo zejména o otázky spjaté s mocí císaře a náboženstvím. Další částí třicetileté války byla tzv. západní válka, která byla vedena zejména habsburským Španělskem na jedné straně a Francií a Spojenými provinciemi nizozemskými na straně druhé. Třetí součástí byly války o vliv nad Baltským mořem, kde mezi sebou soupeřily Švédsko, Dánsko, Polsko-litevská unie a Rusko. Všechna tři zmíněná ohniska

³⁶ V raně novověké Evropě byla většina monarchií složená. O pojmu „composite monarchy“ viz John H. ELLIOTT, *A Europe of Composite Monarchies*, Past & Present 137, 1992, s. 48–71.

³⁷ O něm viz Václav BŮŽEK (ed.), *Ein Bruderzwist im Hause Habsburg (1608–1611)*, České Budějovice 2010.

³⁸ J. BURKHARDT, *Die Friedlosigkeit*, s. 538–541, 548.

³⁹ P. H. WILSON, *The Causes*, s. 566–567.

střetu byla spojena dohromady jednak konfesními konflikty, jednak působností Habsburků ve střední Evropě. Ti totiž poskytovali podporu španělskému válčení proti Nizozemí a Francii a zároveň čelili snahám Dánska a Švédska o územní expanzi ve střední Evropě.⁴⁰ Poněkud překvapující je nicméně skutečnost, že po většinu první poloviny 17. století bylo víceméně klidné soužití mezi Habsburky a Osmanskou říší, byť podunajská monarchie občas čelila nebezpečným útokům ze Sedmihradska, které navazovalo spojení s některými evropskými mocnostmi.⁴¹ Jak naznačuje tento výčet, třicetiletá válka byla složena do značné míry z konfliktů, které byly součástí celoevropské (a s přihlédnutím k zámořským roztržkám v podstatě i celosvětové) rivality mezi habsburskou dynastií a jejími nepřáteli ve střední, západní a severní Evropě.⁴²

Bezprecedentní mocenský vzestup habsburského rodu, který v 16. a 17. století hluboce znepokojoval okolní velmoci, má své kořeny v letech 1477–1526, kdy byly završeny tři významné sňatkové projekty.⁴³ Císař Maxmilián I. získal roku 1477 na základě sňatku s Marií Burgundskou velkou část burgundského dědictví, čímž byly habsburské dědičné rakouské země doplněny o bohatá území na francouzsko-německém pomezí. Součástí burgundského dědictví bylo mj. i tzv. Franche-Comté a území dnešního Lucemburska, Belgie a Nizozemí. Druhý úspěšný sňatkový projekt spočíval ve svazku mezi Maxmiliánovým synem Filipem Sličným a španělskou princeznou Janou Kastilskou roku 1496, díky kterému Habsburkové získali dědičně čerstvě vzniklou španělskou říši. Třetím projektem byla dynastická smlouva mezi Habsburky a Jagellonci roku 1515, která usnadnila Maxmiliánovu vnukovi Ferdinandovi získat jak českou, tak uherskou korunu, čímž byl položen základ pro vznik habsburské podunajské monarchie.⁴⁴ Habsburská dynastie následně zažila období vzestupu během vlády Karla V., který se jakožto císař a španělský král zároveň těšil obrovské moci. Byl to právě on, kdo vzhledem ke své nadvládě nad územím španělské říše, římsko-německé říše, burgundského vévodství,

⁴⁰ Myron P. GUTMANN, *The Origins of the Thirty Years' War*, *The Journal of Interdisciplinary History* 18, 1988, s. 749–770, zde s. 753–759.

⁴¹ Thomas MUNCK, *Evropa sedmnáctého století*, Praha 2002, s. 22.

⁴² Někteří historikové dokonce považují habsbursko-francouzský spor za důležitější než konflikty související s konfesní příslušností. Viz např. Nicola M. SUTHERLAND, *The Origins of the Thirty Years War and the Structure of European Politics*, *The English Historical Review* 107, 1992, s. 587–625, zde s. 587.

⁴³ Sňatková politika představovala pro Habsburky důležitý mocenský nástroj i v následujícím období. Viz Jan Paul NIEDERKORN, *Die dynastische Politik der Habsburger im 16. und frühen 17. Jahrhundert*, in: *Jahrbuch für Europäische Geschichte* 8, s. 29–50.

⁴⁴ Petr VOREL, *Vznik, rozvoj a první krize podunajské monarchie (1490–1657/1665)*, in: Václav Veber et al., *Dějiny Rakouska*, Praha 2002, s. 199–286, zde s. 204.

rakouských zemí a velké části Itálie vyvolal u některých mocností obavy z potenciální celoevropské habsburské hegemonie.⁴⁵ Ačkoliv se po abdikaci Karla V. během 50. let 16. století definitivně prosadilo rozdělení dynastie do španělské a středoevropské větve, obě části rodu nadále pěstovaly svou dynastickou vzájemnost a společně vystupovaly jako obránkyně katolického vyznání a protireformace. Habsburské mocenské prvenství se posléze přeneslo do 17. století, a to v doprovodu četných snah o jeho narušení, které vyvrcholily během třicetileté války. Tento spor bývá často zjednodušeně považován za boj „zlých“ univerzalisticky smýšlejících Habsburků proti zastáncům partikulárních svobod a státní suverenity, nicméně jak ukazuje kupř. již citovaný Burkhardt či teoretik mezinárodních vztahů Andreas Osiander, takové pojetí je sporné. Druhý zmíněný autor pro zpochybnění této myšlenky buduje tezi, kterou sám shrnuje takto:

„[Třicetiletá] válka nebyla vedena z toho důvodu, že se Habsburkové snažili o šíření vlastního vlivu, nýbrž proto, že jiní aktéři usilovali o jejich oslabení. Habsburkové tuto válku nechtěli a nezávislost jiných aktérů neomezovali, a už vůbec ne mimo římsko-německou říši. Ba naopak, jakmile válka propukla, co ji udržovalo, byla expanzionistická agrese jiných aktérů. Do války vstoupily dánské, švédské a francouzské monarchie, které pomocí úmyslného plánování konflikt prodlužovaly, aby dosáhly posílení vlastní pozice, a to navzdory absenci jakéhokoliv přímého ohrožení.“⁴⁶

Jinými slovy, třicetiletá válka se odehrála ne kvůli přílišnému vlivu Habsburků, ale naopak proto, že jejich postavení bylo zranitelné. Osiander toto tvrzení opřel o vlastní interpretaci válčení v letech 1618–1648. Upozornil na to, že válečné události v letech 1618–1620 téměř vyústily v kolaps habsburské moci ve střední Evropě. Když znovu propukla španělsko-nizozemská válka roku 1621, obě strany si uvědomovaly, že Španělé již nebudou schopni Spojené Nizozemí porazit vzhledem k jeho námořní síle, a sami Nizozemci si od války slibovali, že dosáhnou větších koncesí od Habsburků. Vyhlášení restitučního ediktu roku 1629

⁴⁵ Daniel H. NEXON, *The Struggle for Power in Early Modern Europe. Religious Conflict, Dynastic Empires, And International Change*, New Jersey – Woodstock 2009, s. 7.

⁴⁶ „*The war was not fought because the Habsburgs were straining to expand their role, but because other actors were seeking to diminish it. The Habsburgs did not want this war and did not threaten the independence of other actors, least of all outside the empire. Conversely, once the war had begun, what sustained it was expansionist aggression by other actors. The Danish, Swedish, and French crowns all entered, and prolonged, the conflict through deliberate planning, absent any immediate threat, and in order to aggrandize themselves.*“ Andreas OSIANDER, *Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth*, International Organization 55, 2001, s. 251–287, zde s. 260.

Osiander chápal nikoliv jako politický krok, jímž chtěl Ferdinand II. získat moc, ale jako nábožensky motivovaný akt, který byl z politického hlediska pro císaře škodlivý. Z toho důvodu byli proti restitučnímu ediktu prý jak Valdštejn, tak španělská vláda. Jiné Osianderovy argumenty se zaměřují na chování jednotlivých velmocí v porovnání s habsburským blokem. Habsburkové svou moc v Evropě získali vesměs nenásilně pomocí sňatkové politiky a císařský titul náležel jejich středoevropské větvi zcela v souladu s tehdejšími zvyklostmi. Oproti tomu Francie a Švédsko své války opodstatňovaly deklaracemi o obraně říšských knížat před útlakem císaře, jehož údajným cílem bylo zavést tzv. univerzální monarchii.⁴⁷

Podle mého názoru byl Osiander schopen přesvědčivě obhájit tvrzení, že Švédové vedli na území římsko-německé říše a podunajské monarchie válku, jejímž cílem nebyla pouhá obrana švédské bezpečnosti. Domnívám se však, že podcenil ohrožení, které představovalo habsburské Španělsko pro Francii.⁴⁸ Rivalita mezi Španělskem a Francií byla v době třicetileté války již velice stará a mocenský vzestup Habsburků proběhl v podstatě souběžně s úpadkem Francie. Ta se totiž v důsledku habsburských územních zisků z konce 15. století de facto ocitla ve španělském obklíčení. Severně od Francie se nacházelo Španělské Nizozemí, na jihu bylo jádro španělského impéria a na východní hranici Francie a v severní Itálii vlastnili Habsburkové několik nesouvislých území, včetně údolí Valtelliny, která byla důležitá pro španělské válčení. Celá tato strategická oblast, spojující severní Itálii se Španělským Nizozemím, je označována termínem „španělská stezka“. Z dlouhých francouzsko-španělských válek o Itálii (1494–1559) vyšlo habsburské Španělsko jako vítězná mocnost, a tyto poměry byly dále upevněny španělským vměšováním během období krvavých občanských válek ve Francii. Od konce 16. století sice Francie dosáhla určité stabilizace, nicméně Španělsko nadále zůstávalo silnější velmocí.⁴⁹ Jinými slovy, Francie měla dobré důvody pro obavy ze španělské moci. Soužití mezi oběma monarchiemi ovšem nemuselo být vždy konfliktní. Zatímco francouzský král Jindřich IV. Bourbonský (1553–1610) před svým zavražděním plánoval proti hispánské říši vyvolat válku, vláda regentky Marie Medicejské (1575–1642) byla naopak prošpanělská. Roku 1611 proto došlo k uzavření sňatkové aliance mezi oběma korunami.⁵⁰

⁴⁷ Tamtéž, s. 253–257, 262–263.

⁴⁸ Tamtéž, s. 260, 263.

⁴⁹ Iskander REHMAN, *Raison d'état. Richelieu's Grand Strategy During the Thirty Years' War*, Texas National Security Review 2, 2019, s. 38–75, zde s. 43, 48, 54–55.

⁵⁰ J. P. COOPER (ed.), *The New Cambridge Modern History IV. The Decline of Spain and the Thirty Years War, 1609–1648/59*, London – New York 1970, s. 267–268.

Výše představené mocenské uspořádání se začalo měnit po nástupu kardinála Richelieu (1585–1642) do funkce prvního ministra krále Ludvíka XIII. roku 1624. Francie se tehdy v souvislosti se svým slabším postavením stylizovala do role garantky práv menších zemí proti habsburskému vlivu, a to proto, aby získala podporu menších zemí pro své vlastní úsilí o dominanci v Evropě. Stejně jako Habsburkové, Švédsko či Rusko měla totiž i Francie představy o vlastní předurčenosti k hegemonnímu postavení, které se v jejím případě opíraly o tři pilíře. Prvním z nich byly francouzské dějiny (zejména sláva Karla Velikého a křížových výprav). Druhým byly argumenty upozorňující na přirozenost dominance Francie vzhledem k její velikosti, demografii (šlo o nejlidnatější monarchii v Evropě), centrálnímu geografickému umístění a dalším kritériím. Posledním pilířem byl galikanismus, který vyzdvihoval nejen nezávislost Francie na papežovi, ale také Bohem danou moc absolutistického panovníka a francouzskou kulturní nadřazenost.⁵¹

V souladu s těmito ambicemi vedla Francie v průběhu třicetileté války aktivní antihabsburskou politiku, která měla mnoho podob. Pomocí rozsáhlé sítě diplomatů se Richelieu snažil zabraňovat naplňování vojenského spojení mezi španělskými a rakouskými Habsburky, zatímco živil vnitřní rozpory uvnitř značně heterogenního Španělska a římsko-německé říše. Ačkoliv za působení kardinála Richelieu Francie příliš neusilovala o územní expanzi jako takovou, o to intenzivněji si vytvářela síť menších spojenců, kterým vyplácela nemalé částky za to, aby vyčerpávali habsburské válečné kapacity určené pro jejich hlavní mocenské zájmy. Mnoho peněz takto proudilo Švédsku, aby nepřestávalo válčit v římsko-německé říši, třebaže příliš vlivného Švédska se Richelieu obával: potenciálně totiž hrozilo, že zaútočí na jeho německé spojence. Specifickým zdrojem napětí mezi Francií a Habsburky byly oblasti, které se nacházely na pomezí obou mocností. Ty se vyznačovaly obrovskou strategickou důležitostí, neboť byly oběma stranami používány k posílání vojsk a peněz menším spojencům. K rozporům tohoto typu došlo v letech 1620–1626 (válka o Valtellinu) a také v letech 1628–1631 (válka o mantovské nástupnictví). Některé země, které se nacházely mezi oběma sférami vlivu, dokázaly toto soupeření využívat ve svůj prospěch (Savojsko), zatímco jiné doplatily na svou menší flexibilitu a byly jednou z nich podmaněny (Lotrinsko).⁵² Zlomem v habsbursko-francouzském konfliktu byl rok 1635, kdy Francie poprvé

⁵¹ Tamtéž, s. 44, 47, 63.

⁵² Tamtéž, s. 51, 56–58.

během třicetileté války přímo vyhlásila válku Španělsku. Z obav před francouzským vlivem spojily své síly obě větve habsburského rodu (byť válku Francie vyhlásila jen Španělsku) a podnikly roku 1636 nečekanou invazi do Francie. Tato výprava sjednocených habsburských vojsk pod velením infanta-kardinála Ferdinanda (1609–1641), tehdy místokrále Španělského Nizozemí, se během svého bleskového útoku dostala na desítky kilometrů k Paříži. Prvních pět let tato válka probíhala na francouzském území, nicméně poté se již nadobro štěstěna obrátila směrem k Francouzům, kteří začali postupovat do Flander i římsko-německé říše. Roku 1637 zemřel císař Ferdinand II. a jeho nástupce Ferdinand III. byl mnohem otevřenější možnosti ukončení vojenského spojení se Španěly ve prospěch míru s Francií. Španělští Habsburkové záhy poté utrpěli katastrofu: roku 1640 vypukla povstání v Katalánsku a Portugalsku, dvou významných částech hispánské monarchie. V roce 1643 Francie definitivně stvrdila svou dominanci rozdrčením španělských vojsk při bitvě u Rocroi.⁵³ Španělsko-francouzské válčení se posléze nepodařilo ukončit ani během vyjednávání o vestfálském míru, a pokračovalo až do roku 1659.

Byla již zmíněna skutečnost, že odpor vůči eventuální habsburské „univerzální monarchii“ hrál významnou roli při opodstatňování francouzského a švédského válčení. Univerzální monarchie však u nepřátel Habsburků nefigurovala pouze jako druh propagandy. Jak tvrdil německý historik Franz Bosbach, myšlenka o *monarchia universalis* měla totiž i důležitou právní funkci. V raném novověku válečné právo vyžadovalo, aby každá válka měla oprávněnou příčinu (*causa iusta*). U Habsburků bylo nicméně velice těžké dokázat, že chtěli dosáhnout přímé nadvlády nad celou Evropou či její velkou částí. Tato absence bezprostřední hrozby přiměla mocnosti jako Švédsko či Francie, aby využily raně novověké doktríny strachu, která připouštěla legalitu vyvolání vojenských akcí i v případě sebeobrany vůči nějakému budoucímu zlu.⁵⁴ Do jaké míry ale byly obavy z habsburského vlivu opodstatněné? Jestliže Habsburkové zájem o ovládnutí Evropy skutečně měli, byli by vůbec schopni něčeho takového dosáhnout? Zodpovědět tuto otázku je možné pouze na základě rozboru habsburského

⁵³ Tamtéž, s. 63–71.

⁵⁴ Franz BOSBACH, *Die Habsburger und die Universalmonarchie im Dreißigjährigen Krieg*, in: J. Martínez Millán – Rubén González Cuerva (edd.), *La Dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio*. Volumen I, Madrid 2011, s. 71–81, zde s. 79–80.

dynastického komplexu, a to zejména se zaměřením na problematiku jednoty rodu Habsburků po jeho rozdělení do dvou větví.⁵⁵

Taková analýza je umožněna poznatky nové historiografie, která začíná stále více zdůrazňovat fenomén dynastií jakožto svébytný projev raně novověké politiky. Jednu takovou teorii formuluje německý historik Arno Strohmeyer, jenž pro politiku určenou dynastickými ohledy užívá termín „dynastismus“ (*Dynastizismus*). Hlavní výhodou kategorie dynastismu je, že není teoreticky závislá na teoriích o vytváření státu či o státech obecně a věnuje místo toho náležitou pozornost jednotlivým aktérům a skupinám aktérů, kteří utvářeli mezinárodní politiku.⁵⁶ Na základě poznatků vzešlých z této širší badatelské tendence lze rozlišit několik různých úrovní, na kterých se habsburská jednota projevovala. Mezi hlavní z nich patřila různá pojetí habsburského univerzalizmu,⁵⁷ dynastické smlouvy,⁵⁸ sňatky uvnitř rodu,⁵⁹ intenzivní diplomatické styky mezi Madridem a Vídní,⁶⁰ přítomnost tzv. „španělské strany“ na vídeňském dvoře,⁶¹ napojení členů rakouské větve na španělský systém správy či kulturní transfer.⁶² Zmíněné jevy sice pomáhaly utvořit hrozivý obraz spojeného habsburského bloku, ale veškeré

⁵⁵ O jednotě habsburského rodu viz např. R. SMÍŠEK, *Dynastická jednota Habsburků počátkem třicetileté války očima Jiřího Ludvíka ze Schwarzenberku*, *Opera historica* 22, 2021, s. 304–322.

⁵⁶ Arno STROHMEYER, *Einheit der Casa de Austria? Habsburgs Dynastizismus im Dreißigjährigen Krieg*, in: Katrin Keller – Martin Scheutz (edd.), *Die Habsburgermonarchie und der Dreißigjährige Krieg*, Wien – Köln – Weimar 2020, s. 143–160, zde s. 144–147.

⁵⁷ Habsburský univerzalizmus měl více forem. Zatímco jeho hispánská varianta např. dlouho zdůrazňovala Španěly jako Bohem vyvolený národ a odkazovala se na vizigótskou říši, pro rakouskou větev bylo oproti tomu typické vyzdvihování významu císařského titulu. Všechny habsburské univerzalistické kategorie, včetně „univerzální monarchie“, „plus ultra“ či „pax Austriaca“, za cíl zpravidla sledovaly dosažení nadvlády nad ostatními panovníky, což ale nemuselo nutně znamenat, že měli být připraveni o území či dokonce o vládu jako takovou. Habsburská preeminence měla zajistit mír napříč křesťanskou společností a ubránit ji před vnitřními i vnějšími nepřáteli. Viz A. STROHMEYER, *Einheit*, s. 149–151; F. BOSBACH, *Die Habsburger*, s. 74.

⁵⁸ Vztahy mezi oběma rodovými větvemi upravovala od roku 1617 tzv. Oňatova smlouva, v rámci které se Filip III. výměnou za některé územní ústupky zřekl nároků na země Koruny české a Uhersko. O smlouvě viz např. Luc DUERLOO, *Clearing Dynastic Debts: Archduke Albert and the Logic Behind the Oñate Treaty*, in: J. Martínez Millán – R. González Cuerva (edd.), *La Dinastía*, Volumen I, s. 533–550.

⁵⁹ Viz kupř. J. P. NIEDERKORN, *Die dynastische Politik*.

⁶⁰ Viz zejména Pavel MAREK – Michaela BURIÁNKOVÁ, *Nejstarší císařská ambasáda: zástupci rakouských Habsburků ve Španělsku*, in: Jiří Kubeš a kol., *V zastoupení*, s. 179–207; P. MAREK, *La embajada española en la corte imperial (1558–1641). Figuras de los embajadores y estrategias clientelares*, Praha 2013.

⁶¹ Např. viz P. MAREK, *Klientelní strategie španělských králů na pražském císařském dvoře konce 16. a počátku 17. století*, *Český časopis historický* 105, 2007, s. 40–88; TÝŽ, *Španělská strana na císařském dvoře? K problematice jednoho pojmu z politických dějin*, *Český časopis historický* 113, 2015, s. 965–988; TÝŽ, *La red clientelar española en la corte imperial en la época de Olivares*, in: J. Martínez Millán – R. González Cuerva – Manuel Rivero Rodríguez (edd.), *La corte de Felipe IV (1621–1665). Reconfiguración de la Monarquía católica*. Tomo IV. Volumen 1. De la Monarquía Universal a la Monarquía Católica. La Guerra de los Treinta años, Madrid 2018, s. 117–172.

⁶² Viz Bianca Maria LINDORFER, *Cosmopolitan Aristocracy and the Diffusion of Baroque Culture. Cultural Transfer from Spain to Austria in the Seventeenth Century*, disertační práce European University Institute, Fiesole 2009.

habsburské úsilí o univerzalizmus bylo v první řadě postaveno na předpokladu, že z dynastické blízkosti má plynout i vojenská spolupráce. Ta přitom nebyla vůbec samozřejmá, španělské impérium a habsburská monarchie měly totiž už jen vzhledem k jejich geografickému umístění mnohdy různé vojenské zájmy.

Je třeba zdůraznit, že habsburský dynastismus schopnost politicky integrovat oba mocenské komplexy skutečně měl. Základem této integrace byl ovšem nerovný vztah mezi panstvím císaře a španělským prostředím, které bylo mocnější a zároveň vykazovalo mnohem větší zájem o hegemonní myšlenky: pro druhou polovinu 16. století bylo typické, že si španělští Habsburkové úspěšně vymáhali vlastní politickou nadřazenost nad svými rakouskými příbuznými. Tento poměr moci se začal poněkud vyrovnávat v průběhu první poloviny 17. století,⁶³ ale důraz na jednotu habsburského rodu a různé formy habsburského universalismu lze i v tomto období považovat především za fenomén vyzařující ze španělského prostředí. O této dynamice vnitrohabsburských vztahů svědčí hospodářsko-vojenské vztahy mezi oběma složenými monarchiemi, kterým věnoval pozornost španělský vojenský historik Antonio José Rodríguez Hernández.⁶⁴ Poznatky Rodrígueza Hernándezze lze shrnout následovně: španělsko-rakouské vojenské vztahy nepochybně byly poměrně intenzivní. Během celého období třicetileté války Španělsko poskytovalo císaři a jeho spojencům nemalou finanční podporu, a císař na oplátku Španělům umožňoval na svém území nábor vojáků. Přímá vojenská spolupráce ale přicházela v úvahu v podstatě jen tehdy, když v daných oblastech sdílely nějaké zájmy obě monarchie najednou. Takové situace byly zpravidla dvojího typu. První z nich nastala, když Španělé potřebovali vojensky obhájit své prvenství nad strategicky klíčovou španělskou stezkou, čehož šlo dosáhnout jen za silného postavení císaře ve střední Evropě. Právě z tohoto důvodu Španělsko intervenovalo v římsko-německé říši, severní Itálii a habsburské monarchii. Zde jako významný příklad slouží nemalý podíl Španělů na potlačování českého stavovského povstání v letech 1618–1620. Více než třetina protipovstaleckých vojáků v bitvě na Bílé hoře byla vyslána Španělskem. Dalším důležitým příkladem je bitva u Nördlingenu roku 1634, kdy

⁶³ J. MARTÍNEZ MILLÁN, *The Habsburg Dynasty during the Seventeenth Century: The Ideological Construction of a Universal Political Entity*, in: R. Skowron a kol., *The House of Vasa and the House of Austria. Correspondence from the Years 1587 to 1668. Part I. The Times of Sigismund III, 1587–1632, Volume 1*, Katowice 2016, s. 37–68, zde s. 39, 43, 52.

⁶⁴ Viz Antonio José RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, *Financial and Military Cooperation between the Spanish Crown and the Emperor in the Seventeenth Century*, in: Peter Rauscher (ed.), *Kriegführung und Staatsfinanzen. Die Habsburgermonarchie und das Heilige Römische Reich vom Dreißigjährigen Krieg bis zum Ende des habsburgischen Kaisertums 1740*, Münster 2010, s. 575–602.

spojená katolická síla dosáhla obrovského vítězství proti švédsko-saským vojskům. V této bitvě byl vliv Španělů zásadní, neboť téměř polovinu celého katolického vojska poskytli k dispozici právě oni.⁶⁵

Po uzavření Pražského míru v roce 1635 převažoval druhý scénář vojenské spolupráce. Ten plynul z nátlaku, který hrabě-vévoda de Olivares, první ministr Španělska v letech 1621–1643, vyvíjel na císaře, aby pomohl Španělsku při jeho válčení. Navzdory štedré finanční podpoře však Ferdinand II. přistoupil na španělské naléhání teprve po propuknutí španělsko-francouzské války v roce 1635. Hned následujícího roku se totiž císařská vojska zúčastnila španělské ofenzivy proti Francii a později, v roce 1638, bránila císařská vojska Franche-Comté před francouzským útokem. Poté se ale vztahy mezi španělským králem Filipem IV. a novým císařem Ferdinandem III. začaly zhoršovat. Tehdy došlo k největšímu prohloubení rozdílů mezi zájmy obou monarchií v průběhu celého období let 1618–1648. Ferdinand III. totiž španělské finance, které mu nadále proudily, používal navzdory španělským přáním pro válčení proti Švédsku, nikoliv proti Francii.⁶⁶

Jako dobrý indikátor vývoje vnitrohabsburských vztahů během třicetileté války slouží údaje, které Rodríguez Hernández shromáždil v souvislosti s chodem španělského velvyslanectví na vídeňském dvoře. Tato ambasáda totiž využívala své finance nejen pro běžné výdaje jako např. platy diplomatů, ale také pro vyplácení dávek císaři, udržování klientelních sítí či verbování vojsk pro španělské potřeby. Nejintenzivnější politiku na vídeňském dvoře prováděli velvyslanci hrabě de Oñate, markýz de Castañeda a markýz de La Fuente, a to konkrétně v letech 1617–1622, 1637–1640 a 1640–1641. Pro roky 1643–1648 je však charakteristický útlum španělských výdajů.⁶⁷ Toto bylo zřejmě způsobeno již zmíněnou skutečností, že španělská říše musela od roku 1640 řešit hlubokou vnitřní krizi vyvolanou povstáním Portugalska (1640–1668), Katalánska (1640–1659) a později Neapolska (1647–1648). Z výzkumu Rodrígueza Hernándeze tedy vyplývá, že navzdory silnému vlivu habsburského dynastismu bylo spojenectví mezi španělským králem a císařem v letech 1618–1648 poměrně zranitelné, a to zejména v důsledku odlišných zájmů obou mocenských komplexů.

⁶⁵ Tamtéž, s. 577–579.

⁶⁶ Tamtéž, s. 578–580.

⁶⁷ Tamtéž, s. 580.

O vztazích mezi oběma větvemi rodu Habsburků svědčí také vyjednávání o vestfálském míru v letech 1643–1648, kterým se věnoval německý historik Michael Rohrschneider.⁶⁸ Podle něj během jednání habsburská strana nepředvedla – navzdory často proklamované jednotě rodu – úzce koordinovaný postup. V tomto období si sice diplomaté obou panovníků z rodu Habsburků vyměňovali informace ohledně dění v Itálii a římsko-německé říši, zároveň ale dostávali instrukce, jejichž obsah měl zůstat druhé straně utajený. Trvalým zdrojem napětí mezi hlavou císařské delegace, hrabětem Maxmiliánem z Trauttmansdorffu, a jeho španělským protějškem, hrabětem de Peñaranda, byla odlišná míra ochoty činit ústupky Francii. Trauttmansdorff chtěl zažehnat existenční ohrožení habsburské pozice ve střední Evropě ze strany Francie a Švédska, a to i na úkor vztahů se Španělskem. Proto úspěšně vyvinul nátlak na Španěly, aby odstoupili Francii Alsasko, což Peñaranda vnímal jako jednání proti zájmu habsburského rodu. V průběhu následujících let se ukázalo, že francouzsko-španělský mír ještě nebude možný, zatímco mír mezi císařem a Francií už v úvahu přicházel.⁶⁹

Když byl 24. října 1648 konečně podepsán mír mezi císařem a Francií, došlo téměř ke kolapsu vojenské spolupráce mezi španělskou a rakouskou větví Habsburků. Císař Ferdinand III. přistoupil na požadavky Francie a zavázal se, že v rámci pokračující francouzsko-španělské války neposkytne svým španělským příbuzným vojenskou podporu. Tento výsledek třicetileté války byl obrovským diplomatickým vítězstvím Francie, které pro Habsburky fakticky znamenalo konec jakékoliv reálné možnosti prosadit habsburskou univerzální monarchii, „pax Austriaca“ či „pax Hispanica“.⁷⁰ Roku 1648 však spolupráce uvnitř rodu Habsburků neskončila. Ze Španělska během následujících let nepřestaly proudit subvence, a navzdory omezením spjatým s vestfálským mírem španělské velvyslanectví ve Vídni na území císaře nadále verbovalo vojáky. Během 50. let sice císař začal Španělsku opět poskytovat přímou vojenskou podporu pro válčení v Itálii, ale v průběhu poslední třetiny 17. století začalo toto tradiční spojení opět slábnout, a tentokrát již permanentně. Císař Leopold I. se spíše než o vztahy se Španělskem zajímal o válčení s Osmanskou říší, takže jeho roli ve španělské zahraniční politice začala čím dál více přebírat některá říšská knížata.⁷¹ Příběh této vnitrodynastické

⁶⁸ Viz Michael ROHRSCHEIDER, *Das Ende der Vision einer Pax Austriaca. Zur spanischen und kaiserlichen Politik auf dem Westfälischen Friedenskongress*, in: J. Martínez Millán – R. González Cuerva (edd.), *La Dinastía*, Volumen II, s. 1341–1354.

⁶⁹ Tamtéž, s. 1346–1346, 1349–1351, 1354.

⁷⁰ Tamtéž, s. 1341–1344.

⁷¹ A. J. RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, *Financial and Military Cooperation*, s. 582–583, 585–586, 601.

spolupráce definitivně skončil roku 1700, kdy smrtí španělského krále Karla II. zanikla i celá jeho větev rodu.

Polsko a Habsburkové během vlády krále Zikmunda III. (1587–1632)

Role Polsko-litevské unie v zahraniční politice císaře a španělského krále v letech 1587–1648 zpravidla nebývá zakomponována do textů o dějinách habsburské monarchie či Španělska. Výzkum na toto téma, probíhající již déle než sto let, však jednoznačně ukazuje, že jde o nezájem zcela neoprávněný. Po většinu zmíněného období byly totiž dobré vztahy španělských králů a císařů s polskými panovníky hlavním pilířem habsburské východní politiky. Základem této spolupráce byly nejen záležitosti spjaté s vojenstvím a politikou, ale také vazby dynastického rázu, z nichž nejvýznamnější byly tři sňatky panovníků z polské větve dynastie Vasovců s příslušnicemi štýrské linie habsburského rodu. Bádání nad habsbursko-polskými vztahy v letech 1587–1648 ovšem nepřináší poznatky pouze o východní politice císaře a španělského krále, či naopak o polské politice vůči Habsburkům. Styky s Polskem, respektive zejména s polským králem, totiž slouží jako velice výmluvný příklad ukazující faktickou podobu vztahů mezi španělskými a rakouskými Habsburky: obě strany v polské otázce spolupracovaly, ale zároveň mnohdy narážely na odlišnost svých zájmů.

Jakékoliv pojednání o vztazích mezi Habsburky a polskými Vasovci ovšem nemůže být úplně bez stručného nástinu specifického rázu polsko-litevského politického zřízení, které mělo hluboký vliv na zahraniční politiku soustátí. Polsko-litevská unie se mohla pyšnit jednou z nejpozoruhodnějších politických kultur v raně novověké Evropě.⁷² V mnoha zemích začal být od druhé poloviny 16. století stavovský princip dělby ústřední politické moci stále více zatlačován do pozadí panovnickým centralismem, avšak vývoj v polsko-litevském státě byl z nejrůznějších důvodů zcela opačný. V návaznosti na středověkou politickou tradici se zde od poloviny 15. století začalo formovat specifické zemské parlamentní zřízení založené na étosu šlechtických svobod, jehož výsledná podoba se více či méně ustálila během poslední třetiny 16.

⁷² Pro podrobnější pojednání o problematice staropolské politické kultury viz Jan KVĚTINA, *Šlechtická demokracie. Parlamentarismus v polsko-litevském státě v 16. a 17. století*, Červený Kostelec 2011; TÝŽ, *Mýtus republiky. Identita a politický diskurz raně novověké polské šlechty*, Červený Kostelec 2019. Pro úvahy o výjimečnosti polsko-litevského zřízení viz např. Antoni MAĆZAK, *Jedyna i nieporównywalna? Kwestia odrębności Rzeczypospolitej w Europie XVI-XVII wieku*, *Kwartalnik Historyczny* 4, 1993, s. 121–136; Piotr WANDYCZ, *The Price of Freedom. A History of East Central Europe from the Middle Ages to the Present*, London – New York 2001².

století. Vymření polských Jagellonců osobou Zikmunda II. Augusta roku 1572 se odehrálo souběžně s několika klíčovými změnami, které určily charakter polské státnosti na staletí do budoucna. Tou první z nich bylo uzavření tzv. lublinské unie roku 1569, v jejímž důsledku se dosavadní polsko-litevská personální unie přeměnila v soustátí o vyšší míře politické, vojenské a hospodářské integrace, čímž vznikla jedna z nejmohutnějších říší v celé Evropě. Druhým pilířem krystalizujícího se politického systému se stala tzv. varšavská konfederace z roku 1573, která potvrdila status polsko-litevského státu jako konfesně mimořádně tolerantní země, a to v období, kdy byl zbytek kontinentu zmítán ostrými, mnohdy krvavými náboženskými konflikty.

Zánik dynastie však zejména sloužil jako podnět k ustálení mechanismů jmenování dalších panovníků. Roku 1573 se totiž konala první svobodná volba krále, během které se prosadil princip univerzálního volebního práva pro každého šlechtice v Polsko-litevské unii. Každý z nich dokonce teoreticky dostal právo sám kandidovat.⁷³ Toto politické vítězství střední a nižší šlechty představovalo zcela odlišný vývoj ve srovnání s českým prostředím, kde v pobělohorském období začala nižší šlechta naopak ztrácet na významu. Z prvních svobodných voleb roku 1573 vzešel jako vítěz Jindřich z rodu Valois, mladší bratr francouzského krále Karla IX. Dopad těchto voleb však zcela zvrátila smrt druhého zmíněného muže, v jejímž důsledku připadlo nástupnické právo na francouzský trůn právě Jindřichovi. Ten okamžitě nově vzniklého nároku využil a roku 1574 polskou elitu ponižil svým návratem do Francie. Sliby, které byl jakožto volený král nucen složit, se ale posléze vztahovaly i na další zvolené krále⁷⁴ a získaly označení *jindřichovské články*. Šlechtická privilegia se rozšířila o právo na volbu krále, jenž naopak pozbyl nejen možnost rozhodovat nad svým nástupnictvím, ale také velkou část svého prvenství v otázkách zahraniční politiky a dalších oblastech. Počínaje volbou krále Jindřicha se každý polsko-litevský panovník dodatečně zavazoval k plnění konkrétních požadavků šlechty vytvořených přímo pro něj. Těm se říkalo *pacta conventa*.⁷⁵

⁷³ Adam ZAMOYSKI, *The Polish Way. A Thousand Year History of the Poles and Their Culture*, London 1987, s. 95–96.

⁷⁴ O volbách roku 1573 a následném útěku francouzského krále viz Kateřina PRAŽÁKOVÁ – Tomáš STERNECK, „*Rychlejší než větry, hbitější než všichni zajíci*“. *Útěk Jindřicha z Valois z Polska v pamfletu z roku 1574*, Slovanský přehled 100, s. 473–497.

⁷⁵ Almut BUES, *The Formation of the Polish-Lithuanian Monarchy in the Sixteenth Century*, in: Richard Butterwick (ed.), *The Polish-Lithuanian Monarchy in European Context c. 1500–1795*, Hampshire – New York 2001, s. 58–81, zde s. 69–70.

Tím byl dovršen mocenský vzestup tzv. *szlachty*. Tradičně se uvádí, že šlechticem byl zhruba každý desátý obyvatel polsko-litevského státu, avšak dnešní historikové tento údaj korigují: skutečný podíl šlechty byl zřejmě „pouze“ okolo 5,5–6,5 % obyvatelstva, což je v každém případě stále mimořádně vysoké číslo, srovnatelné jedině s raně novověkým Španělskem a Uhrami.⁷⁶ V porovnání s těmito zeměmi slouží jako výrazný kontrast situace v Čechách, kde roku 1600 představovala šlechta jen okolo 1 % obyvatelstva.⁷⁷ Dalším specifickým rysem šlechty v polsko-litevském státě byla téměř úplná absence právně vymezené hierarchie šlechtických titulů. Místo toho bylo postavení daného šlechtice určeno jeho majetkem a drženími úřady, přičemž více než polovinu příslušníků šlechtického stavu tvořily nepřilíš majetné osoby. Vrstva nejbohatších a nejmocnějších šlechticů, tradičně známých jako magnáti, nepřesahovala svým podílem 4 % šlechtického stavu.⁷⁸

Šlechta v rámci svých tzv. zlatých svobod disponovala výlučným právem na účast při zasedáních nejvyššího zákonodárného orgánu Polsko-litevské unie, známého jako *sejm*. Tento sněm byl složen z horní a dolní komory (*senat* a *izba poselska*), z nichž každá byla na sněmu vlastním stavem. V senátu byli zastoupeni vysocí zemští úředníci jmenovaní králem, kteří pocházeli zpravidla z magnátských rodů. Oproti tomu ve sněmovně zasedali poslanci, na jejichž volbu na místních sněmicích (*sejmik*) měl právo každý šlechtic.⁷⁹ Zasedání sejmu předsedal panovník jakožto první stav, jenž byl zavázán svolávat zasedání sejmu alespoň každé dva roky.⁸⁰ Duchovenstvu náleželo jen několik významných míst v senátu, a města s venkovem nebyla zastoupena vůbec. Toto zřízení, označované termínem *monarchia mieszana* či *monarchia mixta*, vědomě navazovalo na antické vzory, zejména pak na Aristotelovo rozdělení složek vlády na monarchii (král), aristokracii (senát) a demokracii (sněmovna). Je třeba zdůraznit, že navzdory určitým podobnostem s obvyklými evropskými stavovskými monarchiemi byl polský systém v zásadě odlišný. Zatímco v typických stavovských monarchiích každý stav hájil své vlastní zájmy vůči zbylým stavům, v Polsku místo toho existovaly různé politické frakce, které se skládaly z příslušníků senátu i sněmovny zároveň, čímž překonávaly běžné stavovské mantinely. Z toho například vyplývalo, že poslanec nemusel

⁷⁶ Mariusz MARKIEWICZ, *Historia Polski 1492–1795*, Kraków 2002, s. 138.

⁷⁷ V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010, s. 80.

⁷⁸ Urszula AUGUSTYNIAK, *Historia Polski 1572–1795*, Warszawa 2008, s. 258–259.

⁷⁹ Daniel STONE, *The Polish-Lithuanian State, 1386–1795*, Seattle and London 2001, s. 179–180.

⁸⁰ M. MARKIEWICZ, *Historia*, s. 52–55.

být a priori zastáncem „zlatých šlechtických svobod“. Frakce, které takto od poloviny 17. století vznikaly, se dělily především podle míry podpory panovnické moci, takže v polské sněmovně a senátu byli zastoupeni zastánci panovnického absolutismu na jedné straně, ale druhým pólem zase byli jeho radikální odpůrci. Král, senát a sněmovna tvořili v rámci sněmu určitou mocenskou rovnováhu, ale v průběhu 17. století poslanecká sněmovna mocensky převýšila zbytek sejmu. Zde totiž každý poslanec disponoval neblaze proslulým právem veta (*liberum veto*), které se kvůli úpadku šlechtické politické kultury během poloviny 17. století přeměnilo ze všeobecně uznávané neformální zásady ve zneužívaný nástroj, často ochromující celé sejmové zasedání. Nefunkčnost sejmu hrála od poloviny 17. století klíčovou roli při úpadku polsko-litevského státu, který ve výsledku nebyl schopen efektivně čelit nátlaku sousedních velmocí.⁸¹ Tento proces byl definitivně završen tzv. trojím dělením Polska v letech 1772, 1793 a 1795, kdy Polsko-litevská unie podlehla svým dlouhodobým rivalům a konkurentům: pruské, ruské a habsburské monarchii.

Pro polskou zahraniční politiku měl tedy dualismus král-Rzeczpospolita zásadní důsledky. Zahraniční politika v Polsku byla prováděna ve jménu nikoliv panovníka, ale „senátu a republiky“.⁸² Mezi konkrétní pravomoci, které si v zahraničních věcech přisvojil sejm na úkor krále, patřilo právo vyhlášovat válku, uzavírat mír a navazovat spojení.⁸³ Královi libověli dále omezovala skutečnost, že při vedení válek byl na sejmu závislý finančně.⁸⁴ Kromě toho sněm přijímal zahraniční poselstva a vysílal své vlastní diplomaty. Klíčové audience cizích vyslanců se rovněž konaly na sejmech, což bylo v Evropě výjimečné.⁸⁵ Navzdory těmto skutečnostem ale není žádoucí propadnout dojmu, že panovník byl jakousi bezmocnou loutkou v rukou všemocné polské demokracie. On totiž zůstával nezpochybnitelnou hlavou polské zahraniční politiky, což se projevovalo více způsoby.⁸⁶ Stejně jako sejm vysílali i polští králové své vlastní diplomaty a byli to oni, kdo zpravidla přijímal cizí velvyslance. Neměli sice

⁸¹ J. KVĚTINA, *Šlechtická demokracie*, s. 31–35, 48–49, 207, 212–213.

⁸² Norman DAVIES, *God's Playground. A History of Poland. Volume I. The Origins to 1795*, New York 2005, s. 286.

⁸³ Stanisław GRZYBOWSKI, *Wielka historia Polski. Tom 4. Dzieje Polski i Litwy (1506–1648)*, Kraków 2000, s. 123.

⁸⁴ M. MARKIEWICZ, *Historia*, s. 37–38.

⁸⁵ J. KUBEŠ – N. MICHALICOVÁ, *V zemi mocného sejmu. Císařští diplomaté v Polsko-litevském soustátí*, in: J. Kubeš a kol., *V zastoupení císaře*, s. 293.

⁸⁶ O královské moci v Polsku během období vlády Vasovců viz kupř. Robert I. FROST, *Obsequious Disrespect. The Problem of Royal Power in the Polish-Lithuanian Commonwealth under the Vasas, 1587–1668*, in: Richard Butterwick (ed.), *The Polish-Lithuanian Monarchy in European Context c. 1500–1795*, Hampshire – New York 2001, s. 150–171.

povoleno bez svolení sejmu vyvolat válku, ale mohli ji vyprovokovat, či naopak zabraňovat uzavření míru a podepisovat pouze příměří. V návaznosti na polského historika Mariusze Markiewiczze lze dokonce tvrdit, že polsko-litevská zahraniční politika byla v průběhu celého raného novověku řízena převážně dynastickými zájmy krále, což platilo pro dynastii Jagellonců, Štěpána Báthoryho, dynastii Vasovců, Jana Sobieského i rod Wettinů. V případě období let 1587–1668, kdy v Polsku vládla katolická větev švédských Vasovců, tímto dynastickým cílem byla snaha o ovládnutí Švédska,⁸⁷ což ale nebylo vždy v souladu se zájmy Polska samotného.

Obě složky polského politického dualismu musely při rozhodování nad zahraniční politikou vždy brát ohled na místo Rzeczpospolité v mezinárodním systému evropských velmocí. Bezprostřední a dlouhodobé nebezpečí hrozilo mohutnému polsko-litevskému státu ze tří směrů: na Baltském moři soupeřil se Švédskem, podél dlouhé východní hranice čelil ruskému carství a jeho jih ohrožovaly osmanské a kozácké útoky. Všechny zmíněné mocnosti mezi sebou vedly války a uzavíraly různá, mnohdy proměnlivá spojení, jejichž logika se odvíjela od toho, která země byla v dané době a oblasti hegemonem. Polsko-litevské soustátí se těšilo hegemonnímu statusu na území Baltu a východní Evropy až do 20. let 17. století, kdy ho na Baltském moři nahradilo Švédsko, a v 18. století obě mocnosti vystřídal Ruské impérium.⁸⁸ Polsko-litevská unie svou mocenskou politiku v průběhu dlouhé vlády Jagellonců orientovala převážně na východ, ale během 16. století sílící vliv Habsburků vtáhl Rzeczpospolitou do širšího kontextu habsbursko-francouzského soupeření.⁸⁹ Vidina potenciálního zisku moci v obrovské polsko-litevské říši, byť bez dědičného práva, byla totiž pro dynastie z obou zemí velice lákavá, a to už jen kvůli tomu, aby Polsko nezískal nepřítel.⁹⁰ Ostatně z toho důvodu roku 1573 o polský trůn usilovali nejen Habsburkové a rod z Valois, ale také další evropští panovníci. Kandidatura rakouských Habsburků, reprezentovaná především

⁸⁷ M. MARKIEWICZ, *Historia*, s. 37–38.

⁸⁸ Miloš ŘEZNÍK, *Raně novověká Rzeczpospolita*, in: Jiří Friedl – Tomasz Jurek – Týž – Martin Wihoda, *Dějiny Polska*, Praha 2017, s. 210–309, zde s. 257–259.

⁸⁹ Zbigniew WÓJCIK, *Międzynarodowe położenie Rzeczypospolitej*, in: Janusz Tazbir (ed.), *Polska XVII wieku. Państwo, społeczeństwo, kultura*, Warszawa 1969, s. 13–51, zde s. 13–14.

⁹⁰ D. STONE, *The Polish-Lithuanian State*, s. 117.

arcivévodou Arnoštem, tehdy neuspěla, a to kvůli tomu, že polští šlechtici neměli zájem o zostření vztahů s Osmanskou říší.⁹¹

Po výše zmíněném fiasku spjatém s volbou Jindřicha III. z Valois se po zbytek 16. a během první poloviny 17. století jako úspěšnější ukázali Habsburkové, byť ani jedna z jejich kandidatur v letech 1575 a 1587 nevyšla v zisk polské koruny. Na přelomu let 1587–1588 se přitom habsbursko-polské vztahy ocitly na bodu mrazu.⁹² Již 19. srpna 1587 byl králem zvolen švédský princ Zikmund, silný protikandidát císařské strany. Ten se jakožto syn Kateřiny Jagellonské, ženy švédského krále Jana III., těšil podpoře polské královny vdovy Anny Jagellonské, polského primase a také těch šlechticů, kteří se chtěli vyhnout válce s Osmanskou říší. Roli hrála nepochybně i obava šlechty před habsburskými sklony k absolutismu a netolerantní náboženské politice. Mezi kandidáty patřil stejně jako během předchozích voleb i ruský car, ale ten si místo vlastního zvolení od elekcí především sliboval, že zabráni potenciálnímu polsko-švédskému spojení, proto byl nakloněn spolupráci s Habsburky. Takové aliance Polska a Ruska se pak obávalo jak Švédsko, tak Osmanská říše. Hned 22. srpna však další část šlechtických voličů dala svůj hlas Zikmundovu protivníkovi z rodu Habsburků, arcivévodovi Maxmiliánovi.⁹³

O tom, který ze zvolených králů se ujme moci, mohla nyní rozhodnout jen vojenská převaha. K rozhodujícímu střetu došlo 24. ledna 1588 u slezského města Byczyna: výsledkem bylo vítězství Zikmundova spojence kancléře Jana Zamoyského a zjetí nejen Maxmiliána, ale i jeho významných polských stoupenců. Zikmundovi, který byl v Krakově korunován již 27. prosince, tak byla konečně otevřena cesta k plnému převzetí moci, byť poněkud ve stínu mocného kancléře.⁹⁴ Následující rok se nesl ve znaku napětí mezi Habsburky a stranou Zamoyského, nicméně papežský legát byl schopen zprostředkovat mírové vyjednávání,⁹⁵ jehož výsledkem byla tzv. bytomsko-będzinská smlouva, uzavřená 9. března 1589. Tato smlouva ukládala Habsburkům, včetně císaře, španělského krále Filipa II. a arcivévodů Karla, Matyáše,

⁹¹ Michał KOMASZYŃSKI, *Die Rivalität zwischen Habsburgern und Bourbonen am polnischen Hof im 17. Jahrhundert*, Österreichische Osthefte 32, 1990, s. 116–128.

⁹² V letech 1587–1592 byla habsburská politika vůči Polsku negativně ovlivněna soupeřením mezi jednotlivými arcivévodami. Viz A. BARWICKA-MAKULA, *Od wrogości do przyjaźni. Habsburgowie austriaccy wobec Polski w latach 1587–1592*, Katowice 2019.

⁹³ H. WISNER, *Zygmunt III Waza*, Warszawa 1984, s. 6–8.

⁹⁴ U. AUGUSTYŃIAK, *Historia*, s. 590–592.

⁹⁵ J. MACŮREK, *Dozvuky polského bezkráloví z roku 1587. Příspěvek k osvětlení snah rodu habsburského o získání koruny polské v letech 1588–1594*, Praha 1929, s. 9–12, 15.

Ferdinanda, Arnošta a především Maxmiliána, aby uznali právoplatnost Zikmundovy vlády a zřekli se svých nároků na trůn. Na oplátku měl být Maxmilián propuštěn. Arcivévoda se však v září téhož roku ze zajetí vymanil a titulu se ještě několik let odmítal zřici. Dohodu nepodepsal ani španělský král, který během let 1573, 1575 a 1587 finančně a diplomaticky pomáhal rakouským Habsburkům získat trůn, a vůči Zikmundovi byl obzvláště nepřátelský. Roku 1587 Filip podpořil kandidaturu arcivévody Arnošta. Ten totiž vyrostl na španělském dvoře, a tudíž byl pro hispánské prostředí ze všech rakouských arcivévodů nejpřijatelnější.⁹⁶

Navzdory zmíněným komplikacím lze bědzińsko-bytomskou dohodu z roku 1589 považovat za zárodek spolupráce mezi Habsburky a rodem Vasovců během období vlády Zikmunda III. (1587–1632) a Vladislava IV. (1632–1648). Král Zikmund totiž usiloval o překonání mezinárodní izolace jak u Francie, tak u Habsburků, a dobře si uvědomoval, že spojení s Habsburky skýtalo mnoho výhod, včetně vojenské podpory či dynastických vazeb.⁹⁷ Na začátku 90. let Zikmund – vzhledem k tomu, že byl dědicem Švédska – dokonce jednal s habsburským arcivévodou Arnoštem o tom, že by mu bylo možné postoupit polskou královskou korunu, ale na sejmu byly tyto intriky odhaleny a diskreditovány, čímž kandidatura Arnošta padla.⁹⁸ Trvalým výsledkem jednání obou velmožů byl ovšem sňatek Zikmunda s arcivévodkyní Annou Habsburskou, dcerou Karla Štýrského, z roku 1592.⁹⁹ Zikmund posléze zdědil švédský trůn, čímž vznikla polsko-litevsko-švédsko-finská unie, schopná ovládnout celé Baltské moře. Tato mohutná baltská personální unie představovala hrozivého potenciálního konkurenta nejen pro Rusko, ale i pro samotné Habsburky. Situace se však vyvinula jinak. Vztahy mezi oběma částmi personální unie byly během dalších let napjaté, a když ve Švédsku získal rozhodující vliv Zikmundův strýc a protivník kníže Karel Sundermanský, ocitly se na bodu mrazu. Vypuknuvší diplomatický a vojenský spor skončil Zikmundovou porážkou, následovanou jeho detronizací stockholmským zemským sněmem v červenci roku 1599.¹⁰⁰ Králem se místo toho stal roku 1604 Zikmundův strýc Karel, devátý švédský král nesoucí toto

⁹⁶ R. SKOWRON, *Los aliados de las esperanzas fallidas. La Casa de Austria y los Vasa de Polonia (1598–1648)*, in: J. Martínez Millán – R. González Cuerva (edd.), *La Dinastía*, Volumen II, s. 997–1021, zde s. 997–1000.

⁹⁷ U. AUGUSTYNIÁK, *Historia*, s. 595.

⁹⁸ H. WISNER, *Zygmunt*, s. 24; J. MACŮREK, *Dozvuky*, s. 116.

⁹⁹ K. PRAŽÁKOVÁ, *Konflikt mezi polským králem Zikmundem III. Vasou a kancléřem Janem Zamojským v dobových pramenech i paměti následujících generací*, in: V. Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Utváření identity ve vrstvách paměti (=Opera historica 15)*, České Budějovice 2011, s. 9.

¹⁰⁰ Władysław KONOPCZYŃSKI, *Dzieje Polski nowożytnej. Tom pierwszy. 1506–1648*, Warszawa – Kraków – Łódź – Poznań – Wilno – Zakopane, 1936, s. 195–199.

jméno. Zikmund se jakožto právoplatný panovník svého nároku na vládu ve Švédsku nezřekl, a snaha o zpětný zisk Švédska se stala hlavním cílem zahraniční politiky Vasovců až do roku 1660, kdy byl Jan II. Kazimír definitivně donucen svého nároku se vzdát.¹⁰¹

Politická spolupráce mezi habsburskou středoevropskou monarchií a polsko-litevským státem v letech 1592–1612 nebyla příliš intenzivní, s výjimkou druhého sňatku Zikmunda roku 1605, kdy se jeho ženou stala arcivévodkyně Konstance, mladší sestra zemřelé královny Anny. Útlum vztahů vyplýval především z vnitřních situací obou zemí. V Polsku tehdy probíhaly intenzivní spory o zahraničněpolitickou orientaci. Zikmund chtěl vyvolat válku proti Rusku, tehdy zmítaném hlubokou krizí, aby mohl snadněji obsadit Švédsko. O něj ale šlechta měla nevalný zájem, a litevská část soustátí válku s Ruskem odmítala, stejně jako mocný Zamoyski. Ten oproti tomu prosazoval odlišnou koncepci expanze polsko-litevského státu, a to směrem na jih, do rumunských knížectví: jeho cílem bylo podmanit si Osmanskou říši. Zikmundova politika se však plně neemancipovala ani po smrti Zamoyského roku 1605, neboť v letech 1606–1609 musel čelit šlechtickému hnutí odporu, v Polsku označovaném slovem *rokosz*, jehož vůdcem byl Mikołaj Zebrzydowski. Habsburskou stranu oproti tomu v letech 1593–1606 zaneprázdnňovala válka s Turky, a do roku 1611 se rod vypořádával s „Bruderzwistem“. O rozporech mezi Polskem a Habsburky v tomto období svědčí jejich soupeření o rumunské země,¹⁰² kontroverzní verbování kozáků císařskými diplomaty, neschopnost dosáhnout společného postupu v rámci ligy proti Osmanské říši či dozvuky habsburských nároků na polské jagellonské dědictví i po roce 1592.¹⁰³ Navzdory tomu jak španělští, tak rakouští Habsburkové intenzivně usilovali o začlenění polského krále do jejich koncepce mezinárodního řádu, postaveného na katolickém vyznání a protireformaci. Rovněž Zikmund byl těmto záměrům pozitivně nakloněn, a to nejen vzhledem k vlastnímu náboženskému přesvědčení a nároku na Švédsko, ale také kvůli snaze o upevnění vlastní pozice uvnitř Polska. K tomuto účelu sloužila vlivná klientelní síť, jejíž součástí byli i někdejší podporovatelé habsburské kandidatury.¹⁰⁴

¹⁰¹ M. KOSMAN, *Dějiny Polska*, Praha 2011, s. 133, 143.

¹⁰² Onomu soupeření věnoval knihu Josef Macůrek. Viz J. MACŮREK, *Zápas Polska a Habsburků o přístup k Černému moři na sklonku 16. století*, Praha 1931.

¹⁰³ P. P. SZPACZYŃSKI, *Mocarstwowe dążenia Zygmunta III w latach 1587–1618*, Kraków 2013, s. 378–380, 385.

¹⁰⁴ M. CONDE PAZOS, *La monarquía*, s. 174–175.

Během prvních dvou desetiletí 17. století se polsko-litevské soustátí ocitlo na samém vrcholu své moci, a to v kontextu období celého raného novověku.¹⁰⁵ Zatímco Habsburkové čelili neposlušnosti svých poddaných a konfesním rozepřím, Zikmund využil rozvratu ruského státu a podnikl roku 1609 směrem na severovýchod invazi. Byl schopen obsadit Moskvu a dosáhl jmenování svého syna Vladislava carem, záhy byla však jeho vojska z města vypuzena.¹⁰⁶ V důsledku polského válčení proti Rusku a Švédsku došlo již v letech 1612–1613 ke vzájemnému sblížení obou dynastií. Zikmund doufal, že mu císař poskytne v souvislosti s těmito konflikty vojenskou či diplomatickou pomoc,¹⁰⁷ a císař Matyáš I. si zase od spolupráce sliboval, že mu pomůže upevnit svou zranitelnou pozici v Říši a zajistit bezpečnost jihovýchodní hranice monarchie. Jedním projevem tohoto sblížení byla císařská snaha o mediaci konfliktu mezi Polskem a Ruskem. Především ale byla uzavřena mezi císařem a polským králem 23. března 1613 tzv. bratislavská dohoda, která kromě umožnění verbování na území toho druhého a dalších bodů obsahovala i tajnou část, ve které si signatáři vzájemně slibovali pomoc proti povstalým poddaným.¹⁰⁸ Toto byl z perspektivy císaře velice prozíravý krok.

Polsko se navzdory své geografické poloze nikdy třicetileté války nezúčastnilo přímo.¹⁰⁹ Král Zikmund ale dohodu dodržel a v listopadu roku 1619 vyslal šest tisíc lehkých jezdců, známých jako *lisovčici*, na útok proti Sedmihradsku, jehož kníže Gabriel Betlen společně s českými povstanci obléhal Vídeň. Tato intervence skončila úspěchem: řádění neblaze proslulých lisovčiků donutilo Betlena k ústupu. Po drancování na slezském, českém, moravském a rakouském území se lisovčici připojili ke spojeným katolickým vojskům a tři tisíce z nich přispělo k jejich vítězství při bitvě na Bílé hoře 8. listopadu 1620. Během 20. let byli lisovčici využiti císařem a španělským králem ještě při dalších příležitostech, poté se ale začaly vztahy mezi císařem a polským králem poněkud ochlazovat. V letech 1627–1629 Valdštejn vysílal vojska na podporu Polska proti švédské invazi v Prusku, avšak polské veřejné mínění bylo stále více proti účasti ve válce. Již 26. září 1629 bylo Francií, Nizozemím a Anglií zprostředkováno tzv. altmarské příměří, díky kterému se mohl švédský král Gustav Adolf plně

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 7.

¹⁰⁶ U. AUGUSTYNIAK, *Historia*, s. 605–610.

¹⁰⁷ P. P. SZPACZYŃSKI, *Mocarstwowe dążenia*, s. 385.

¹⁰⁸ T. POZNAŃSKI, *Amicitia*, s. 149–152.

¹⁰⁹ M. MARKIEWICZ, *Historia*, s. 461.

zaměřit na válčení v Říši. Další ránu polsko-císařským vztahům představovala smrt polské královny Konstance roku 1631, a o rok později následovalo úmrtí samotného krále Zikmunda.¹¹⁰

Již v prvních desetiletích 17. století začalo v dějinách habsbursko-polských vztahů poprvé výrazně vystupovat Španělsko. Ještě za života Filipa II. byl zahájen proces smíření se Zikmundem, a španělský král krátce před svou smrtí potvrdil dohodu o arcivévodovi Maxmiliánovi. Projevem zlepšujících se vztahů bylo udělení Řádu zlatého rouna králi Zikmundovi roku 1601. Stejně pocty se roku 1615 dočkal i jeho syn Vladislav, a na přelomu 30. a 40. let také Vladislavův bratr Jan Kazimír. Tímto symbolem dával španělský král najevo důležitost místa polských králů v rámci systému jeho katolických spojenců: podobně často byli oceněni např. bavorsští vévodové. Španělsko-polské vztahy sice nikdy nevyústily v uzavření jakéhokoliv sňatku, nicméně tato otázka byla řešena při kavalírské cestě prince Vladislava roku 1624. Vladislav se na madridském dvoře těšil velké popularitě díky svému vítězství nad Turky v bitvě u Chotynu roku 1621. Ve snaze získat podporu španělské elity navštívil během své kavalírské cesty místodržitele všech zemí patřících španělské koruně a další hodnostáře. Konkrétně šlo o infantku Isabelu v Nizozemí, vévodu de Feria v Miláně a vévodu z Alby v Neapolsku. Kromě toho se Vladislav setkal v nizozemském městě Breda se známým janovským generálem Ambrosiem Spinolou. Součástí výpravy byla i návštěva španělských velvyslanců ve Vídni, Bruselu a Římě (hrabě de Oñate, kardinál de la Cueva, vévoda de Pastrana). Vladislav během své cesty požádal (v souladu s vůlí španělské královny Alžběty a dalších významných Španělů) o ruku španělskou infantku Marii Annu, jenže s ní chtěl uzavřít sňatek také arcivévoda Ferdinand, pozdější císař.¹¹¹

Ve 20. letech se však také mezi Španělskem a polským králem začala rozvíjet dosud bezprecedentní vojensko-politická spolupráce. Poté, co roku 1621 vypršelo španělsko-nizozemské příměří, přišel totiž hrabě-vévoda Olivares s plánem pro ovládnutí Severního a Baltského moře pomocí vytvoření tzv. Admirality severních zemí (*Almirantazgo de los Países Septentrionales*). Tento projekt se od samého počátku opíral o spolupráci jak s císařem, tak s polským králem. Ačkoliv Španělé v tomto projektu spatřovali především nástroj pro rozdrcení

¹¹⁰ T. POZNAŃSKI, *Amicitia*, s. 158–159, 179–180, 182; G. PARKER (ed.), *The Thirty Years' War*, s. 40.

¹¹¹ R. SKOWRON, *Los aliados*, s. 1001–1008.

nizozemského námořního vlivu, polský král chtěl této iniciativy využít pro znovuzískání svého severského trůnu, a proto Španělsko nabádal k pomoci s ovládnutím klíčového průlivu Öresund a následné invazi do Švédska. S výslednou podobou plánu přišel hrabě-évoda Olivares v dubnu roku 1627: na španělské náklady měla být vytvořena baltská flotila o 24 lodích, a to v součinnosti s vídeňským i varšavským dvorem. Nové flotile, jejímž cílem bylo především útočit na obchodní lodě, měl velet princ Vladislav. Tento plán ale předpokládal, že Španělsko udrží Polsko ve válce se Švédskem, neboť tato válka byla jedinou pádnou záminkou pro španělskou přítomnost na Baltu. Zároveň se vycházelo z toho, že císař bude moci vyvíjet akce proti Gustavu Adolfovi. Celý plán však skončil neúspěchem.¹¹² Samotná flotila sice vznikla, a na začátku roku 1629 do ní byla vtělena i Zikmundova polská plavidla, nicméně téhož roku byl uzavřen tzv. lübecký mír a také výše zmíněné polsko-švédské příměří, čímž fakticky severní plán skončil.¹¹³ Pro neúspěch celého projektu bylo důvodů více, ale způsoben byl zejména rozpory mezi rakouskou a španělskou politikou. Zatímco Olivares chtěl, aby Polsko válčilo i na území Říše, císař se stavěl ke spolupráci se Zikmundem zdrženlivěji, protože se obával, že kdyby polská vojska obsadila Slezsko, už by posléze nebylo navráceno.¹¹⁴ Pozdější příklad Horní a Dolní Lužice svědčí o tom, že šlo o obavy zcela oprávněné.

Habsbursko-polské vztahy během vlády krále Vladislava IV. (1632–1648)

Vláda krále Zikmunda III., trvající úctyhodných 44 let, skončila jeho smrtí 30. dubna 1632. Oproti volbám v letech 1573–1587, které byly doprovázeny intenzivními zápasy o polský trůn, proběhla elekce roku 1632 v poměrně klidné atmosféře. Princ Vladislavovi totiž vyslovil podporu nejen jeho otec, ale také jeho bratři a papež, a navíc byl podporován sejmíky, na kterých jiní kandidáti ani nebyli jmenováni. Na podzim řádně proběhla volba, princ složil potřebné sliby a 6. února 1633 byl korunován jako čtvrtý polský král tohoto jména.¹¹⁵ Nový panovník hned po svém nástupu čelil klíčovým problémům na poli zahraniční politiky. Rusko, které se zotavilo z období tzv. smuty (1598–1613), spatřovalo v období po smrti Zikmunda dobrý okamžik pro vyvolání války, a rozhodlo se pro předčasné porušení již končícího příměří

¹¹² Tamtéž, s. 1010–1020.

¹¹³ Michal WANNER, *Albrecht z Valdštejna a severní maritimní plán*, Český časopis historický 106, 2008, s. 536–561, zde s. 559, 561.

¹¹⁴ R. SKOWRON, *Los aliados*, s. 1016.

¹¹⁵ H. WISNER, *Władysław IV Waza*, Wrocław 2009², s. 57–61, 63.

z let 1618–1619. Cílem ruského státu bylo znovuzískat Smolensko, které Polsko obsadilo již před třemi desítkami let. Během následné války o toto území se ovšem Vladislav ukázal jako výborný vojevůdce, a již 20. února 1634 ruské vojsko ve Smolensku kapitulovalo.¹¹⁶

Mír, který byl uzavřen 14. června v Polanově, vydržel dalších dvacet let. Vladislav v tomto okamžiku vůči carovi Michalovi Fjodorovičovi projevil benevolenci, neboť chtěl zabránit vzniku bloku složeného ze Švédska, Ruska, Sedmihradska a Osmanské říše, a místo toho se snažil Rusko začlenit do své koalice proti Švédsku a Turkům. Proto se zřekl svého nároku na carský titul, existující již z dob Zikmundovy ruské intervence, a dokonce Rusku odstoupil některá území.¹¹⁷ Ve stejnou dobu docházelo k roztržkám na jižních hranicích, nicméně s Osmanskou říší byl taktéž uzavřen téhož roku mír.¹¹⁸ Tímto byly zajištěny příznivé podmínky pro vyvolání války se Švédskem, neboť již končila platnost příměří z roku 1629. Polská veřejnost však o válku neměla žádný zájem, a namísto dalšího válčení byly polsko-švédské vztahy urovnány příměřím ve Sztumské Wsi roku 1635, zprostředkovaným Francií, Anglií, Nizozemím a Braniborskem, které mělo platit dalších 26 let. Toto příměří bylo uzavřeno navzdory tomu, že se Vladislav odmítl zříci nároku na švédský trůn. Relativní klid ve vztazích s Ruskem, Švédskem i Osmanskou říší se poté udržel během celého zbytku Vladislavovy vlády.¹¹⁹

Ústředním cílem Vladislavovy diplomacie bylo znovuzískat Švédsko, a to prokazatelně již krátce po smrti jeho otce roku 1632, kdy byl císaři Ferdinandovi II. předložen plán spolupráce. Ambice polského krále byly veliké: císaři sice byla nabídnuta součinnost při válce se Švédskem, ale dlouhodobým cílem této koncepce bylo prosadit dominanci polských Vasovců. Princ Jan Kazimír by se stal vládcem Polska, Vladislav Švédska, Alexandr Karel Západního Pomoří a Braniborska a Jan Albert by získal olomoucké biskupství. Tento návrh byl pro Ferdinanda jen těžko akceptovatelný, a to nejen vzhledem k obavám z mocenského vzestupu dynastických konkurentů. Císaře totiž hluboce znepokojovalo, že polští Vasovci projevovali zájem o slezská knížectví, a právě z této záležitosti se stalo klíčové téma v císařsko-polských vztazích na mnoho dalších let. Roku 1633 Ferdinand odmítl přijmout Vladislavovu

¹¹⁶ M. KOSMAN, *Dějiny*, s. 148–149.

¹¹⁷ M. ŘEZNÍK, *Mezinárodní postavení polsko-litevského státu za Vladislava IV. (1632–1648)*, Historický obzor 6, 1995, s. 51–55, zde s. 53.

¹¹⁸ M. KOSMAN, *Dějiny*, s. 149.

¹¹⁹ M. ŘEZNÍK, *Mezinárodní postavení*, s. 53.

nabídku zprostředkovat mír v Říši, neboť by příliš prospěla vasovským dynastickým záměrům. Mediací tedy švédský trůn získat nešlo.¹²⁰

Císař však musel postupovat nad míru opatrně, neboť polský král hodlal – přinejmenším zdánlivě – dosáhnout svých cílů i ve spolupráci s jeho nepřáteli. Souběžně totiž jednal o sňatku s Alžbětou, dcerou Fridricha V. Falckého a neteří anglického Karla I., kteří mu oba slibovali pomoc v souvislosti se Švédskem. Tento projekt sice později skončil neúspěchem,¹²¹ ale v prvních letech Vladislavovy vlády sloužil jako efektivní nátlakový nástroj proti středoevropským i španělským Habsburkům. Ferdinand na jedné straně chtěl, aby Vladislav zahájil válku proti Švédsku, ale na straně druhé se zdráhal přistupovat na jakékoliv konkrétní požadavky. V této situaci se zároveň ukazovalo i specifikum španělského a císařského přístupu k interakci s polským prostředím. Od počátku vlády Filipa IV. byla španělská polská politika zpravidla prováděna s ohledem na stanovisko císaře, což bylo viditelné zejména v případě baltského plánu. V polsko-španělských i císařsko-španělských vztazích mělo klíčovou roli španělské velvyslanectví ve Vídni. Oba tamější velvyslanci, markýz de Castañeda a hrabě de Oñate, byli zastánci úzké spolupráce s císařem, proto navzdory vůli Filipa IV. od Ferdinanda přejali i relativní pasivitu vůči polským plánům.¹²²

Prodloužení polsko-švédského příměří, ke kterému došlo roku 1635, se na madridském i vídeňském dvoře setkalo s překvapením a zklamáním.¹²³ Otázka Vladislavova plánovaného sňatku ale oproti tomu dopadla v jejich prospěch. Ještě před uzavřením příměří kapucín Valerián Magnis ve Varšavě představil habsburskou „kandidátku“ na sňatek, arcivévodkyni Cecílii Renatu. Díky jeho úsilí a činnosti španělského diplomata hraběte de Solre Vladislav na sňatek s habsburskou arcivévodkyní skutečně ještě roku 1636 přistoupil.¹²⁴ Toto jednání vyústilo v uzavření dohody 14. prosince 1636, a po brzké smrti císaře došlo k jejímu opětovnému potvrzení Ferdinandem III.¹²⁵ Tato dohoda byla zcela jednoznačně výhodná pro polského krále. Císař se zavázal, že při válce se Švédskem poskytne Polsku vojenskou pomoc, a pokud by došlo k válce mezi habsburskou monarchií a Osmanskou říší, mělo na dobytém

¹²⁰ R. SKOWRON, *Pax*, s. 85–89

¹²¹ B. ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy*, s. 73–75.

¹²² R. SKOWRON, *Pax*, s. 84–85, 88–89, 96, 99, 102, 107.

¹²³ Tamtéž, s. 108.

¹²⁴ B. ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy*, s. 78–83.

¹²⁵ Existence první zmíněné dohody byla – až na několik marginálních zmínek ve starší literatuře – definitivně potvrzena teprve Ryszardem Skowronem. R. SKOWRON, *Pax*, s. 173–177.

území vzniknout dědičné léno pro Vasovce. Na oplátku Vladislav slíbil císaři, že mu v případě vymření svého rodu postoupí dědičná práva na švédský trůn. Podle historika Władysława Czaplińskiego plynula z dohody pro císaře v podstatě pouze jedna jediná výhoda: že polský král neuzavřel spojenectví s Francií.¹²⁶

Nejkontroverznější součástí rodinného paktu byla otázka vyplacení věna. Vladislav si totiž prosadil, že veškeré dluhy rakouských Habsburků vůči polskému králi, zahrnující nejen věno Cecílie Renaty, ale také dvou předchozích polských královen, mají být splaceny z příjmů ze dvou slezských knížectví: Opolska-Ratibořska a Těšínska. A nejen to: první zmíněné knížectví mělo připadnout budoucím synům Cecílie Renaty dědičně.¹²⁷ Ačkoliv Ferdinand III. dohodu schválil, představa ztráty Opolska-Ratibořska byla natolik nepřijatelná, že v následujících měsících začal místo toho prosazovat předání jihočeského panství Třeboň, a to nikoliv dědičně, ale pouze do zástavy. Polský král tuto změnu nicméně přijal, a 13. září se Cecílie Renata stala polskou královnou. Třeboňsko se ocitlo v rukou polských úředníků 16. prosince 1637.¹²⁸

V tomto období existoval zřejmý rozpor mezi španělskou a císařskou politikou vůči Polsku. Hrabě-évoda Olivares v Polsku spatřoval potenciálního partnera, který by mohl Habsburkům poskytnout vojenskou podporu nejen proti Švédsku, ale také v Říši, a dokonce i ve Francii. Oproti tomu císař, jak již bylo naznačeno, polskou intervenci na území Říše považoval za nežádoucí, poněvadž mohla vést k permanentní ztrátě celého Slezska.¹²⁹ Jako výstižný projev těchto rozdílů lze považovat to, že rodinný pakt z let 1636–1637 byl uzavřen výhradně mezi polskými Vasovci a rakouskou větví Habsburků. Na španělské prostředí se dohoda vůbec nevztahovala a byla uzavřena bez jeho vědomí. Španělé samozřejmě zájem o spolupráci s Polskem měli, ale když o několik let později dohodu posuzoval hrabě de Oñate, považoval ji zcela oprávněně za nevýhodnou a doporučil Filipovi IV., aby ji nepodepisoval.¹³⁰ Navzdory tomu byly po většinu vlády Vladislava španělsko-polské vztahy poměrně intenzivní. V letech 1634–1636 se španělská diplomacie pracně zasazovala o to, aby došlo k uzavření sňatku mezi Vladislavem a rakouskou arcivévodkyní. Od tohoto období projednával Filip IV.

¹²⁶ W. CZAPLIŃSKI, *Władysław IV wobec wojny 30-letniej, 1637-1645*, Kraków 1937, s. 6–7.

¹²⁷ R. SKOWRON, *Pax*, s. 184–185.

¹²⁸ B. ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy*, s. 90, 92, 101–102, 104.

¹²⁹ R. SKOWRON, *Los aliados*, s. 1016–1018.

¹³⁰ M. CONDE-PAZOS, *La monarquía*, s. 386–388; R. SKOWRON, *Pax*, s. 175–176.

požadavky polského krále: Španělsko mělo poskytnout polskému králi kompenzaci za ztracenou polskou flotilu, kterou Zikmund vyslal do Wismaru. Měl být splacen starý španělský dluh vůči polskému králi, označovaný jako tzv. neapolské částky,¹³¹ a Vladislavovi bratři Karel Ferdinand a Jan Kazimír měli získat španělské důchody a benefícia.¹³²

Největší podnět pro polsko-španělskou spolupráci po pádu baltského plánu se naskytl roku 1638, když se druhý zmíněný princ vydal na cestu na Pyrenejský poloostrov, aby převzal úřad portugalského místokrále. Tento prohabsburský krok však přispěl ke španělsko-polským vztahům jinak, než se očekávalo: Jan Kazimír se totiž na cestě ocitl ve francouzském zajetí. Španělé této situace chtěli využít a přesvědčovali Vladislava, aby pomstil toto ponížení svého rodu a vyhlásil Francii válku. V letech 1638–1640 v souvislosti s touto záležitostí probíhala tajná španělsko-polská jednání v Neapolsku, jejichž výsledkem byla dohoda, podle které mělo dojít k uzavření úzkého polsko-španělského spojení, a Vladislav se zavázal vyvolat válku proti Francii. Po eventuálním vypuknutí této války ji Polsko nemohlo přerušit bez souhlasu Španělska. Markýz de Castañeda, španělský velvyslanec ve Vídni, byl zastáncem spolupráce s Polskem a sliboval si od ní, že by mohla pomoci obrátit situaci ve Svaté říši římské, Itálii i Flandrech, a ve výsledku umožnit porážku Francie. Veškeré plány však musely být přizpůsobeny novému vývoji: v červnu roku 1640 se totiž Jan Kazimír vrátil do Varšavy. Vladislav poté začal dávat najevo, že vzhledem k polskému politickému zřízení nemůže bez souhlasu sejmu vyhlásit Francii válku, a ze stejného důvodu nemůže přistoupit na podmínku, že mír s Francií uzavře jen za souhlasu Španělska. Dohodu proto odmítl ratifikovat, a projekt tím skončil.¹³³

V letech 1637–1638 se Vladislav nacházel v obtížné vnitřní situaci, a to mj. vzhledem k problémům s Gdaňskem a ukrajinskými kozáky. To ho přimělo k podniknutí cesty do habsburské monarchie, kde se chtěl nejen osobně setkat s císařem, ale zároveň – kvůli svým

¹³¹ Z perspektivy polského státu šlo o odškodnění od Filipa II. a jeho nástupců, a to za falzifikaci závěti polské královny Bony Sforzy roku 1557. Španělský král si totiž na základě tohoto dokumentu přivlastnil královnu knížectví Bari a Rossano, a součástí dluhu byla kromě toho i nemalá půjčka, kterou Habsburkům poskytla roku 1556 tatáž královna. Ačkoliv polští diplomaté vymáhali zaplacení tohoto dluhu déle než sto let, nikdy se nedočkali úspěchu. Z toho důvodu sousloví „neapolské částky“ dosud v hovorové polštině evokuje iluzorní snění o zbohatnutí. U. AUGUSTYNOWICZ, *Historia*, s. 596.

¹³² Během španělsko-polského jednání na přelomu 30. a 40. let konkrétně Vladislav požadoval, aby bylo Karlu Ferdinandovi uděleno toledské arcibiskupství. Jan Kazimír se zase měl stát místokrálem v jedné ze zemí španělské monarchie. R. SKOWRON, *Pax*, s. 317; TÝŽ, *Los aliados*, 1009.

¹³³ R. SKOWRON, *Los aliados*, s. 1017–1019.

dlouhodobým zdravotním problémům – navštívit lázně ve městě Baden u Vídně. O významu této cesty pro Vladislava svědčí to, že ani zajetí Jana Kazimíra ho nepřimělo, aby výpravu odložil.¹³⁴ Král se svým doprovodem vyrazil 16. srpna 1638 a po krátkém pobytu ve Vídni strávil měsíc v Badenu. Tehdy se setkal mj. i s císařovnou Marií Annou a císařovnou vdovou Eleonorou Gonzagovou. Při návratu se mělo rokování s císařem původně odehrát ve Znojmu, ale polská strana tuto možnost zavrhl, neboť se toto město nenacházelo na přímé trase do Polska, a Poláci nechtěli vyvolávat dojem, že král setkání cíleně vyhledává a je ochoten kvůli němu měnit svou trasu. Brno bylo také odmítnuto, tentokrát kvůli zvěstem o moru, a místem kongresu se tak stal jihomoravský Mikulov. Oba suveréni se nakonec setkali 23. října.¹³⁵

Mikulovský sjezd skončil fiaskem. Polský král byl nespokojen se svým ubytováním a průběhem ceremoniálu, v rámci kterého se císař údajně vyznačoval povýšeneckým chováním. Jednání navíc neusnadnila skutečnost, že Vladislav zrovna trpěl těžkými bolestmi.¹³⁶ Z hlediska politiky nedospěl sjezd k takřka žádným výsledkům. Císař odmítl podpořit Vladislavovy ambice zprostředkovat mír v Evropě, protože už počítal s tím, že se této role ujme Dánsko. K odmítnutí polské mediace vedla Ferdinanda jednak nedůvěra vůči Vladislavovi, jednak vidina uzavření separátního míru se Švédskem, pro který by Polsko bylo jen překážkou. Stejně tak se polský král nedočkal podpory ve věci osvobození Jana Kazimíra, jen se ho císař – v souladu s výše zmíněnou španělskou politikou – pokusil přesvědčit, aby vyvolal válku s Francií. Celé setkání představovalo pro Vladislava obrovské zklamání: vídeňský dvůr mu dal najevo, že nemá zájem o užší spolupráci či podporu jeho ambicí. V letech 1639–1642 pak následoval útlum zájmu Vladislava o středoevropskou politiku.¹³⁷

Navzdory těmto neúspěchům se Vladislav ovšem nevzdával svých nadějí ani v otázce zisku dědičného území pro svůj rod, ani ve svých celoevropských ambicích. Na konci roku 1641 proto začal vyjednávat s dánským králem Kristiánem IV. o eventualitě společné války proti Švédsku. Dánský král si od této spolupráce sliboval územní expanzi na úkor Švédska. Vladislav však pracoval s pozoruhodnější strategií. Chtěl dánského krále zatáhnout do války proti Švédsku, a pro tento účel mu byl dokonce ochoten postoupit právo na švédskou korunu.

¹³⁴ W. CZAPLIŃSKI, *Władysław IV i jego czasy*, Warszawa 1972, s. 256, 267–268.

¹³⁵ B. ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy*, s. 106–113.

¹³⁶ Tamtéž, s. 112–113; W. CZAPLIŃSKI, *Władysław IV wobec wojny*, s. 23; TÝŽ, *Władysław IV i jego czasy*, s. 268.

¹³⁷ TÝŽ, *Władysław IV wobec wojny*, s. 23–24, 27.

Kdyby se polský král do války zapojil přímo, chtěl obsadit švédské Livonsko. Pokud by se ale Rzeczpospolita stavěla proti přímé intervenci, požádal by polský král císaře o odměnu za to, že mu pomohl s převzetím nemalého břemena válčení se Švédskem. Takovou odměnou pak mohlo být jedno ze slezských knížectví. Dánský král s možností společné války proti Švédsku souhlasil, ovšem pouze za předpokladu, že Vladislav bude schopen přimět císaře k tomu, aby uzavřel mír s Francií. Kristián IV. navrhl, aby se setkal s Vladislavem osobně, a že by Vladislav během tohoto kongresu zprostředkoval urovnání vztahů s císařem.¹³⁸

Celý Vladislavův projekt přijal císař se znepokojením, protože měl už v plánu uzavřít separátní mír se Švédskem, a dobře si uvědomoval, že král za svou nabídku bude chtít nějakou odměnu. Přesně to se stalo během mise císařského diplomata Alexandra z Greiffenclau na podzim roku 1642, polský král mu totiž za svou pomoc předložil požadavek předání Slezska do zástavy. Pod vlivem stanoviska některých říšských knížat a porážek císařských vojsk nicméně navzdory tomu Ferdinand v listopadu slíbil, že na kongres obou panovníků vyšle svého diplomata. Důležitým krokem k realizaci polské mediace mezi císařem a Dánskem byly císařovy přípravy uzavření možného separátního míru v Paříži, jenže Kristián IV. mírový kongres náhle přesunul na rok 1643. Na začátku téhož roku byl do Polska císařem vyslán Jiří Ludvík baron ze Starhembergu. Když byly v dubnu projednávány výsledky jeho mise, bylo potenciální polské zapojení do války považováno nejen za nepravděpodobné vzhledem k stanovisku polských elit, ale také za potenciálně nebezpečné, protože by Vladislav mohl svou pomoc využít jako argument pro získání území ve Slezsku. Vladislavova mediace byla taktéž uznána za nežádoucí. Císařovi rádci přesto ale dospěli k závěru, že by nebyl dobrý nápad polskou nabídku rázně odmítat: místo toho mělo být lepší vést politiku záměrných průtahů. Vladislav takto v průběhu jednání s Habsburky – navzdory jejich slibu vyslat diplomata na sjezd – nedosáhl téměř ničeho, a již v květnu celému plánu zasadil ránu Kristián IV., když se rozhodl kongres obou panovníků odložit na neurčitý čas.¹³⁹

Relativní otevřenost, kterou císař vůči projektu v letech 1641–1643 projevoval, byla znamením pro Filipa IV., aby se rovněž zapojil do rokování. Roku 1643 předložil Vladislav španělskému králi své požadavky: Filip měl pomoci realizovat dánsko-polský projekt války proti Švédsku a svolit k polské mediaci míru. K tomu ale přišel další postulát: španělský král

¹³⁸ TÝŽ, *Władysław IV i jego czasy*, s. 332–336.

¹³⁹ TÝŽ, *Władysław IV wobec wojny*, s. 46, 49–53, 55, 63, 65–66.

měl vstoupit do rodinného paktu, uzavřeného v letech 1636–1637 mezi Ferdinandem a Vladislavem. Tento návrh, jak již bylo zmíněno výše, se španělskému prostředí hluboce nezamlouval a byl zamítnut, neboť dohoda by v případě porušení polsko-švédského příměří z roku 1635 nutila Filipa poskytnout vojenskou podporu polskému králi. Ukázalo se, že zájmy španělského a polského krále byly zcela protichůdné. Španělsko se chystalo na válku proti Francii, a tudíž potřebovalo, aby císař co nejdříve ukončil své válčení se Švédskem a poskytl mu pro válku v západní Evropě vojenskou podporu. Oproti tomu Vladislav vkládal své naděje do eventuality, že císař uzavře s Francií mír, aby mohl následně Polsku pomoci s válkou proti Švédsku. Vzhledem k takto odlišným zájmům není překvapující, že Filip nehodlal podpořit ani Vladislavovy plány pro spolupráci s Dánskem a válku proti Švédsku, ani jeho ambice zprostředkovat mír.¹⁴⁰ V průběhu jednání změnila situaci švédská invaze do Dánska, probíhající od konce roku 1643, jenže ani Vladislav, ani Habsburkové nebyli schopni poskytnout Kristiánovi roku 1644 příliš velkou podporu. Tento projekt byl posledním vážným pokusem o spolupráci mezi Varšavou, Madridem a Vídní.¹⁴¹

Vztahy mezi Habsburky a polskými Vasovci se však nezhoršovaly pouze na úrovni velké politiky. Již od konce 30. let se totiž začalo hroutit manželství polského královského páru. Fiasko setkání roku 1638 bylo umocněno hned o rok později smrtí královnina hofmistra Maxmiliána Przerębského, který se nemálo zasadil o její politické postavení na polském dvoře. Novým hofmistrem se stal Kasper Dönhoff, a to navzdory animozitě, která mezi ním a královnou panovala. Roku 1640 se naskytl důvod k radosti manželského páru, neboť se narodil zdravý syn Zikmund Kazimír. V následujících letech ale začala královna z různých důvodů ztrácet své stoupence na polském dvoře, a vzhledem ke svému chatrnému zdraví a pocitu osamění propadala stavům melancholie. Roku 1642 porodila mrtvou dceru. Královniny předtuchy o vlastní smrti, které ji trápily již několik let, se staly skutečností krátce po jejím dvoudenním porodu dalšího mrtvého dítěte. Když královna 24. dubna 1644 zemřela, bylo jí pouhých 32 let.¹⁴²

Veškeré Vladislavovy neúspěchy ho neodradily od úsilí o dosažení mediace evropského míru, na jejímž základě chtěl podepřít své nároky na švédský trůn. Tento plán byl vzhledem

¹⁴⁰ R. SKOWRON, *Pax*, s. 271–274.

¹⁴¹ M. CONDE-PAZOS, *La monarquía*, s. 464–470.

¹⁴² B. ČECHOVÁ, *Habsbursko-polské vztahy*, s. 113–115.

k narůstajícímu vyčerpání válčících stran poměrně realistický, ale Vladislav zažíval deziluzi z nedostatku podpory, kterou Habsburkové věnovali jeho plánům. Začal proto do značné míry přehodnocovat zahraničněpolitickou orientaci, kterou zdědil od svého otce. Vladislavův politický příklon k Francii, jenž se v náznacích projevoval již dva roky před smrtí Cecílie Renaty, však neměl znamenat přerušování vztahů s habsburskou monarchií. Když propukla válka mezi císařem a sedmihradským knížetem Jiřím I. Rákóczim, chtěl Vladislav situace jakožto přítel obou monarchií využít a zprostředkovat mezi nimi mír, čímž by mohl dostat svých ambicí o mediaci i na celoevropském měřítku. Již v březnu 1644 zformuloval císař vůči celé záležitosti stanovisko, obsažené v instrukci pro svého rezidenta na varšavském dvoře, Huberta Walderode z Eckhausenu. Diplomát měl Vladislava přesvědčit, aby císaři poskytl vojenskou podporu, a pokusit se projekt mediace míru s Rákóczim polskému králi rozmluvit. Vladislavovi takto bylo dáno jasně najevo, že vídeňský dvůr na jeho návrhy nepřistoupí. Pokud by Vladislav vstoupil do války proti sedmihradskému knížeti, současně by musel čelit konfliktům se Švédskem a Osmanskou říší, proto se spojenectví s Francií v tomto okamžiku nabízelo jako vcelku logické řešení. Rokování mezi Vladislavem a Ferdinandem o polské mediaci míru se Sedmihradskem uzavřelo v srpnu roku 1644 na mrtvém bodě.¹⁴³

Francouzská diplomacie se těšila na polském dvoře stále většímu vlivu již nemálo let, o čemž svědčí skutečnost, že „habsburská strana“ získala konkurenci v podobě kliky profrancouzské již ke konci vlády Zikmunda.¹⁴⁴ Sám Vladislav po smrti královny předložil prostřednictvím svého diplomata Domenica Roncalliho francouzskému dvoru návrh sňatku se švédskou královnou Kristinou, což by mu zajistilo švédský trůn. Tuto záležitost také později projednával na varšavském dvoře francouzský vyslanec hrabě a vikomt Nicolas de Flécelles de Brégy, jehož mise se stala klíčovou pro budoucnost polsko-francouzských i polsko-habsburských vztahů. Původním cílem cesty bylo vyjádřit králi gratulace v souvislosti s narozením jeho dítěte, jenže několik dnů po vydání diplomatovy instrukce přišly zprávy o smrti nejen dítěte, ale i jeho matky. Proto se v červnu roku 1644 rozhodlo, že oficiálním důvodem pro misi bude vyjádření kondolencí. Hrabě de Brégy vyrazil ve druhé polovině srpna, a 10. října přijel do Varšavy. Při dlouhých a intenzivních rokováních Vladislava těšila francouzská ochota přijmout jeho nabídku mediace míru a také otevřenost vůči jeho sňatkovým

¹⁴³ W. CZAPLIŃSKI, *Władysław IV wobec wojny*, s. 67–68, 81–83, 91–92.

¹⁴⁴ B. ČECHOVÁ, *Habsbursko-polské vztahy*, s. 77.

plánům. Francouzská strana si dobře uvědomovala, že by projekt sňatku s Kristinou mohl přijít vniveč kvůli nesouhlasu Švédska, a mohl dokonce vyústit v nežádoucí polsko-švédský konflikt. Proto de Brégy navrhl Vladislavovi sňatek s některou z francouzských princezen, což se setkala s uznáním u polských senátorů, kteří posléze králi udělili pro tento účel oficiální povolení. Polský král vyslanec ujistil, že v rámci spojení s Francií, které mělo být stvrzeno sňatkem, nepodnikne žádné kroky proti Švédsku, a že nehodlá válčit proti Rákóczimu, ledaže by sedmihradský kníže překročil polské hranice či spolupracoval s Turky. Na začátku listopadu Brégyho mimořádně úspěšná mise skončila.¹⁴⁵ Takto de facto začala reorientace polské zahraniční politiky, kterou polský král zvažoval již delší dobu.

Zvláštní je, že Ferdinandovi III. i Filipovi IV. trvalo poměrně dlouho předložit polskému králi vlastní návrh pro nový sňatek. V případě císaře bylo váhání zřejmě způsobeno otřesnou vojenskou situací, kvůli které mohla habsburská monarchie těžko Vladislavovi slibovat podporu při znovuzískání Švédska.¹⁴⁶ Podnět k řešení této záležitosti proto musel vzejít ze Španělska, kde se v červnu roku 1644 rozhodlo o vyslání moravského aristokrata Maxmiliána z Dietrichsteinu, příslušníka rodu s dlouhou tradicí služby oběma větvím rodu Habsburků. Španělům jakožto kandidátka nejvíce vyhovovala Klaudivie Tyrolská (známá také jako Klaudivie Medicejská, 1604–1648), byť Dietrichsteinovi byla v této otázce ponechána flexibilita. Ambasáda se však zpozdila o několik měsíců.¹⁴⁷ Oficiálním cílem cesty bylo vyjádřit kondolence v souvislosti se smrtí Cecílie Renaty a také informovat krále o nedávné smrti španělské královny Isabely Bourbonkové (1602–1644). Dietrichstein získal od císaře povolení misi vykonat, a v prosinci roku 1644 byl i jím pověřen jako velvyslanec na polský dvůr.¹⁴⁸

Když Dietrichstein v únoru roku 1645 jakožto diplomat obou panovníků jednal o sňatku, musel se vypořádat s neshodou uvnitř habsburského rodu. Z toho důvodu navzdory vůli španělského krále ke sňatku doporučil – jménem císařovny vdovy Eleonory Gonzagové – Marii Gonzagovou (1609–1660), tehdejší regentku Mantovy.¹⁴⁹ Jeho mise svědčí jednoznačně o tom,

¹⁴⁵ Maciej SERWAŃSKI, *Francja wobec Polski w dobie wojny trzydziestoletniej (1618–1648)*, Poznań 1986, s. 315, 317–319, 323–325, 327–329.

¹⁴⁶ W. CZAPLIŃSKI, *Władysław IV wobec wojny*, s. 98–99.

¹⁴⁷ M. CONDE-PAZOS, *La monarquía*, s. 470–476; MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 41–42, instrukce španělského krále pro Maxmiliána z Dietrichsteinu z 15. července 1644; fol. 40, dopis Filipa IV. Maxmiliánovi z Dietrichsteinu z 15. července 1644.

¹⁴⁸ R. SKOWRON, *Pax*, s. 281; W. CZAPLIŃSKI, *Władysław IV wobec wojny*, s. 99–100.

¹⁴⁹ R. SKOWRON, *Pax*, s. 283.

že polský král hodlal nadále s Habsburky udržovat přátelské vztahy. Konkrétně se totiž zavázal, že nevstoupí do žádných proticísařských spojenectví.¹⁵⁰ Vzdor tomu pro Habsburky skončila jednání o novém sňatku neúspěchem: když se Dietrichsteinova mise v srpnu téhož roku stala předmětem diskuze na zasedání španělské Státní rady, vědělo se již, že Vladislav má v plánu uzavřít sňatek s francouzskou kandidátkou Marií Ludovikou Gonzagovou z Nevers (1611–1667). Tímto vyvrcholila mnohaletá činnost francouzské diplomacie na polském dvoře, a k svatbě došlo 10. března 1646.¹⁵¹

Období let 1645–1648 lze vzhledem k obratu polské zahraniční politiky považovat za jakýsi epilog tradiční prohabsburské orientace polských Vasovců. Během těchto roků v císařsko-polských a španělsko-polských vztazích převládaly pouze dozvuky starších diplomatických záležitostí. V případě interakce mezi císařem a polským králem převažující část agendy představovalo jednání o předání slezského území. Jak bylo v průběhu této kapitoly naznačeno, Vasovci projevovali zájem o Slezsko v podstatě již od počátku třicetileté války, ale tehdy si dokázali prosadit jen to, že se roku 1619 princ Karel Ferdinand stal koadjutorem vratislavského biskupství a posléze v roce 1625 tamějším biskupem. Otázka rodového zajištění na území Slezska se poté zase stala aktuální až na počátku 40. let, kdy Vladislav v rámci dánského projektu požadoval, aby mu Ferdinand na oplátku za svou pomoc proti Švédsku předal do držby celé Slezsko.¹⁵² Významným mezníkem v rokování byl příchod polského kancléře Fantoniho na císařský dvůr záhy po smrti polské královny v březnu roku 1644. Vladislav tehdy vyzval císaře, aby panství Třeboň, zastavené již na konci 30. let, vyměnil za Opolsko-Ratibořsko, které mělo polskému králi připadnout v léno. Toto bylo pro císařský dvůr nepřijatelné, a jednání bylo po dlouhých průtahách znovu zahájeno teprve po katastrofální porážce císařského vojska při bitvě u Jankova 6. března 1645. Již 10. května byla uzavřena v Młocku konečná verze dohody, a v listopadu téhož roku došlo k předání knížectví.¹⁵³

Tímto dosáhly snahy Vasovců o zisk rodového zajištění svého vrcholu. Z polské perspektivy však o nijak zásadní úspěch nešlo, poněvadž držba Opolska-Ratibořska měla celou řadu háček. Knížectví obdržel pětiletý Zikmund Kazimír, a to pouze do zástavy s padesátiletou lhůtou. Vladislav se na oplátku zavázal vyplatit císaři zástavní půjčku o výši 1,1 milionu

¹⁵⁰ W. CZAPLIŃSKI, *Władysław IV wobec wojny*, s. 101.

¹⁵¹ M. CONDE-PAZOS, *La monarquía*, s. 476; H. WISNER, *Władysław*, s. 164.

¹⁵² Stefania OCHMANN-STANISZEWSKA, *Dynastia Wazów w Polsce*, Warszawa 2007, s. 92–93.

¹⁵³ B. ČECHOVÁ, *Habsbursko-polské vztahy*, s. 116–125.

rýnských zlatých, a ačkoliv mu bylo vzhledem k nezletilosti Zikmunda Kazimíra uděleno právo dočasné správy knížectví, nový majetek mu nesměl připadnout. Kromě toho zůstávalo knížectví závislé na Ferdinandovi III. jakožto vrchním slezským knížeti a českém králi. Poměrně překvapující je to, že v samotném Polsku králův zisk nového knížectví nevyvolal téměř žádný zájem. Ještě na začátku třicetileté války bylo přitom v Polsku vážně diskutováno o možné inkorporaci Slezska, jež bylo ve středověku součástí polského státu, přímo do Rzeczpospolité. Záhy po převzetí nového území začal Vladislav młockou dohodu narušovat dosazováním vlastních úředníků, a kromě toho nestíhal splácet zástavní půjčku, neboť byl zaneprázdněn plánováním války proti Osmanské říši. Zajímavé ale je, že v samotném Opolsku-Ratibořsku byl polský král relativně oblíbený, neboť se úspěšně zasazoval o tlumení excesů jak císařských vojsk, tak švédských oddílů, které Slezsko okupovaly. Mimo to král proslul svou politikou tolerance, ba dokonce upřednostňování jinověrců.¹⁵⁴ Dne 9. srpna 1647 ve věku sedmi let zemřel jeho jediný dědic Zikmund Kazimír, a jeho samotného čekala smrt 20. května 1648. Za života tohoto polského krále nebyla zástavní půjčka nikdy vyplacena, poté ovšem připadla držba zástavy vratislavskému biskupovi Karlu Ferdinandovi, který zbytek půjčky zaplatil. Opolsko-Ratibořsko Habsburkům připadlo teprve roku 1665, když bylo zpětně vyplaceno císařem Leopoldem I.¹⁵⁵

Nelze v žádném případě říci, že Vladislavův příklon k Francii znamenal permanentní přerušování vztahů mezi habsburskou monarchií a Polskem. Již pouhá geografická blízkost obou monarchií sama o sobě zaručovala dlouhodobou intenzitu vztahů mezi císařem i polským králem. Proto bylo po zbytek 17. století charakteristické, že obě monarchie zažívaly střídavá období nejen vzájemné nedůvěry, ale také úzké spolupráce. Do 18. století habsburská monarchie vstupovala díky svým úspěchům na úkor Osmanské říše jakožto prvořadá evropská velmoc, zatímco Polsko-litevská unie začala stále více politicky slábnout.¹⁵⁶ V případě interakce mezi Polskem a Španělskem však období 40. let 17. století významný mezník skutečně představovalo. Ryszard Skowron považuje roky 1623–1642 za období nejintenzivnějších vztahů mezi Polskem a Španělskem, a to nejen v průběhu raného novověku,

¹⁵⁴ J. LESZCZYŃSKI, *Władysław IV a Śląsk w latach 1644–1648*, Wrocław 1969, s. 201–203, 206, 217.

¹⁵⁵ B. ČECHOVÁ, *Habsbursko-polské vztahy*, s. 133–134.

¹⁵⁶ Z. WÓJCIK, *Stosunki polityczne polsko-austriackie w drugiej połowie XVII wieku*, Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka 38, 1983, s. 487–501, zde s. 500–501

nýbrž během moderních dějin vůbec.¹⁵⁷ Po selhání baltské spolupráce ve 20. letech, neúspěšném jednání o polské pomoci ve válce proti Francii na přelomu 30. a 40. let a krachu dánského projektu na počátku 40. let však již neexistovalo příliš mnoho podnětů pro spolupráci mezi těmito dvěma vzdálenými monarchiemi.

Dozvukem období španělsko-polské spolupráce byla dlouhá mise Stanisława Mąkowského v Madridu (1638–1647). Mąkowski se u španělského dvora pokoušel prosadit celou řadu požadavků polského krále, z nichž některé byly v podstatě tradiční záležitosti. Filip měl Vladislavovi splatit neapolské částky. Další problematikou, která byla v průběhu Mąkowského mise projednávána, byla snaha o dosažení kompenzace za ztracenou flotilu, kterou vyslal Zikmund III. do španělských služeb do přístavu Wismar. Třetím tématem bylo úsilí Vladislava o dosažení zajištění pro své bratry, Jana Kazimíra a Karla Ferdinanda. Mąkowského mise nicméně nakonec skončila neúspěchem. Španělé se neapolské částky zdráhali uhrazovat, a roční renta byla fakticky vyplácena jen v okamžicích intenzivního polsko-španělského politického jednání. Roční důchody pro královy bratry se získat nepodařilo, a kompenzaci za flotilu taky ne. Poté, co Mąkowski opustil Španělsko v roce 1647, přestaly obě strany jevit o jakékoliv další jednání zájem, a tím až na výjimky v podstatě skončila polská diplomatická přítomnost v Madridu. Polský stát svou diplomacii ve Španělsku oživil až o více než sto let později, za vlády Stanisława Augusta Poniatowského (1764–1795), když v Madridu vzniklo polské velvyslanectví. Tehdy byly obě monarchie z mocenského hlediska již dávno za zenitem.¹⁵⁸

¹⁵⁷ R. SKOWRON, *Pax*, s. 315.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 296, 300–301, 304, 313, 321; Ludwig BITTNER – Lothar GROSS (edd.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden (1648), I. Band (1648–1715)*, Oldenburg I. O. – Berlin 1936, s. 424.

Mise Maxmiliána z Dietrichsteinu do Polska v roce 1645

Habsburská diplomacie v Polsku

Studium dějin diplomacie se již dlouhodobě vyznačuje svým důrazem na modernizační schéma vývoje, podle kterého byly v raném novověku zastaralé „ad hoc“ (tj. jednorázové) mise, typické pro antiku a středověk, nahrazeny vyspělejší modelem stálého byrokratizovaného zastoupení. Jakkoliv mohou historikové jako Jeremy Black tento „whigovský“ interpretační rámec problematizovat mj. kvůli svému hodnotícímu rozměru, skutečností zůstává, že v letech 1500–1800 proběhl proces dosud nevídaného sepětí diplomatické sítě uvnitř katolické a protestantské Evropy. Tento vývoj byl zahájen ke konci 14. století na Apeninském poloostrově, a v důsledku mezinárodního rozměru italských válek v letech 1494–1559 se model stálých misí rozšířil do nejmocnějších evropských monarchií.¹⁵⁹ Mezi hlavní centra tohoto procesu patřily Itálie, Španělsko, Francie a Anglie. Oproti tomu součástí periferie, držící se středověkých zvyklostí delší dobu, byly Skandinávie, Rusko, Skotsko, Portugalsko a také Polsko-litevská unie.¹⁶⁰ Některé tyto země, včetně Polska, Švédska či Ruska, patřily k diplomatickým destinacím, kterým se příslušníci české aristokracie zpravidla spíše vyhýbali. Oblíbený a prestižní byl oproti tomu Řím.¹⁶¹

Navzdory tomu však tvořil varšavský dvůr v první polovině 17. století relativně důležitou část celoevropského habsburského mocenského komplexu. Není proto v žádném případě náhodou, že kromě dvorů v Římě a Madridu šlo o jedinou další destinaci, kam císaři v 17. století vypravovali své velvyslance, tj. diplomaty prvního řádu.¹⁶² Je však nutné upozornit na skutečnost, že zde během 16. a 17. století nikdy nedošlo k zavedení stálého velvyslanectví. Jako kontrast tu může sloužit dvůr v Madridu, kde permanentní císařská ambasáda vznikla již roku 1564.¹⁶³ Neúspěch při prosazování permanentního velvyslanectví ve Varšavě byl podmíněn vnitřními podmínkami v Polsku samotném. Tamější šlechta totiž stálou přítomnost cizích diplomatů odmítala a pomocí sejmu proti ní aktivně zasahovala.¹⁶⁴ Tento krok však podle

¹⁵⁹ Jeremy BLACK, *A History of Diplomacy*, London 2010, s. 43–48, 52.

¹⁶⁰ Matthew Smith ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy, 1450–1919*, London – New York 1993, s. 27–28.

¹⁶¹ Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004, s. 473.

¹⁶² R. SMÍŠEK – M. KONRÁDOVÁ (edd.), *Mezi Vídní*, s. 30.

¹⁶³ P. MAREK, *Nejstarší císařská ambasáda. Zástupci rakouských Habsburků ve Španělsku*, in: Jiří Kubeš a kol., *V zastoupení*, s. 179–207, zde s. 180.

¹⁶⁴ J. KUBEŠ – N. MICHALICOVÁ, *V zemi*, s. 297.

mého názoru nelze interpretovat jako jakýsi projev raně novověké polské xenofobie. Šlo spíše o opatření na ochranu politických zájmů státu, který byl kvůli svému mimořádně demokratickému zřízení obzvlášť náchylný na vměšování sousedních absolutistických států. Přes veškeré toto úsilí si však císař, ruský car a anglický a francouzský král prosadili v Polsku přítomnost vlastních rezidentů.¹⁶⁵

V raném novověku byli jako rezidenti označováni diplomaté druhého řádu, jejichž hlavním cílem nebyla politická jednání či reprezentace panovníka při ceremoniálu, ale pravidelný sběr informací o dění na přijímacím dvoře.¹⁶⁶ Rezidenti neměli pravidelný přístup k cizímu panovníkovi, a dokonce zpravidla ani nebývali jakkoliv oprávněni k vykonávání úkolů politického rázu. Obraz o aktuálním dění na cizím dvoře, který pomocí pravidelné korespondence zprostředkovávali svému panovníkovi, byl však nepostradatelný.¹⁶⁷ Po uzavření polsko-švédského příměří v roce 1635 do roku 1643 působil ve Varšavě coby císařský rezident Alexandr Greiffenklau z Vollrathsu, a v letech 1643–1648 funkci zastával Hubert Walderode z Eckhausenu. Význam role císařských rezidentů spočíval nejen v udržování průběžné komunikace s vídeňským panovnickým dvorem, ale také v poskytování podpory výše postaveným císařským diplomatům při adaptaci na specifika polského prostředí a řešení aktuálních témat. Krátké časové trvání misí určených pro politické účely, které si polská šlechta vynucovala na sejmu, totiž úspěšně znemožňovalo formálně významnějším diplomatům blíže poznat polské prostředí či navazovat na varšavském dvoře kontakty.¹⁶⁸

Titul rezidenta byl jednou z mnoha diplomatických hodností, se kterými pracoval svět první poloviny 17. století. Orientaci v nich ztěžuje skutečnost, že pro diplomatickou terminologii tohoto období byla typická absence pravidel, které by pevně stanovily hierarchickou pozici a význam té či oné hodnosti. Zpravidla však evropské dvory změť titulů jako vyslanec, mimořádný velvyslanec, chargé d'affaires, agent, rezident, nuncius či např. legační sekretář kategorizovaly do dvoustupňového schématu. Na vrcholu hierarchie byl velvyslanec (tj. ambassador), zatímco všechny ostatní tituly patřily do skupiny nízkých

¹⁶⁵ J. KUBEŠ – N. MICHALICOVÁ, *V zemi*, s. 297.

¹⁶⁶ Zde je třeba upozornit na skutečnost, že termín „rezident“ bývá v historiografii používán dvojnásobným způsobem. Toto slovo může označovat jakéhokoliv stálého (tj. rezidentního) diplomata nezávisle na hodnosti, nicméně mnou upřednostňovaný užší význam se vztahuje ke konkrétnímu diplomatickému titulu, užívanému mj. v císařské diplomacii. O raně novověkých diplomatických titulech viz např. W. J. ROOSEN, *The Age*, s. 59–64.

¹⁶⁷ N. MICHALICOVÁ, *Ke králi*, s. 47–48.

¹⁶⁸ B. ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy*, s. 71, 74–75.

diplomatických hodností. K jemnější diferenciaci některých těchto titulů, třeba povýšení vyslance nad rezidenta, došlo na dvoře ve Vídni teprve během druhé poloviny 17. století. Titul velvyslance byl používán jak pro stálé, tak pro krátkodobé mise, přičemž specifickým typem druhých zmíněných legací byly tzv. mise ceremoniální. V rámci nich velvyslanec vyjadřoval přijímacímu panovníkovi gratulace či kondolence v souvislosti se sňatky, narozeními či úmrtími. Kratší mise byly mnohdy prováděny tzv. mimořádnými velvyslanci, kteří měli na některých evropských dvorech v ceremoniálu přednost před velvyslanci řádnými.¹⁶⁹

Základem císařské diplomacie v Polsku v první polovině 17. století byly mise kratšího trvání, jejichž cílem bývalo nejen jednat s králem, nýbrž také vystupovat na sejmu. Převaha krátkých misí nad trvalým zastoupením byla ještě ve 40. letech 17. století ve srovnání se zbytkem Evropy zcela obvyklá. Třebaže byl od poloviny 17. století středověký model ad hoc misí již nahrazován, v Polsku zmiňovaný zákaz trval s větší či menší intenzitou nadále.¹⁷⁰ Císařští diplomaté byli na jednorázové mise vysíláni každých několik let. V průběhu 40. let jde konkrétně o mise hraběte Jiřího Ludvíka ze Starhembergu v letech 1641–1643. Roku 1644 přišel na polský dvůr diplomat z uherského rodu Csáky¹⁷¹ a krátce po něm hrabě z Bubna.¹⁷² Po misi knížete Maxmiliána z Dietrichsteinu v roce 1645 ještě téhož roku působil na polském dvoře Jan Putz z Adlersturnu, a roku 1647 se na dvoře Vladislava IV. objevil Ferdinand Caretto di Grana.¹⁷³

¹⁶⁹ W. J. ROOSEN, *The Age*, s. 59–62, 87–88.

¹⁷⁰ J. KUBEŠ – N. MICHALICOVÁ, *V zemi*, s. 297.

¹⁷¹ Nejspíše jde o Štěpána Csáky (1603–1662). O tomto rodu viz *Csáky*, in: A Pallas nagy lexikona, dostupné online: <https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/cs-60BB/csaky-612D/> [cit. 19. 2. 2023].

¹⁷² Jindřich Jan z Bubna (1596–1653), roku 1644 povýšen do hraběcího stavu. O rodu Bubnů z Litic viz např. Aneta PATAJOVÁ, *Po stopách šlechtického rodu Bubnů z Litic*, diplomová práce Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2020.

¹⁷³ B. ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy*, s. 73–76; Edward RACZYŃSKI (ed.), *Pamiętniki Albrychta Stanisława X. Radziwiłła, Kanclerza W. Litewskiego II*, Poznań 1839, s. 137; O misi stručně pojednává historické dílo *Theatrum Europaeum*, pátý díl: „*Der junge Marquis de Grana wurde vom Kayserlichen an Königlichen Polnischen Hoff als Legatus Extraordinarius spediert. Dieser thäte der Königlichen Mayestät allen Scrupel und Zweifel von veränderten Affection der Kayserlichen Mayestät gegen dieselbe zufürderst benehmen. Hingegen versichern, daß Ihre Kayserliche Mayestät die Königl. Mayestät als dero nahen Blutsfreund recht von Herzen treulich meynen thäten. Mit angeheffter Bitte der König wolte den jenigen so zwischen ihnen Trennung suchen und machen wolten die Ohren nicht gönnen. Nebenst solcher Contestation hat er fürters umb die von den gekaufften Schlesischen Fürstenthumben Oppeln und Ratibor restirenden 300000 Gulden angehalten, welche Zahlung dann auch zugesagt worden.*“ Viz *Theatrum Europaeum* 5, (1643–1647), Frankfurt am Main 1647, s. 1283.

Diplomatickou činnost pěstoval v polském prostředí pochopitelně i španělský král, byť s nižší intenzitou, což souviselo v první řadě s obrovskou vzdáleností mezi Varšavou a Madridem. Tu sice v 17. století překonat možné bylo, ale pouze za vysokých výdajů a s dlouhými prodlevami. Z toho důvodu se Španělům při interakci s polským dvorem jako nosnější osvědčil přesun velké části diplomatické agendy do dvou center rozhodování, která se nacházela blíže k Polsku: do Bruselu a Vídně. První zmíněný dvůr se zaměřoval zejména na baltský obchod. Většina španělských diplomatů v Polsku během třicetileté války pocházela právě odtud, včetně hraběte de Solre, Gabriela de Roy a barona de Auchy. Druhým centrem rozhodování byla španělská ambasáda ve Vídni.¹⁷⁴ Specifické přitom bylo, že kromě dvou španělských velvyslanců – jednoho řádného a jednoho mimořádného – zde podporoval španělské zájmy ve 30. a 40. letech 17. století ještě dvůr císařovny Marie Anny Španělské, sestry Filipa IV. Když byla roku 1629 provdána za budoucího císaře Ferdinanda III., obdržela od španělského krále několik instrukcí, které jí za povinnost uložily hájit na vídeňském dvoře španělské zájmy, včetně dynastické jednoty Habsburků. Filip ji dokonce roku 1630 označil za svou „nejlepší velvyslankyni“ a přiznal jí autoritu nad svými diplomaty u císařského dvora.¹⁷⁵ S přihlédnutím k existenci tohoto pevného zakotvení Španělů na císařském dvoře je o to překvapující, že španělsko-polská interakce zprostředkovaná vídeňským dvorem zůstávala vesměs pod kontrolou císaře. Příčinou tohoto stavu byla především situace na varšavském dvoře, kde měl císař pevnější postavení než španělský král. Španělé proto příliš neusilovali o budování „španělské strany“ na dvoře polských Vasovců, a místo toho se opírali o tamější stoupence císaře. Prioritou madridského dvora tedy nebylo v Polsku konsolidovat vlastní vliv, nýbrž co nejvíce posílit pozici císaře. Takto vznikla pozoruhodná situace: na císařském dvoře španělská ambasáda prosazovala zájmy hispánské monarchie, ale na dvoře varšavském naopak poskytovala císaři podporu a byla vůči němu podřízena.¹⁷⁶

Španělská diplomacie v Polsku během první poloviny 17. století sestávala podobně jako ta císařská zejména z krátkých misí, z nichž většina byla organizována právě španělským velvyslanectvím ve Vídni. Konkrétně ve jménu španělského krále do Polska přicestovali

¹⁷⁴ M. CONDE PAZOS, *Spanish Diplomats in the Polish-Lithuanian Commonwealth during the Thirty Years' War*, *Eastern European History Review* 4, 2021, s. 67–78, zde s. 69–70.

¹⁷⁵ R. GONZÁLEZ CUERVA, *Mi mayor embajadora. La Emperatriz María Ana de Austria, agente española en Viena*, *Manuscrits. Revista d'Història Moderna* 38, 2018, s. 91–108, zde s. 92–94, 104.

¹⁷⁶ M. CONDE PAZOS, *Spanish Diplomats*, s. 70.

Abraham z Donína roku 1612, hrabě de Solre v letech 1626–1628, hrabě de Siruela roku 1633, o tři roky později hrabě de Solre společně s opatem Alonso Vázquezem a v průběhu roku 1640 Alegretto Alegretti a Pedro Rouco Villagutierrez. Po misi knížete Maxmiliána z Dietrichsteinu proběhla ještě před smrtí krále Vladislava legace barona de Auchy v letech 1646–1647, jenž byl doprovázen Enrique Tellerem.¹⁷⁷ Tento (pravděpodobně neúplný) výčet španělských diplomatů ukazuje, že navzdory geografickým i politickým překážkám byly v první polovině 17. století španělsko-polské diplomatické vztahy poměrně intenzivní, třebaže je mezi jednotlivými misemi znát trochu větší časový odstup než v případě císařského zastoupení ve Varšavě.

Kontext mise a výběr diplomata

Zpráva o úmrtí královny ve Vilniusu dne 24. března 1644 se ve Vídni objevila nejpozději o tři týdny později, což dokládá dopis ze 13. dubna, ve kterém španělský velvyslanec ve Vídni, markýz de Castel Rodrigo,¹⁷⁸ o celé záležitosti informoval Filipa IV.¹⁷⁹ Krátce předtím, než se informace o smrti královny objevila ve Vídni, byl na polský dvůr jménem císaře vyslán uherský diplomat z magnátského rodu Csáky. Ten po svém přijetí ve Varšavě dne 23. dubna žádal od polského krále pomoc proti sedmihradskému knížeti Jirímu I. Rákóczimu (1593–1648).¹⁸⁰ Po nepřilíš úspěšném jednání rozčarovaný Csáky 30. dubna odcestoval, ale mezitím byl již vyslán další císařský diplomat, hrabě z Bubna, který oproti minulé misi přijel výhradně v souvislosti s úmrtím královny. Albrycht Stanisław Radziwiłł píše o této krátké misi z 12. května, že „*císařský vyslanec de Bubnowo [sic] přijel za králem s kondolencí ke smrti královny,*“ a že „*po vyřízené legaci byl vyslanec hoštěn u korunního kancléře, načež odjel.*“¹⁸¹ V době, kdy se hrabě z Bubna vypravil zpět do habsburské monarchie, ještě do Madridu

¹⁷⁷ Tamtéž; TÝŽ, *La monarquía*, s. 3, 232, 374, 434, 484; R. SKOWRON, *Pax*, s. 250; E. RACZYŃSKI, *Pamiętniki*, s. 195.

¹⁷⁸ Manuel de Moura y Corte Real, druhý markýz de Castel Rodrigo (1590–1651). Viz Santiago MARTÍNEZ HERNÁNDEZ, *Manuel de Moura y Corte Real*, in: Diccionario Biográfico electrónico, dostupné online: <https://dbe.rah.es/biografias/20872/manuel-de-moura-y-corte-real> [cit. 19. 2. 2023].

¹⁷⁹ R. SKOWRON, *Pax*, s. 275.

¹⁸⁰ O proticísařském povstání Jirího I. Rákócziho v letech 1644–1645 viz CZIGÁNY István, *I. Rákóczi György erdélyi fejedelem királyellenes hadjárata a harmincéves háborúban (1644–1645)*, Acta Academiae Agriensis, Sectio Historiae XLIV, 2017, s. 75–96.

¹⁸¹ „*12go Maia. Król powrócił do Warszawy. Posel téz cesarski de Bubnowo przybył do króla z kondolencją nad śmiercią królowej. Po odprawionéj legacyi posel częstowany od kanclerza kor. odjechał.*“ E. RACZYŃSKI (ed.), *Pamiętniki*, II., s. 137–140.

nestihla dorazit zpráva o smrti polské královny. Vladislav IV. svému španělskému protějšku adresoval příslušný dopis již 26. března, ale ten byl doručen teprve na začátku července, kdy se o úmrtí královny již vědělo díky polskému rezidentovi ve Vídni a tamějšímu španělskému velvyslanci. První zpráva o královnině smrti se na madridském dvoře objevila nejpozději 1. června, a tentýž měsíc byly v Madridu pořádány exekvie.¹⁸² Stejně jako císař se i španělský král rozhodl vyslat na polský dvůr vlastního diplomata, proto bylo v souvislosti s touto záležitostí 25. června svoláno zasedání královské Státní rady (*Consejo de Estado*). Cílem mise však nemohlo být pouhé vyjádření kondolencí, neboť španělské prostředí – jak o tom svědčí obsah zmíněného dopisu markýze de Castel Rodrigo – sledovalo habsburskou velmocenskou politiku aktivněji než císař. Proto měla být polskému králi rovnou navržena další nevěsta v souladu s habsburskou politikou.¹⁸³

Zasedání Státní rady se zúčastnili markýz de Santa Cruz, vévoda de Villahermosa, vévoda de Maqueda, markýz de Castañeda,¹⁸⁴ markýz de Valparaíso a markýz de Loriana, nemluvě samozřejmě o králi samotném.¹⁸⁵ Z potenciálních „kandidátek“ na polskou královnu se největší podpoře mezi rádci Filipa IV. těšila Klaudivie Tyrolská (1604–1648),¹⁸⁶ která byla vnímána jako zkušená, inteligentní a z hlediska španělských zájmů spolehlivá.¹⁸⁷ V úvahu však přicházely i další ženy, včetně např. Marie Gonzagové (1609–1660),¹⁸⁸ tehdy mantovské regentky, a Viktorie Farnese (1618–1649).¹⁸⁹ Právě Marii Gonzagovou považoval za nejlepší kandidátku markýz de Castañeda, velvyslanec ve Vídni v letech 1633–1641,¹⁹⁰ který se ve

¹⁸² R. SKOWRON, *Pax*, s. 275, 279; M. CONDE PAZOS, *La monarquía*, s. 470.

¹⁸³ R. SKOWRON, *Pax*, s. 279–280.

¹⁸⁴ Sancho de Monroy y de Zúñiga, markýz de Castañeda (1576–1646). Viz P. MAREK, *La red clientelar española en la corte imperial en la época de Olivares*, in: J. Martínez Millán – R. González Cuerva – Manuel Rivero Rodríguez (edd.), *La corte de Felipe IV (1621–1665). Reconfiguración de la Monarquía católica. Tomo IV. Volumen 1. De la Monarquía Universal a la Monarquía Católica. La Guerra de los Treinta años*, Madrid 2018, s. 117–172; Juan Luis SÁNCHEZ MARTÍN, *Sancho de Monroy y de Zúñiga*, in: *Diccionario Biográfico electrónico*, dostupné online: <https://dbe.rah.es/biografias/21215/sancho-de-monroy-y-de-zuniga> [cit. 19. 2. 2023].

¹⁸⁵ R. SKOWRON, *Pax*, s. 279–280.

¹⁸⁶ Klaudivie Medicejská (1604–1648), rakouská arcivévodkyně a hraběnka tyrolská. Viz Fritz STEINEGGER, *Claudia, Erzherzogin von Österreich*, in: *Neue Deutsche Biographie* 3, Berlin 1957, s. 266, dostupné online: <https://daten.digital-sammlungen.de/0001/bsb00016319/images/index.html?seite=282> [cit. 31. 3. 2023].

¹⁸⁷ R. SKOWRON, *Pax*, s. 280; M. CONDE PAZOS, *La monarquía*, s. 470–472.

¹⁸⁸ Marie Gonzagová (1609–1660), montferratská vévodkyně v letech 1612–1660 a mantovská regentka v letech 1637–1647. Viz Raffaele TAMALIO, *Maria Gonzaga, duchessa di Monferrato e di Mantova*, in: *Enciclopedia Treccani*, dostupné online: https://www.treccani.it/enciclopedia/maria-gonzaga-duchessa-di-monferrato-e-di-mantova_%28Dizionario-Biografico%29/ [cit. 31. 3. 2023].

¹⁸⁹ O rodu Viktorie Farnese viz např. Giovanni DREI, *I Farnese grandezza e decadenza di una dinastia italiana*, Roma 1954.

¹⁹⁰ Viz Pavel MAREK, *La embajada*, s. 133.

Státní radě těšil vlivnému postavení. Oproti tomu v žádném případě nesmělo dojít k uzavření manželství mezi polským králem a ženami podporovanými Francií, mezi něž patřila zejména švédská královna Kristina (1626–1689)¹⁹¹ a Anna Marie Louisa z Orleans (1627–1693).¹⁹² Další záležitostí byla otázka, komu má mise být svěřena. Při výběru diplomatů bylo Státní radou kromě stavovské příslušnosti považováno za nezbytné, aby dotyčná osoba příslušela ke španělské klientelní síti. Na zasedání rádcí představovali jednotlivé členy této sítě, z nichž si nakonec jednoho vybral sám panovník. Za nejlepšího kandidáta byl považován hrabě de Rivera z Milána. Oproti tomu kandidatura moravského knížete Maxmiliána II. z Dietrichsteinu (1596–1655), jehož doporučil markýz de Castañeda, nevzbuzovala ve Státní radě velký zájem. Filipovi IV. se však Castañedův návrh zamlouval, takže bylo záhy o věci rozhodnuto.¹⁹³

Dietrichstein byl považován za vhodného k vykonání mise rovnou z několika důvodů. Z hlediska majetkové držby a politického vlivu patřil jeho rod k těm nejmocnějším v celé habsburské monarchii, což v ceremoniálu umožňovalo více než důstojnou reprezentaci španělského panovníka. Dietrichsteinové se již od konce 15. století začali dostávat do nejvyšších příček panovnického dvora a v 17. století patřili společně s Eggenberg, Harrachy, Lamberg, Liechtensteiny, Lobkovici a Schwarzenberg k úzké skupině českých a moravských rodů s knížecím titulem. Staletí trvající služba Dietrichsteinů habsburským císařům dosáhla svého vrcholu právě za knížete Maxmiliána a jeho syna Ferdinanda. Lesk prvnímu z nich dávala v roce 1644 zejména jeho působnost ve funkci nejvyššího hofmistra císařovny Eleonory Gonzagové v letech 1621–1637. Podobné zásluhy předků Maxmiliána vedly již ve druhé polovině 16. století ke vzniku specifické dietrichsteinské rodové identity, postavené na étosu služby habsburským císařům.¹⁹⁴

Neopomenutelnou součástí rodové strategie Dietrichsteinů byly ovšem také dlouhodobé vazby na Španělsko, bez nichž by Maxmilián jako potenciální diplomat Filipa IV. ani

¹⁹¹ O švédské královně viz kupř. Peter ENGLUND, *Stříbrná maska. Pohled na život královny Kristiny*, Praha 2008.

¹⁹² Anna Marie Louisa z Orleans (1627–1693), vévodkyně z Montpensier a významná francouzská dvorní dáma. Viz např. Christian BOUYER, *La Grande Mademoiselle. La Tumultueuse cousine de Louis XIV*, Paris 2004; M. CONDE PAZOS, *La monarquía*, s. 470–472.

¹⁹³ M. CONDE PAZOS, *La monarquía*, s. 470–472; R. SKOWRON, *Pax*, s. 280–281; David QUILES ALBERO, *Las relaciones entre la Monarquía Hispánica y la República de Venecia en el contexto de la guerra de Candía (1645–1669)*, disertační práce Universidad Autónoma de Madrid, Madrid 2021, s. 43.

¹⁹⁴ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009, s. 45, 77, 82–83.

nepřicházel v úvahu.¹⁹⁵ V tomto ohledu byl průkopníkem Adam z Dietrichsteinu (1527–1590),¹⁹⁶ který se na Pyrenejském poloostrově poprvé ocitl roku 1563, když jakožto hofmistr doprovázel habsburské arcivévody Rudolfa a Arnošta. Tehdy se rovněž stal císařským velvyslancem v Madridu. O tom, že se sžil s hispánským prostředím, svědčí jeho sňatek se šlechtičnou Margaritou de Cardona¹⁹⁷ a také jeho následné přijetí do calatravského řádu, díky kterému obdržel správu nad lukrativní řádovou komendou v Alcañiz. O ni sice Dietrichsteinové později přišli, ale komenda v Cañaverál, získaná během 90. let, jim sloužila jako zdroj příjmů více než 150 let. Když se na počátku 70. let Adam vrátil zpět do střední Evropy, udělil mu císař Maxmilián II. jako odměnu za odvedené služby moravské panství Mikulov, které se posléze stalo hlavní rezidencí mikulovské větve Dietrichsteinů.¹⁹⁸ Adam z Dietrichsteinu byl jedním z nevlivnějších členů klientelní sítě, kterou na vídeňském dvoře budovalo španělské velvyslanectví. Tamější stoupenci španělské politiky, kteří dohromady tvořili tzv. španělskou stranu, se dělili na *servidores inclinados* a *servidores confidentes*. Zatímco první zmíněné osoby si od prošpanělského jednání slibovaly především odměnu a nemusely být jakožto spojenci příliš spolehlivé, druhá skupina se těšila větší důvěře španělského krále a byla početně menší. Kromě Adama z Dietrichsteinu šlo o Vratislava z Pernštejna,¹⁹⁹ Wolfa Rumpfa z Wielroß²⁰⁰ či

¹⁹⁵ O nich viz LUSKA, Stanislav, *Dietrichsteinové a Španělsko. Dvořanství, diplomacie a klientelismus ve šlechtické kariéře konfesního věku*, disertační práce Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2022.

¹⁹⁶ O Adamovi z Dietrichsteinu viz F. EDELMAYER, *Ehre, Geld und Karriere. Adam von Dietrichstein im Dienst Kaiser Maximilians II.*, in: TÝŽ – Alfred Kohler (ed.), *Kaiser Maximilian II. Kultur und Politik im 16. Jahrhundert. Wiener Beiträge zur Geschichte der Neuzeit 19*, Wien 1992, s. 109–142; F. EDELMAYER, *Honor y Dinero. Adam de Dietrichstein al Servizio de la Casa de Austria*, *Studia Historica. Historia Moderna* 10–11, 1992–1993, s. 89–116; Elke SIEDLER, *Das innerhabsburgische Gesandtschaftswesen im 16. Jahrhundert am Beispiel des Freiherrn Adam von Dietrichstein*, diplomová práce Vídeňské univerzity, Vídeň 1992; Marta RIESS, *Zwischen König und Kaiser. Die Korrespondenz Kaiser Maximilians II. mit seinen Gesandten am spanischen Hof, Johann Khevenhüller und Adam von Dietrichstein (1571 bis 1573)*, diplomová práce Vídeňské univerzity, Wien 2001; Stanislav LUSKA, *Španělská korespondence Adama z Ditrichštejna*, diplomová práce Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2014; TÝŽ, *“El emperador le tiene por más españolado de lo que quería”. Adam von Dietrichstein y la influencia española en la corte del emperador Maximiliano II*, *Ibero-Americana Pragensia* XLVII, 2019, s. 43–80.

¹⁹⁷ O ní viz např. Vanessa de CRUZ, *Margarita de Cardona y sus hijas, damas entre Madrid y el Imperio*, in: J. Martínez Millán – María Paula Marçal Lourenço (edd.), *Las relaciones discretas entre las Monarquías Hispana y Portuguesa. Las Casas de las Reinas (siglos XV-XIX) II*, Madrid 2008, s. 1267–1301.

¹⁹⁸ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 78–81; Bohumil BAĐURA, *Hospodářské zájmy Ditrichštejnů ve Španělsku v 16.–18. století*, *Jižní Morava* 46, 2010, s. 55–100, zde s. 62, 100.

¹⁹⁹ Vratislav II. z Pernštejna (1530–1582). Viz Ladislav HOFMAN – Jan Václav NOVÁK, *Z Pernštejna*, in: *Ottův slovník naučný* 19, 1902, s. 507–510, dostupné online: https://cs.wikisource.org/wiki/Ott%C5%AFv_slovn%C3%ADk_nau%C4%8Dn%C3%BD/z_Pern%C5%A1teina [cit. 30. 3. 2023].

²⁰⁰ Wolfgang Siegmund Rumpf vom Wielroß (1536–1606). Viz Felix STIEVE, *Rumpf zum Wülroß, Wolfgang Siegmund*, in: *Allgemeine Deutsche Biographie* 29, Leipzig 1889, s. 668–669, dostupné online: <https://daten.digital-e>

na počátku 17. století o Marii Manrique de Lara²⁰¹ a její rod. Později, během první poloviny 17. století, byli hlavními představiteli španělské strany ve Vídni nadále Dietrichsteinové, a kromě nich také Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic²⁰² a jeho rodina.²⁰³ Tehdy pokračovali ve službě oběma habsburským panovníkům Adamovi potomci včetně olomouckého biskupa Františka z Dietrichsteinu (1570–1636),²⁰⁴ který byl považován za jednoho z nejspolehlivějších španělských klientů.²⁰⁵

Součástí rozsáhlé komunikační sítě olomouckého biskupa byl v letech 1626–1630 i výše zmiňovaný markýz de Castañeda, který tehdy působil jako španělský diplomat v Janově. Tento španělský velmož tedy rod Dietrichsteinů znal z korespondence již ve 20. letech 17. století. Později, v letech 1633–1641, působil jako španělský velvyslanec ve Vídni, čímž se vysvětluje, proč na post diplomata prosazoval právě Dietrichsteina.²⁰⁶ Oba působili na vídeňském dvoře v letech 1633–1637, a to na vysokých postech, takže je opravdu těžko představitelné, že by se během těchto let pravidelně nesetkávali. Zřejmě na základě svých zkušeností z tohoto období Castañeda během zasedání dne 25. června prohlásil, že „*ve vyjednávání je [Dietrichstein] velice zběhlý*“ (*mui versado en negocios*) a zdůraznil, že jeho služba oběma větvím rodu Habsburků z něj dělá dobrého kandidáta.²⁰⁷ K tomu byl Maxmilián nositelem Řádu zlatého rouna, což jeho kandidatuře dávalo na madridském dvoře ještě více lesku. Z pramenů nicméně také vychází, že jeho volba byla podmíněna i čistě praktickými ohledy. Spíše než vysílat diplomata ze Španělska či Itálie bylo výhodnější pověřit úkolem někoho, kdo nebude muset do Polska cestovat měsíce. Relativně malá vzdálenost mezi Vídní (resp. Mikulovem) a Varšavou proto měla zaručit, že mise proběhne rychle a bez příliš vysokých výdajů. Ještě důležitější byla nicméně naděje

sammlungen.de/bsb00008387/images/index.html?id=00008387&groesser=&fip=193.174.98.30&no=&seite=670 [cit. 30. 3. 2023].

²⁰¹ Maria Manrique de Lara y Mendoza (c. 1538–1608). Viz P. MAREK, *Pernštejnské ženy. Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*. Praha 2018.

²⁰² Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic (1568–1628). Viz TÝŽ, *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovicové z Pernštejna*, České Budějovice 2005.

²⁰³ Tomáš ČERNUŠÁK – Pavel MAREK, *Gesandte und Klienten. Päpstliche und spanische Diplomate im Umfeld von Kaiser Rudolf II.*, Berlin – Boston 2020, s. 175–180.

²⁰⁴ František z Dietrichsteinu (1570–1636). Výběrově viz Pavel BALCÁREK, *Kardinál František z Ditrichštejna (1570–1636)*, Kroměříž 1990; TÝŽ, *Kardinál František Ditrichštejn. 1570–1636. Gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007; Tomáš PARMA, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011.

²⁰⁵ Jessica STEINOVÁ, *František z Ditrichštejna a jeho informační síť. Korespondence se španělským vyslancem v letech 1626–1630*, bakalářská práce Univerzity Pardubice, Pardubice 2020, s. 21.

²⁰⁶ J. STEINOVÁ, *František*, s. 37.

²⁰⁷ Archivo General de Simancas (dále AGS), E. 2346, zasedání Státní rady z 25. června 1644.

španělského krále, že vybraný mimořádný velvyslanec bude ve věci sňatku schopen zprostředkovat kompromis s císařem.²⁰⁸

Dietrichstein byl však vhodným kandidátem ještě z jednoho dalšího důvodu, byť není jasné, zdali tato informace zazněla na zasedáních Státní rady. Měl totiž s polskými Vasovci osobní zkušenost. V srpnu roku 1637 proběhl v Hofburgu svatební obřad Cecílie Renaty a Vladislava IV., jenž byl fyzicky zastupován svým mladším bratrem Janem Kazimírem. On a Cecílie Renata byli na cestě do Polska hoštěni mj. i v dietrichsteinském Mikulově, přičemž Maxmilián jakožto císařský komisař dělal svatebnímu páru doprovod během celé cesty od Hofburgu až k polským hranicím. Příležitost k dalšímu setkání, tentokrát již přímo s králem, se naskytlá o pouhý rok později, když se Vladislav rozhodl navštívit lázně v dolnorakouském městě Baden. Tehdy patřil Dietrichstein k hlavním osobám, které na Moravě zodpovídaly za péči o něj a jeho doprovod, který čítal zhruba 1300 osob. Při cestě do Badenu byl polský král hoštěn jednak v dietrichsteinském paláci v Brně, jednak přímo v Mikulově, kde se zotavoval ze záchvatu koliky. Poté, při návratu do Polska, se v Mikulově odehrálo známé (či spíše neblaze proslulé) setkání panovníků, které se neslo ve znaku ceremoniálních konfliktů, neschopnosti dosáhnout uspokojující politické dohody a v případě Vladislava také zdravotních problémů.²⁰⁹ Navzdory těmto nepříznivým okolnostem však nelze podcenit význam, který tato návštěva měla pro navazování kontaktů mezi oběma stranami. Nedělo se příliš často, že mezi sebou – byť na krátkou dobu – bezprostředně interagoval císařský dvůr s tím polským. Během kongresu se Dietrichstein mohl seznámit s celou řadou důvěrníků polského krále, z nichž nejmocnější

²⁰⁸ M. CONDE PAZOS, *La monarquía*, s. 471; R. SKOWRON, *Pax*, s. 281.

²⁰⁹ B. ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy*, s. 97–99, 106–109, 111–113.

byli Adam Kazanowski,²¹⁰ Jerzy Ossoliński,²¹¹ Albrycht Stanisław Radziwiłł,²¹² Kasper Dönhoff²¹³ a také králův zpovědník Stanisław Pstrokoński.²¹⁴

Posledním aspektem, který při jmenování Dietrichsteina diplomatem potenciálně sehrál roli, byla jazyková vybavenost. Komunikace mezi cestovateli a polským prostředím mohla být usnadněna skutečností, že kníže byl obklopen dvořany mj. i z Čech a Moravy. Zdali on sám ovládal češtinu není jasné, ale vzhledem ke geografickému umístění jeho panství lze vyslovit domněnku, že svým moravským poddaným nejspíše rozuměl. Znalost západoslovanského jazyka by mu usnadnila orientaci v polském prostředí nejen při kontaktu s polštinou jako takovou, ale i tehdy, když polští velmožové komunikovali v latině či dalších jazycích. Latina tehdy sloužila jako celoevropská lingua franca, jenže se lišila podle oblastí. Toto znamenalo, že specifika polské latiny, včetně výslovnosti a slovosledu, byla pro mluvčí jiných slovanských jazyků poměrně srozumitelná, zatímco např. angličtí diplomaté s nimi měli problém.²¹⁵ Dietrichstein aktivně ovládal přinejmenším němčinu a italštinu, španělský jazyk ale s největší pravděpodobností nikoliv. Relace o misi adresovaná Filipovi IV. je totiž psaná italsky, a není mi znám ani jeden Dietrichsteinův text psaný ve španělštině. V tom případě by Dietrichstein nepatřil k nadprůměrně jazykově vzdělaným šlechticům své doby.

Příprava a organizace mise

Všechny potřebné dokumenty byly španělským byrokratickým aparátem připraveny do 15. července 1644, včetně instrukce, pověřovací listiny a jednoho vysvětlujícího dopisu, který

²¹⁰ Adam Kazanowski (c. 1599–1649), královský podkomoří v letech 1634–1642 a nejvyšší dvorský maršálek v letech 1642–1649. O něm viz např. Artur GOSZCZYŃSKI, *Działalność polityczna Adama Kazanowskiego (1599–1649)*, *Prace Historyczne* 140, 2013, s. 161–179.

²¹¹ Jerzy Ossoliński (1595–1650), nositel mnoha dvorských úřadů (např. velký korunní kancléř v letech 1643–1650) a autor významného pramene, pokrývajícího roky 1595–1621. Viz W. CZAPLIŃSKI (ed.) – Jerzy OSSOLIŃSKI, *Pamiętnik*, Warszawa 1976;

²¹² Albrycht Stanisław Radziwiłł (1593–1656), mnohaletý velký kancléř litevský (1623–1656) a autor monumentálního deníku. Viz E. RACZYŃSKI (ed.), *Pamiętniki*; Adam PRZYBOŚ, *Albrycht Stanisław Radziwiłł h. Trąby*, in: *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*, dostupné online: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/albrycht-stanislaw-radziwill-1593-1656-kanclerz-wielki-litewski-historyk> [cit. 30. 3. 2023].

²¹³ Kasper Dönhoff (1588–1645), mj. hofmistr Cecílie Renaty v letech 1639–1644. Viz W. CZAPLIŃSKI, *Kasper Denhoff*, in: *Internetowy Polski Słownik Biograficzny*, dostupné online: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/kasper-denhoff-1588-1645-marszalek-dworu-krolowej> [cit. 31. 3. 2023].

²¹⁴ Paweł SZCHANIECKI, *Pstrokoński Stanisław*, in: *Polski Słownik Biograficzny* 29, s. 275–277; W. CZAPLIŃSKI, *Na dworze króla Władysława IV*, Warszawa 1959, s. 353.

²¹⁵ N. MICHALICOVÁ, *Ke králi*, s. 76–77.

byl o dva týdny později následován dalším listem.²¹⁶ Doručeny byly nejpozději 28. září 1644, kdy Dietrichstein písemně potvrdil jejich přijetí.²¹⁷ Již předtím téhož měsíce ho v mikulovské rezidenci přijel navštívit služebník španělského krále doktor Agustín Navarro,²¹⁸ kterému kníže oznámil svůj souhlas s účastí na misi.²¹⁹ Ještě bylo nutné získat svolení císaře, proto Dietrichstein vyrazil do Vídně.²²⁰ Po příjezdu na císařský dvůr bylo zahájeno jednání se španělským velvyslancem markýzem de Castel Rodrigo o peněžním zajištění výpravy. Ve španělské instrukci z 15. července 1644 je uvedeno, že knížeti bylo na cestu přiznáno osm tisíc tolarů „*de ayuda de costa*“, které měly být vyplaceny španělskou ambasadou po předložení písemného příkazu španělského krále.²²¹ Osm tisíc tolarů bylo považováno za poměrně málo peněz. Jak upozornil markýz de Valparaíso²²² dne 9. července 1644 na zasedání španělské Státní rady, španělský diplomat Francisco de Mendoza²²³ na svou obdobnou misi z roku 1597 dostal šestnáct tisíc dukátů.²²⁴ Nakonec si Dietrichstein prosadil podporu ve výši dvanácti tisíc tolarů, z nichž ale část musel zálohovat.²²⁵

²¹⁶ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 41–42, instrukce španělského krále pro Maxmiliána z Dietrichsteinu z 15. července 1644; fol. 40, dopis Filipa IV. Maxmiliánovi z Dietrichsteinu z 15. července 1644; fol. 38–39, dopis Filipa IV. Maxmiliánovi z Dietrichsteinu z 1. srpna 1644.

²¹⁷ Archivo General de Simancas (dále AGS), E. 2346, zasedání Státní rady z 24. ledna 1645.

²¹⁸ Doktor Agustín Navarro, k roku 1639 evidován jako sekretář císařovny Marie Anny Španělské. Viz *Hofstaatsverzeichnisse. Hofstaat Kaiserin Maria Anna 1639*, in: Patronage- und Klientelsysteme am Wiener Hof, dostupné online: <https://patronage-wiener-hof.univie.ac.at/> [20. 2. 2023].

²¹⁹ Diplomatická služba s sebou nesla celou řadu úskalí, která různým způsobem vyslance buď omezovala, či dokonce přímo ohrožovala na životě. Dietrichstein se však – stejně jako mnoho dalších šlechticů – rozhodl, že toto riziko podstoupí, aby posílil svůj vliv na císařském dvoře. Tento postup se mu bezpochyby vyplatil, neboť v letech 1650–1655 zastával post nejvyššího císařského hofmistra. Viz K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 195.

²²⁰ AGS, E. 2346, zasedání Státní rady z 24. ledna 1645; R. SKOWRON, *Pax*, s. 281.

²²¹ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 41–42, instrukce španělského krále pro Maxmiliána z Dietrichsteinu z 15. července 1644.

²²² Francisco González de Andía Irarrazábal y Zárate, markýz de Valparaíso (1576–1659). Viz Luis Antonio RIBOT GARCÍA, *Francisco González de Andía Irarrazábal y Zárate*, in: Diccionario Biográfico electrónico, dostupné online: <https://dbe.rah.es/biografias/21200/francisco-gonzalez-de-andia-irarrazabal-y-zarate> [cit. 20. 2. 2023].

²²³ Francisco López de Mendoza y Mendoza (1547–1623). Viz *Francisco López de Mendoza y Mendoza. Personajes ilustres*, in: Universad de Salamanca, Facultad de Derecho, dostupné online: <https://derecho.usal.es/staff/francisco-lopez-de-mendoza-y-mendoza/> [cit. 20. 2. 2023].

²²⁴ O misi z roku 1597 viz R. SKOWRON, *Ceremoniał przyjęcia ambasadora hiszpańskiego Francisca de Mendozy na warszawskim dworze Wazów w roku 1597*, *Kronika Zamkowa* 70, 2017, s. 25–46.

²²⁵ Filip IV. po misi knížete odměnil zvýšením finanční podpory. Peníze, které měl Dietrichstein dostat od španělského krále za provedenou misi, však dlouho nebyly v úplnosti vyplaceny. Splacení tohoto španělského dluhu si vymohl teprve roku 1672 Maxmiliánův syn Ferdinand. S. LUSKA, *Dietrichsteinové a Španělsko*, s. 292; M. CONDE PAZOS, *La monarquía*, s. 473, 476; MZA Brno, fond G 140, kart. 298, inv. č. 959, pohledávka knížete Maxmiliána z Dietrichsteinu na 4000 tolarů u Filipa IV. za misi do Polska roku 1645.

Miguel Conde Pazos připisuje skutečnost, že Dietrichstein vyrazil teprve v prosinci 1644, zdlouhavému vyjednávání o peněžním zajištění, které podle něj trvalo měsíce.²²⁶ Je pravda, že otázka nedostatečné finanční podpory byla v době raného novověku doslova ukázkovou příčinou odkládání diplomatova výjezdu.²²⁷ Osm tisíc tolarů nebylo v kontextu raně novověké diplomacie výjimečně málo. Příklad císařského diplomata Kryštofa Leopolda ze Schaffgotsche (1623–1703)²²⁸ však ukazuje, že faktické výdaje na jednu misi do Polska mohly být i výrazně vyšší.²²⁹ Při finančním zajištění mise ale hrály v Dietrichsteinův prospěch tři okolnosti. Zaprvé, byl velice zámožný, takže pro něj pokrytí výdajů muselo být méně problematické než pro jiné šlechtice. Druhou výhodou bylo, že celá výprava trvala poměrně krátkou dobu, se vším všudy zhruba dva měsíce, z nichž většina času byla strávena cestováním. Poslední zdroj ulehčení finanční zátěže vyplýval z destinace samotné. V polském prostředí totiž ještě do určité míry přežívala středověká zvyklost, že diplomata financuje nikoliv vysílající panovník, ale přijímací dvůr. Tento jev nebyl ve východní Evropě 17. století ojedinělý.²³⁰ Jakkoliv zásadní byla otázka financování mise, domnívám se, že Dietrichstein odkládal svůj odjezd i z jiných důvodů. Prvním z nich byla logistika spjatá s organizací výpravy. Každý raně novověký diplomat potřeboval na přípravu a organizaci mise řádově přinejmenším týdny, často ale i výrazně delší dobu. Jako orientační bod zde může sloužit mise Schaffgotsche z roku 1667 do Krakova. Schaffgotsch měl zastupovat císaře při pohřebních slavnostech na počest polské královny vdovy Ludoviky Marie Gonzagové z Nevers (1611–1667), které se měly konat 19. září 1667. O své povinnosti se ale jmenovaný diplomat dozvěděl až 3. srpna, což mu dávalo na přípravu necelých sedm týdnů, z nichž velkou část musel strávit na cestě. Takto krátký čas na organizaci mise považoval Schaffgotsch za skandální, nicméně v následujících letech již pracoval s příznivějšími podmínkami, protože kupř. před svými misemi v letech 1669 a 1674 dostal prostor několika měsíců.²³¹

²²⁶ M. CONDE PAZOS, *La monarquía*, s. 473, 476.

²²⁷ Keith HAMILTON – Richard LANGHORNE, *The Practice of Diplomacy. Its evolution, theory and administration*, London – New York 2011², s. 54.

²²⁸ Kryštof Leopold ze Schaffgotsche (1623–1703), slezský šlechtic. O něm viz Julius KREBS, *Schaffgotsch, Christoph Leopold Graf von*, in: *Allgemeine Deutsche Biographie* 30, Leipzig 1890, s. 541, dostupné online: https://de.wikisource.org/wiki/ADB:Schaffgotsch,_Christoph_Leopold_Graf_von [cit. 20. 2. 2023].

²²⁹ Leszek ZIĄTKOWSKI, *Poselstwo Krzysztofa Leopolda Schaffgotscha do Polski w latach 1667–1674. Przyczynek do organizacji i funkcjonowania poselstw austriackich w II połowie XVII w.*, *Sobótka* 43, 1988, s. 31–48, zde s. 35.

²³⁰ B. ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy*, s. 71; K. HAMILTON – R. LANGHORNE, *The Practice*, s. 51; K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 164.

²³¹ L. ZIĄTKOWSKI, *Poselstwo*, s. 32–33, 35.

Příklad slezského šlechtice ukazuje, že prodleva několika měsíců před výjezdem diplomata byla vzhledem k organizační náročnosti misí zcela normální. Považuji nicméně za pravděpodobné, že zpoždění bylo způsobeno ještě dalšími dvěma faktory. Dietrichstein vyrazil na cestu teprve poté, co obdržel okolo 15. prosince kreditiv a dvě instrukce od Ferdinanda III. Možná právě kvůli čekání na tyto dokumenty, resp. kvůli prodlouženému jednání s císařem nestihl vyjet již dříve.²³² Podle mého soudu také nelze v neposlední řadě vyloučit, že legace byla záměrně načasována tak, aby Dietrichstein přijel na varšavský dvůr v době zasedání polského parlamentu. Je pravda, že kníže pověřen vystoupením na sejmu nejspíše nebyl. Sněmové období s sebou ovšem neslo, že se ve Varšavě nacházel vyšší počet významných osobností než obvykle, což mohlo být z informačního i politického hlediska užitečné. Roku 1645 byl sejm zahájen dne 13. února, tedy krátce před Dietrichsteinovým odjezdem z Varšavy.²³³ On sám považoval plánované zasedání sněmu za natolik důležité, že se o něm zmínil císaři ve svém krátkém dopisu ze 4. února 1645.²³⁴

Období tříměsíčních příprav Dietrichsteinovy mise zůstávalo dosud stranou pozornosti historiků, a to mj. kvůli nedostatečné vypovídací hodnotě již známých pramenů. Fázi organizace ambasády však lze analyzovat pomocí dosud nevyužitého materiálu z Moravského zemského archivu v Brně. Budoucí velvyslanec musel před odjezdem svou pozornost upřít nejen na politické záležitosti, ale i na další dva pilíře jakékoliv úspěšné diplomatické mise. Prvním bylo zorganizování adekvátní cestovní suity a zajištění dopravních prostředků a zásob. Druhý pilíř představovaly samotné přípravy na pobyt v cizí zemi. Dietrichstein si musel obstarat pas od přijímacího panovníka, naplánovat cestovní trasu, zorganizovat ubytování a zjistit si informace o tamější společnosti. Základním předpokladem pro diplomatovu působnost bylo obdržení oficiálních dokumentů, včetně instrukcí a pověřovacích listů. Úspěšné vykonání mise však vyžadovalo informovanost, kterou žádný z těchto dokumentů nemohl zprostředkovat. Proto si kníže na vídeňském dvoře nechal zhotovit opisy dokumentů, které mu měly pomoci

²³² MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 8–11, hlavní císařská instrukce pro Maxmiliána z Dietrichsteinu z 12. prosince 1644; fol. 2–4, vedlejší císařská instrukce pro Maxmiliána z Dietrichsteinu z 15. prosince 1644.

²³³ E. RACZYŃSKI (ed.), *Pamiętniki*, II., s. 157; MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645. Pramen je edičně zpřístupněn jako příloha č. 1. Čistopis dále není v práci využíván, neboť je méně obsáhlý a nedokončený. Viz Tamtéž, fol. 45–52, cestovní deník z 10. ledna až 11. února 1645.

²³⁴ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 36–37, dopis Maxmiliána z Dietrichsteinu císaři ze 4. února 1645. Pramen je zpřístupněn jako příloha č. 2.

zorientovat se v aktuální politické situaci. Jde konkrétně o výtah z nedávné korespondence mezi Ferdinandem III. a císařským rezidentem ve Varšavě, a také o císařský dopis vasovskému princovi Karlu Ferdinandovi (1613–1655), který tehdy působil jako vratislavský biskup.²³⁵ Praxe posílání dokumentů z předchozích misí je v císařské diplomacii doložena i v kontextu tehdejší diplomacie s Ruskem.²³⁶ Velice zajímavé je zjištění, že tyto pomocné dokumenty nemusely mít jen informační funkci. Ve své instrukci je totiž velvyslanec ve dvou případech přímo vyzván k tomu, aby některé z nich použil jako argumentační oporu při jednání s polským králem. Konkrétně měl kníže Vladislavovi IV. vysvětlit, že Jiří I. Rákóczi je nedůvěryhodný vyjednávací partner. K tomu měl sloužit jednak citovaný dopis z 8. března 1644, jednak opisy čerstvých avíz z Osmanské říše. Ta součástí brněnského fondu pramenů nejsou, lze proto předpokládat, že v souladu se zmíněnou instrukcí byla předána polskému králi.²³⁷

Součástí Dietrichsteinových přípravných dokumentů je i soupis některých polských hodnostářů, jehož interpretace je obtížná kvůli jeho neznámému účelu a autorství.²³⁸ Leszek Ziątkowski v případě diplomatické činnosti Schaffgotsche podobné prameny připisuje císařskému rezidentovi ve Varšavě, což naznačuje, že autorem byl císařský rezident ve Varšavě Hubert Walderode z Eckhausenu. Cílem těchto seznamů prý bývalo poskytnout císařské kanceláři podklad pro řádné zhotovení kreditivů se správnými oslovenými v případě, kdyby se císařský diplomat rozhodl dané osobnosti v cizí zemi navštívit.²³⁹ Podle Dietrichsteinova cestovního deníku však k těmto návštěvám nakonec de facto došlo jen u menšiny uvedeného tuctu osobností, včetně nejvyššího dvorního maršálka Adama Kazanowského a velkého korunního kancléře Jerzyho Ossolińskiego. Kromě toho Dietrichstein v Polsku naopak navštívil i mnoho dalších lidí, kteří na seznamu nejsou, což vyvolává další pochybnosti o účelu tohoto soupisu, případně o jeho aktuálnosti pro samotnou misi.²⁴⁰ Informačně-politická příprava budoucího císařského diplomata chystajícího se na zvlášť důležitou misi bývala završena

²³⁵ Tamtéž, fol. 66–67, dopis rezidenta Huberta Walderode z Eckhausenu císaři z 26. listopadu 1644; fol. 68–70, výtah z císařova dopisu a instrukce pro Huberta Walderode z Eckhausenu z 8. března 1644; fol. 88–89, císařská instrukce pro Huberta Walderode z Eckhausenu, datum nečitelné; fol. 90, opis listu císaře, adresovaný princovi Karlu Ferdinandovi 10. prosince.

²³⁶ R. SMÍŠEK – M. KONRÁDOVÁ, *Mezi Vidní*, s. 33.

²³⁷ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 8–11, hlavní císařská instrukce pro Maxmiliána z Dietrichsteinu z 12. prosince 1644.

²³⁸ Tamtéž, fol. 72, nedatovaný anonymní soupis polských dvořanů.

²³⁹ L. ZIĄTKOWSKI, *Poselstwo*, s. 34–35.

²⁴⁰ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645.

osobní poradou u císaře, což s největší pravděpodobností platilo o misi roku 1645 také.²⁴¹ K setkání ovšem nemohlo dojít ve Vídni, nýbrž v Linci, kde císař dočasně sídlil kvůli nepříznivému vývoji třicetileté války. Krátce po 15. prosinci 1644 odtud vyrazil Dietrichstein do Varšavy.²⁴²

Druhým aspektem organizace diplomatické mise bylo zajištění potřebných zásob a personálu.²⁴³ Cestovní dvory si udržovaly v zásadě podobnou strukturu jako dvory běžné, ale byly výrazně menší.²⁴⁴ Na základě dvou tzv. konsignací a jednoho *furierzettelu*, které po sobě zanechal Dietrichsteinův byrokratický aparát, lze poskytnout relativně podrobný přehled diplomatova doprovodu.²⁴⁵ Výpravy se zúčastnilo přinejmenším 66 osob a 86 koní. Ti nejvýše postavení členové suity byli národnostně velice různorodí: šlo nejen o místní šlechtice z Čech, Moravy a Rakouska, ale také o osoby ze Španělska, Itálie, římsko-německé říše a Švédska. Celý doprovod lze (nejen) v případě Dietrichsteinovy mise rozdělit podle funkce do tří hlavních skupin. První skupinu tvořili šlechtici, kteří výpravě sloužili zejména pro reprezentační účely a účastnili se společně s ambasadorem ceremoniálních interakcí s přijímacím panovníkem a jeho okolím. Zde si dovolím formulovat hypotézu, že často šlo o muže, kteří byli buď v příbuzenském vztahu s velvyslancem, nebo mezi nimi existovaly klientelní vazby. Pro zorganizování mise bylo tedy nutné „zmobilizovat“ diplomatovu sociální síť, což nemohl být okamžitý proces. Zde je možné jen hádat, ale tyto osoby (společně s veškerým doprovodem) Dietrichstein nejspíše vyhledával jednak na svých panstvích a v jejich okolí, jednak na císařském dvoře. Na obou konsignacích mezi první uvedené osobnosti patří Jiří Sebastián svobodný pán z Pöttingu, jehož rod je české historiografii již znám pro svou příbuznost s Dietrichsteiny.²⁴⁶ Druhou vysoce postavenou osobností byl benátský šlechtic Nicolò

²⁴¹ L. ZIĄTKOWSKI, *Poselstwo*, s. 34.

²⁴² MZA Brno, fond G 140, kart 30, inv. č. 106, fol. 12–18, nedatovaná relace Maxmiliána z Dietrichsteinu o misi roku 1645 pro císaře. Přepis tohoto pramene je součástí diplomové práce jako příloha č. 3; fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645; Mark HENGERER, *Kaiser Ferdinand III. (1608–1657). Eine Biographie*, Wien – Köln – Weimar 2012, s. 228.

²⁴³ Strukturu diplomatova cestovního dvora se již věnoval Jiří Kubeš ve své studii o misi Hermana Jakuba Czernina z Chudenic do Polska roku 1695. Srov. J. KUBEŠ, *Hermann*.

²⁴⁴ Jiří KUBEŠ, *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004, s. 35.

²⁴⁵ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 63–64, konsignace z 22. ledna 1645; fol. 65, konsignace ze 4. února 1645; fol. 5–7, *furierzettel* z 8. ledna 1645.

²⁴⁶ Tamtéž; Marie Žofie z Dietrichsteinu (1652–1711), jedna z Maxmiliánových dcer, byla provdána za Františka Eusebia hraběte z Pöttingu (1627–1678). R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009, s. 210.

Cornaro.²⁴⁷ Zbytek uvedených osob pocházel z řad nižší šlechty, přičemž alespoň zčásti šlo o pážata. Mezi nimi jsou uvedeni např. moravští šlechtici Karel Švábenský ze Švábenic a Mikuláš Nusser z Nussegu. Výpravy se zúčastnil i Ludowig Laborda z rakouských zemí, o němž je známo, že byl roku 1639 povýšen do šlechtického stavu.²⁴⁸

Druhá část suity sestávala z osob, které řídily chod mise. Šlo o nositele známých dvorských úřadů (hofmistr, štolmistr, mundšenk), sekretáře a také důstojníky. O nositeli prvního zmíněného úřadu, španělském šlechtici jménem Antonio de Castro,²⁴⁹ se v pramenu píše, že byl nejen dietrichsteinským hofmistrem, ale také „*auff wohenschitz Ihrer May[estät] Kayßerin Maria*²⁵⁰ *guardas damas undt haubtman in der favorita*“.²⁵¹ Toto je velice zajímavý údaj, neboť je známo, že Eleonora Gonzagová, které Dietrichstein sám řadu let sloužil jako hofmistr a nadále jí byl věrný, neměla s císařovnou Marií Annou (a částmi vídeňské „španělské strany“) příliš dobrý vztah.²⁵² Domnívám se, že Antonio de Castro byl dietrichsteinským hofmistrem pouze pro potřeby této konkrétní mise. Při výběru hofmistra určitě sehrály roli Castrovy celoživotní diplomatické zkušenosti, které mu daly skvělou orientaci v problematice španělsko-císařských vztahů. Vhodným kandidátem byl však také z toho důvodu, že měl na diplomatův rod vazby. Byl totiž starým známým zemřelého kardinála Františka z Dietrichsteinu (1570–1636), a v rámci své působnosti jakožto císařský agent v Madridu pomáhal hájit tamější dietrichsteinské hospodářské zájmy.²⁵³ Na pozici hofmistra byl patrně navržen buď španělskou

²⁴⁷ Cornaro (též Corner) byl jeden z nejvýznamnějších benátských patricijských rodů. Viz *Cornaro*, in: Enciclopedia Treccani, dostupné online: <https://www.treccani.it/enciclopedia/cornaro/> [cit. 23. 2. 2023].

²⁴⁸ Viz August von DOERR, *Der Adel der böhmischen Kronländer. Ein Verzeichniss derjenigen Wappenbriefe und Adelsdiplome, welche in den böhmischen Saalbüchern des Adelsarchives im k. k. Ministerium des Innern in Wien eigetragen sind*, Prag 1900, s. 122.

²⁴⁹ Nejspíše jde o Antonia de Castro, který mnoho let působil jako hofmistr španělského diplomata Baltasara de Zúñiga y Velasco (1561–1622). O Castrovi viz P. MAREK, *La embajada*, s. 132; Martina BARDOŇOVÁ, *Španělská ambasáda v Praze za působení Baltasara de Zúñiga (1608–1617)*, disertační práce Univerzity Karlovy, Praha 2015, s. 138–140.

²⁵⁰ Marie Anna Španělská (1606–1646), císařovna v letech 1637–1646. O ní viz např. R. GONZÁLEZ CUERVA, *Mi mayor embajadora*.

²⁵¹ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 63–64, konsignace z 22. ledna 1645; fol. 65, konsignace ze 4. února 1645; fol. 5–7, furierzettel z 8. ledna 1645.

²⁵² Matthias SCHNETTGER, *Zwischen den Dynastien. Kaiserin Eleonora Gonzaga und der Mantuanische Erbfolgekrieg*, in: Guido Braun (ed.), *Diplomatische Wissenskulturen der frühen Neuzeit. Erfahrungsräume und Orte der Wissensproduktion* (= Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom 136), Berlin – Boston 2018, s. 63–85, zde s. 67.

²⁵³ Roku 1628 Castro působil jako mimořádný velvyslanec španělského krále na dvoře Ferdinanda II., a v roce 1632 zastupoval španělského krále u Albrechta z Valdštejna. Dočasnost jeho služby také dává smysl vzhledem k tomu, že on sám již roku 1614 podnikl diplomatickou cestu do Polska. Viz M. BARDOŇOVÁ, *Španělská ambasáda*, s. 140; P. MAREK, *La embajada*, s. 132; S. LUSKA, *Dietrichsteinové a Španělsko*, s. 292.

ambasádou ve Vídni, anebo přímo císařovnou, která na dvoře Ferdinanda III. platila za hlavní představitelku španělských zájmů.²⁵⁴ O španělském vlivu na složení cestovního dvora svědčí také post mundšenků. Tento úřad zastával již zmíněný španělský šlechtic Agustín Navarro, který bez sebemenších pochyb k dietrichsteinskému běžnému dvoru nepatřil. Jako štolmistr sloužil Jan Vejkart Kolumban z Hochdamu.²⁵⁵ Byrokracii mise zajišťovali dva sekretáři, Ital Giovanni Battista Alovise²⁵⁶ a mikulovský kněz Henericus Rousilion, který vzhledem ke svému původu mohl příslušet k dietrichsteinskému dvoru již před misí. Jediným jmenovaným důstojníkem je jakýsi švédský šlechtic *hauptman* Schwan.²⁵⁷

Třetí a zdaleka nejpočetnější část výpravy tvořilo služebnictvo, které se staralo o osobní potřeby nejen samotného Dietrichsteina, ale i dalších významných hodnostářů. Mezi ně patřili lidé pečující o stravování (*silbercammerer*, kuchaři, *taffeldecker*), fyzické blaho hodnostářů (komorníci, barbíři) a dopravu (koníři). Součástí služebnictva byli i livrejovaní lokajové. Zajímavé je, že někteří sluhové jsou přímo jmenováni. Většinou zde vystupují typická německá jména jako Hannß, Marcko, Georg či Heinrich, ale malá část jmenovaných sluhů byla zjevně slovanského původu. Příkladem mohou být služebníci Hanuß či Pawle [sic]. Součástí výpravy byl i *einkauffer* Abraham, jehož jméno naznačuje, že příslušel k početné mikulovské židovské komunitě.²⁵⁸ Skutečnost, že židovskému služebníkovu bylo umožněno zúčastnit se výpravy, může svědčit o tom, že Dietrichstein nebyl šovinistickým antisemitem.²⁵⁹

O dietrichsteinských hospodářských zájmech ve Španělsku viz Bohumil BAĎURA, *Hospodářské zájmy Dietrichštejnů ve Španělsku v 16.–18. století*, Jižní Morava 46, 2010, s. 55–100.

²⁵⁴ Viz R. GONZÁLEZ CUERVA, *Mi mayor embajadora*.

²⁵⁵ Moravský šlechtic Jan Vejkart Kolumban z Hochdamu, ženatý s Žofií Kateřinou z Denne, zemřel roku 1654. Zmíněná manželka je evidována v knize naučení a výpovědi manského soudu olomouckého biskupství. Viz Jiří STIBOR, *Komentář a rejstřík ke knize naučení a výpovědi manského soudu olomouckého biskupství z let 1639–1709*, Zpravodaj. Klub genealogů a heraldiků Ostrava Domu kultury ROH VŽSKG 35, 1988, s. I–VII, zde s. II.

²⁵⁶ Giovanni Battista Alovise, člen minoritského řádu, řeholní skladatel, sekretář Maxmiliána z Dietrichsteina. Viz Petr MACEK, *Alovise, Giovanni Battista*, in: Český hudební slovník osob a institucí, dostupné online: https://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=6 [cit. 20. 2. 2023].

²⁵⁷ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 63–64, konsignace z 22. ledna 1645; fol. 65, konsignace ze 4. února 1645; fol. 5–7, furierzettel z 8. ledna 1645.

²⁵⁸ Tamtéž. Židům sídlícím na Moravě v letech 1618–1648 se věnoval historik Pavel Kocman. Viz Pavel KOCMAN, *Hospodářské a sociální postavení Židů na Moravě v průběhu třicetileté války 1618–1648*, disertační práce Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2019.

²⁵⁹ Zcela opačný byl přístup císařovny Markéty Terezy Španělské (1651–1673), která roku 1672 dávala najevo svou nenávisť vůči mikulovským Židům zcela otevřeně a odmítala do města za jejich přítomnosti vstoupit. Viz R. SMÍŠEK, *Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace*, Opera historica 12, 2007, s. 65–111, zde s. 78.

Společně se shromážděním adekvátního doprovodu musela být vyřešena také otázka zajištění dopravy. Základem pro reprezentační účely bylo využití šestispřežních karos, velice nákladných luxusních kočárů, které byly od počátku 17. století pro diplomatickou reprezentaci normou.²⁶⁰ Šestispřeží bylo Dietrichsteinovou výpravou využito nejspíše jedenáctkrát, a to nejen u kočárů, ale také u jednoduchých vozů pro služebnictvo či náklad. Kočárů bylo využito pravděpodobně pět.²⁶¹ Nezbytná byla nejen jejich reprezentační kvalita (mnohdy bývaly pozlacené či zdobené sochařskými dekoracemi), nýbrž také jejich údržba a výdrž.²⁶² Toto bylo velice relevantní na území Polska a východní Evropy, protože tamější cesty měly obzvlášť špatnou pověst. Zatímco v západní Evropě byly silnice mnohdy v otřesném stavu, na východ od Labe sotva existovaly, takže zde šlo očekávat výrazně nižší celkovou rychlost cestování. Kromě toho situaci nepomohly drsné klimatické podmínky.²⁶³ Ačkoliv se o tom prameny spjaté s misí roku 1645 přímo nezmiňují, je téměř jisté, že doprava byla ztížena mrazivým počasím. Období od konce 12. století do poloviny 19. století bývá kvůli snížené průměrné teplotě označováno jako malá doba ledová, a zrovna pro Polsko v letech 1600–1650 byly typické studené zimy.²⁶⁴ S přihlédnutím k všem těmto záporným faktorům není překvapující, že Dietrichsteinova výprava v průběhu cesty narazila na komplikaci, která se přímo týkala cestovních podmínek. Pouhý den po výjezdu z Mikulova 10. ledna 1645 se v jednom z vozů zlomila osa. O tomto problému bohužel dále prameny mlčí.²⁶⁵

Velice zajímavý obraz poskytují brněnské prameny o naplánování směru cesty. Okolnosti totiž Dietrichsteina přinutily k tomu, aby paradoxně věnoval mnohem větší pozornost opatrnému opuštění území Moravy a Slezska, nikoliv samotnému cestování po neznámém Polsku. Souviselo to s tím, že v této době habsburská monarchie čelila vojenskému ohrožení jak ze strany Švédska směrem ze severu, tak ze Sedmihradska. To znamenalo, že – jak Dietrichstein sám později upozornil ve vlastní relaci pro španělského krále – účast na misi představovala potenciálně smrtící ohrožení. Cesta byla přitom ještě nadále

²⁶⁰ John M. HUNT, *The Ceremonial Possession of a City. Ambassadors and their Carriages in Early Modern Rome*, *Royal Studies Journal* 3, 2016, s. 69–89, zde s. 70.

²⁶¹ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 5–7, furierzettel z 8. ledna 1645.

²⁶² J. KUBEŠ a kol., *V zastoupení*, s. 52.

²⁶³ Matthew Smith ANDERSON, *The Rise of Modern Diplomacy, 1450–1919*, London – New York 1993, s. 36–38.

²⁶⁴ Rajmund PRZYBYLAK a kol., *Temperature Changes in Poland from the 16th to the 20th centuries*, *International Journal of Climatology* 25, 2005, s. 773–791, zde s. 773.

²⁶⁵ „Der wag[en] vor der statt die ax in den andern wag[en] zerbrochen“. Viz MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645.

zkomplikována morovou epidemií, která tehdy řádila na cestě do Polska.²⁶⁶ I v méně extrémních situacích bylo žádoucí si cestu naplánovat předem, proto si kníže nechal zhotovit několik itinerářů cesty z Mikulova do Krakova.²⁶⁷ Jeden z nich vypracoval olomoucký krajský hejtman z rodu Podstatských,²⁶⁸ druhý byl vytvořen jakýmsi „*mladým polským kavalírem, který cestuje do cizích zemí[!]*“. Třetí a čtvrtý jsou neznámého autorství, pátý je přeškrtnutý a nečitelný.²⁶⁹ Při srovnání těchto návrhů s výsledným směrem cesty, který je známý z cestovního deníku, vyvstává závěr, že se kníže při cestě do Krakova víceméně držel původních plánů.²⁷⁰ V tomto ohledu vybočuje pouze první zmíněný anonymní návrh, podle kterého měl velvyslanec cestovat poněkud blíže k hranicím s Uhrami.²⁷¹ Stejný pramen upozorňuje na zajímavou věc: Dietrichstein se zřejmě předem domluvil s těšínskou kněžnou Alžbětou Lukrécie (1599–1653),²⁷² aby mu na slezské hranici poskytla informace ohledně rozsahu tamější morové epidemie. Také se očekávalo, že mu dá k dispozici vojenský doprovod na ochranu před „*valašským nebezpečím*“, tj. vojskem sedmihradského knížete Jiřího I. Rákócziho.²⁷³ Spolupráce Dietrichsteina s Alžbětou Lukrécie Těšínskou není překvapující ve světle skutečnosti, že její otec, vévoda Adam Václav Těšínský (1574–1617), patřil svého času mezi tzv. *servidores inclinados*, tj. osoby nakloněné španělské politice.²⁷⁴ Přípravě cesty z Krakova do Varšavy již Dietrichstein tolik pozornosti zřejmě nevěnoval, což muselo souviset s dobrou

²⁶⁶ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 21–27, nedatovaná relace Maxmiliána z Dietrichsteina o misi roku 1645 adresovaná španělskému králi.

²⁶⁷ L. ZIĄTKOWSKI, *Poselstwo*, s. 34.

²⁶⁸ Nejspíše jde o Kryštofa Karla Podstatského z Prusinovic. Roku 1627 byl povýšen do panského stavu, zemřel v roce 1645. O jeho rodu viz August SEDLÁČEK, *Podstatský*, in: Ottův slovník naučný 19, Praha 1902, s. 1032–1034, dostupné online: https://cs.wikisource.org/wiki/Ott%C5%AFv_slovn%C3%ADk_nau%C4%8Dn%C3%BD/Podstatsk%C3%BD [cit. 20. 2. 2023].

²⁶⁹ „*Verzeichniß des jenigen weges, so sich ein junger polnischer cavaglier, welcher in fremde länder ziehet, hat gebraucht.*“ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 70, návrh cesty krajského hejtmana z rodu Podstatských; fol. 71, návrh cesty polského cestovatele; fol. 72, první anonymní návrh cesty; fol. 87, druhý anonymní návrh cesty.

²⁷⁰ Výsledný směr cesty byl Mikulov – Holešov – Ostrava – Krakov. MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645.

²⁷¹ Tamtéž.

²⁷² Alžběta Lukrécie Těšínská (1599–1653), kněžna těšínská v letech 1625–1653. O ní viz Milan ŠMERDA, *Za vším hledej ženu aneb Alžběta Lukrecie Těšínská a spor o Těšínské knížectví*, in: Hana Ambrožová a kol., *Historik na Moravě. Profesoru Jirímu Malířovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám*, Brno 2009, s. 625–643.

²⁷³ „*Alda von selbigen fürstin weg den unsicherheit der wallachen, die nottwendig confoy begehrt, undt wegen der infection, weiteres bericht eingeholt werden kann.*“ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 72, anonymní návrh cesty.

²⁷⁴ Tomáš ČERNUŠÁK – Pavel MAREK, *Gesandte und Klienten. Päpstliche und spanische Diplomate im Umfeld von Kaiser Rudolf II.*, Berlin – Boston 2020, s. 179.

bezpečnostní situaci uvnitř Polska. Dietrichsteinova cestovní suita sice nebyla na svou dobu nijak obří (některé dosahovaly i velikosti přes tisíc lidí), přesto musela pravděpodobně oznamovat svůj příjezd do konkrétních měst dva nebo tři dny dopředu. Pro tento účel byl v raném novověku zpravidla využíván posel známý jako tzv. *praecursor*.²⁷⁵

Po obdržení dokumentů, absolvování konzultací, zorganizování cestovní suity a řádném naplánování cesty byla fáze příprav víceméně u konce. Zbývalo už jen zajistit adekvátní ubytování v rezidenčním městě přijímacího panovníka. Typickým scénářem pro habsburské vyslance ve Varšavě bylo, že si v oblíbených čtvrtích, kde byli přítomni jejich krajané, pronajali městské domy.²⁷⁶ Ziątkowski na základě studia misí Schaffgotsche uvádí, že pronájem domlouvali šlechtici pověřeni diplomatem, a to ve spolupráci s místním císařským rezidentem. Typickým úkolem, se kterým se diplomaté cestující do Varšavy museli popasovat, bylo hledání dostatečně velkých stájí pro vysoký počet koní. Ve Varšavě a jejím okolí byl navíc v zimě nedostatek krmiva, takže žádný diplomat tuto záležitost nesměl podcenit.²⁷⁷ O volbě Dietrichsteinova pronájmu neobsahují brněnské prameny mnoho informací. Užitečnější je oproti tomu monumentální deník Albrychta Stanisława Radziwiłła, který o Dietrichsteinově příchodu do Varšavy píše stručný, nicméně však velice poučný komentář: „[Dietrichstein] byl přiveden do přepychového hostince na náměstí, kde jsem ho nechal ve svém jménu přivítat a popřát mu šťastný pobyt.“²⁷⁸ Dietrichstein byl tedy ubytován v hostinci na varšavském náměstí. Je možné, že v této záležitosti rozhodli Poláci za něj. Ve svém dopise císaři ze 4. února 1645 totiž kníže napsal, že byl dopraven do „*loßoment, welches in der statt assigniret*“, tj. do ubytování, které mu bylo přiděleno.²⁷⁹ Hostinec však představoval pro jakékoliv diplomata nadprůměrně okázalý a nákladný způsob ubytování, který byl bez sebemenších pochyb hoden důstojnosti španělského krále i císaře.²⁸⁰

²⁷⁵ M. S. ANDERSON, *The Rise*, s. 38.

²⁷⁶ B. ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy*, s. 71.

²⁷⁷ L. ZIĄTKOWSKI, *Poselstwo*, s. 40–41.

²⁷⁸ „*Zaprowadzony do gospody uczciwój i wspaniałój w rynku, na którego przywitanie ja též z mojej strony wysłalem, winszując mu szczęśliwego przybycia.*“ Edward RACZYŃSKI (ed.), *Pamiętniki*, II., s. 156.

²⁷⁹ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 36–37, dopis Maxmiliána z Dietrichsteinu císaři ze 4. února 1645.

²⁸⁰ B. ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy*, s. 71.

Na dvoře Vladislava IV.

Navzdory všem obtížím a nástrahám se Dietrichsteinově výpravě podařilo opustit území habsburské monarchie v bezpečí. Dne 21. ledna 1645 dorazil ambasador do Krakova, odkud záhy vyslal na varšavský dvůr posla s oznámením o svém brzkém příjezdu. Španělsko-císařskou delegaci zde po dobu tří dnů na útraty polského krále hostil „*supremo regente di Cracovia*“, tedy nejspíše krakovský vojvoda Stanisław Lubomirski.²⁸¹ Mise byla sice urgentní, nicméně zájem o několikadenní odpočinek od cestování je zcela pochopitelný, vždyť diplomat musel společně se svým doprovodem urazit denně až desítky kilometrů. Toto se z dnešní perspektivy nemusí jevit jako příliš vysoké číslo. Když jsou ale brány v potaz faktory jako absence silnic, tuhý mráz, zátěž koní a nepohodlnost tehdejších vozů, jde bezpochyby o úctyhodný výkon.²⁸²

Ceremoniál na dvoře Vladislava IV.

V první polovině 17. století byly ambasády zpravidla zahájeny slavnostním vjezdem do panovnické rezidence.²⁸³ Cílem těchto vjezdů a dalších událostí ceremoniálního rázu byla demonstrace a porovnání moci obou zúčastněných stran. Tato úvodní interakce diplomata s přijímacím prostředím patřila k nejdůležitějším ceremoniálům celé mise a sloužila jako jakýsi barometr aktuálních vztahů mezi pánem diplomata a přijímacím panovníkem.²⁸⁴ Z této perspektivy lze Dietrichsteinův vjezd považovat za zdařilý. Když se ambasador ocitl v okolí Varšavy, byl mu v ústrety vyslán královský průvod v čele s nejvyšším dvorským maršálkem Adamem Kazanowským. Z vůle tohoto polského magnáta byl velvyslanec uvítán okázalou delegací složenou z okolo 30 šestispřežných karos, „*krásných koní*“, „*vysokého počtu kavalírů*“, dvaceti dragounů z polské královské gardy a impozantní formace střelců.²⁸⁵ Počet kočárů tvořících uvítací průvod byl bedlivě sledován a byla jím dávana najevo přízeň či

²⁸¹ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 21–27, nedatovaná relace Maxmiliána z Dietrichsteinu o misi roku 1645 adresovaná španělskému králi; Stanisław Lubomirski (1583–1649), krakovský vojvoda v letech 1638–1649. Viz W. CZAPLIŃSKI, *Stanisław Lubomirski*, in: Internetowy Polski Słownik Biograficzny, dostupné online: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/stanislaw-lubomirski-1583-1649-wojewoda-krakowski> [cit. 2. 4. 2023].

²⁸² MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 21–27, nedatovaná relace Maxmiliána z Dietrichsteinu o misi roku 1645 adresovaná španělskému králi; fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645.

²⁸³ O široce pojatém ceremoniálu na polském panovnickém dvoře viz M. MARKIEWICZ – R. SKOWRON (edd.), *Theatrum ceremoniale na dworze książy i królów polskich*, Kraków 1999.

²⁸⁴ M. HRUŠKOVÁ (KONRÁDOVÁ), *Každodenní život*, s. 32.

²⁸⁵ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645.

nepřízeň přijímacího panovníka.²⁸⁶ Dietrichsteinova cestovní suita, jak bylo zmíněno, v průběhu cesty sestávala nejspíše z pěti kočárů, které potenciálně mohly mít reprezentační funkci. Jak upozornil Władysław Czapliński, předchozí císařský diplomat v Polsku z rodu Starhembergů byl v roce 1643 uvítán pouze pěti karosami. V čele této uvítací delegace navíc stál místo dvorského maršálka jen královský sekretář.²⁸⁷ Dalším projevem královy přízně byla uvítací řeč, kterou měl původně pronést nositel dalšího vysokého dvorského úřadu, velký korunní kancléř Jerzy Ossoliński. Toho však kvůli nemoci zastoupil jeho syn Franciszek, jenž velvyslance uvítal připraveným prolovem v němčině. Výběr tohoto jazyka nebyl náhodný: patrně šlo o projev úcty vůči císaři, jehož země byly převážně německojazyčné.²⁸⁸ Polský panovnický dvůr poskytoval příchozím velvyslancům zvláštní královské kočáry, a to pro potřeby vjezdu do města i následného pobytu.²⁸⁹ V tomto kočáru byl velvyslanec, jemuž po dobu cesty dělal společnost Adam Kazanowski, dopraven až k hostinci na varšavském náměstí, kde měl Dietrichstein domluvené ubytování. Zde byl taktéž slavnostně přivítán.²⁹⁰ Patrně ještě téhož dne mu byl přidělen tzv. *starosta*. Tento úředník doprovázel ambasadora po celou dobu pobytu ve Varšavě a jeho hlavní úkol spočíval v poskytování asistence při orientaci v polském prostředí. Obdobná funkce je již známa v kontextu carského dvora, kde se těmto osobám říkalo *pristavové*.²⁹¹

Dalším krokem po uvítání a vjezdu byla první veřejná audience u krále. Tu Vladislav IV. knížeti nabídl již 4. února, tedy rovnou téhož dne, kdy se vrátil z lovu v okolí Varšavy. Toto vstřícné gesto velvyslanec oplatil žádostí o přesun termínu na další den, a to zřejmě, aby králi

²⁸⁶ W. CZAPLIŃSKI, *Na dworze*, s. 177–178.

²⁸⁷ Starhemberg ovšem na rozdíl od Dietrichsteina nebyl diplomatem dvou panovníků najednou a je možné, že ani nedisponoval velvyslanceckým titulem. Tamtéž, s. 177–178.

²⁸⁸ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645.

²⁸⁹ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 21–27, nedatovaná relace Maxmiliána z Dietrichsteinu o misi roku 1645 adresovaná španělskému králi; Poskytování královské karosy bylo v kontextu ceremoniálu na polském dvoře v 17. století již doloženo. Viz KUBEŠ, Jiří, *Misja dyplomatyczna Hermana Jakuba Czernina z Chudenic w 1695 r. Cesarski ambasador i Rzeczpospolita u schyłku panowania Jana III Sobieskiego*, *Kronika zamkowa*. Roczniki 69, 2016, s. 131–156, zde s. 143; TÝŽ a kol., *V zastoupení*, s. 62; Slavnostní vjezdy mohly být pro diplomata velice nákladné. Viz např. J. M. HUNT, *The Ceremonial Possession*, s. 69; Martin BAKEŠ, *Diplomatem v půlnoční zemi. Zástupci Habsburků ve Švédském království mezi lety 1650–1730*, disertační práce Univerzity Pardubice, Pardubice 2018, s. 255–256.

²⁹⁰ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645; E. RACZYŃSKI (ed.), *Pamiętniki*, II., s. 156.

²⁹¹ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 21–27, nedatovaná relace Maxmiliána z Dietrichsteinu o misi roku 1645 adresovaná španělskému králi; fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645; R. SMÍŠEK – M. KONRÁDOVÁ, *Mezi Vídní*, s. 42.

dopřál trochu odpočinku po náročné aktivitě. Cestovní deník odhaluje, že 4. únor kníže místo toho věnoval vyřizování nemalého množství korespondence.²⁹² Hned po poledni následujícího dne přijel za velvyslancem velký korunní sekretář Jan Gembicki²⁹³ s pěti královskými kočáry. Poté, co tento velmož v pokoji knížete přednesl řeč ve jménu polského krále, nasedl Dietrichstein a jeho lidé do přivezených kočárů, z nichž jeden byl určen výlučně pro diplomata a Gembického. Po cestě ke královské rezidenci, která nejspíše netrvala příliš dlouho, uvítali habsburskou delegaci polští šlechtici v čele s nejvyšším dvorským maršálkem Adamem Kazanowským. Dojem, který po sobě zmínění šlechtici zanechali v očích ambasadorova doprovodu, patrně nebyl příliš valný. Neznámý autor deníku si totiž v souvislosti s touto částí ceremoniálu postěžoval na „*den Polaken unhöflichkeit undt unordnung[!]*“.²⁹⁴ Hned poté byla delegace přivedena do královského předpokoje, kde seděl Vladislav IV. na trůně pod baldachýnem, což v polském prostředí patřilo k jeho výsostným právům.²⁹⁵ Přítomni byli také Kazanowski, nejvyšší litevský kancléř Albrycht Stanisław Radziwiłł a další význačné osobnosti. Král podal vestoje ruku knížeti, jenž byl nejspíše v souladu se španělskou instrukcí oblečen do zvláštního smutečního kostýmu,²⁹⁶ a přijal od něj kreditivy španělského krále a císaře.²⁹⁷ Poté mu Dietrichstein přednesl připravený proslov v italštině, jehož smyslem bylo vyjádřit kondolence k úmrtí Cecílie Renaty a oznámit smrt královny španělské,²⁹⁸ o které se on sám dozvěděl nedlouho před vlastním odjezdem. Vladislav IV. mu dovolil během audience nosit klobouk a sám ten svůj smekal, kdykoliv byl zmíněn španělský král. Odpověď knížeti dal Albrycht Stanisław Radziwiłł. Následně se slova ujal sám král, který se zeptal velvyslance na zdraví Filipa IV. Audience byla zakončena tím, že Vladislav IV. umožnil Dietrichsteinovi a

²⁹² MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645; fol. 36–37, dopis Maxmiliána z Dietrichsteinu císaři ze 4. února 1645.

²⁹³ Jan Gembicki (1602–1675), velký korunní sekretář v letech 1640–1675 a sekretář královny Ludoviky Marie od roku 1646. Viz A. PRZYBOŚ, *Jan Gembicki h. Nalecz*, in: Internetowy Polski Słownik Biograficzny, dostupné online: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/jan-gembicki-h-nalecz> [cit. 2. 4. 2023].

²⁹⁴ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645.

²⁹⁵ M. MARKIEWICZ, *Historia*, s. 44.

²⁹⁶ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 41–42, instrukce španělského krále pro Maxmiliána z Dietrichsteinu z 15. července 1644.

²⁹⁷ K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 130.

²⁹⁸ Isabela Bourbonská (1602–1644) zemřela 4. října 1644. Viz Carmen SANZ AYÁN, *Isabel de Borbón*, in: Diccionario Biográfico electrónico, dostupné online: <https://dbe.rah.es/biografias/13025/isabel-de-borbon> [cit. 2. 4. 2023].

jeho doprovodu – ovšem s výjimkou služebnictva – políbit svou pravou ruku. V podobném duchu se odehrála i druhá veřejná audience 14. února.²⁹⁹

Průběh těchto audiencí tedy byl – s výjimkou zmíněné interakce s polskými šlechtici – prost ceremoniálních konfliktů. Způsob, kterým probíhaly tyto audience na varšavském dvoře, byl zjevně velice podobný zbytku Evropy. Typickým příkladem je role, kterou v obřadu měly pokrývky hlavy. V západní Evropě, konkrétně ve Francii, měl velvyslanec během audience právo před králem stát s nasazeným kloboukem. Oba ho sejmuli jen tehdy, když zaznělo jméno panovníků.³⁰⁰ Tento zvyk však nebyl všude stejný. Na dvoře švédské královny Kristiny neměla klobouk na sobě ani jedna strana, pokrývky hlavy byly místo toho drženy služebnictvem. Tato zvyklost byla totiž vnímána jako nepraktická.³⁰¹ Od evropského standardu se odchyloval také moskevský dvůr. Ruský car totiž během audiencí nenosil jen tak ledajaký klobouk, nýbrž carskou korunu, lemovanou kožešinou sobola. Vzhledem k této skutečnosti car při zmínce diplomata pána pokrývku hlavy nesmekal. Korunu si údajně ponechával na hlavě i během bohoslužeb.³⁰² Kromě smekání pokrývek hlavy byly součástí ceremoniálu audiencí i další zvyklosti. Jednou z nich byly úklony.³⁰³ Na císařském dvoře bylo konvencí, že diplomat třikrát pokleknul, a to jak při příchodu na audienci, tak odchodu z ní.³⁰⁴ Tři hluboké úklony byly jakožto součást uvítacího rituálu zaznamenány i v případě španělské mise do Polska roku 1597.³⁰⁵ Dalším úkonem, jenž byl typický pro veřejné audience na evropských dvorech, bylo líbání rukou panovníka. Tento obyčej prokazatelně existoval jak na císařském, tak na polsko-litevském dvoře.³⁰⁶ V případě španělsko-polských vztahů byl již doložen u zmiňované mise z roku 1597, kdy Mendoza králi Zikmundovi III. postupně představoval členy své delegace.³⁰⁷

²⁹⁹ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 21–27, nedatovaná relace Maxmiliána z Dietrichsteinu o misi roku 1645 adresovaná španělskému králi; fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645; R. SKOWRON, *Pax*, s. 281.

³⁰⁰ K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 130.

³⁰¹ M. BAKEŠ, *Diplomatem*, s. 269.

³⁰² R. SMÍŠEK – M. KONRÁDOVÁ, *Mezi Vídní*, s. 89–90.

³⁰³ K významu polibků ruky v raném novověku viz Ruth FRÖTSCHEL, *Mit Handkuss. Die Hand als Gegenstand des Zeremoniells am Wiener Hof im 17. und 18. Jahrhundert*, in: Irmgard Pangerl – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (edd.), *Der Wiener Hof im Spiegel der Zeremonialprotokolle (1652-1800). Eine Annäherung*, Innsbruck-Wien-Bozen 2007 (= *Forschungen und Beiträge zur Wiener Stadtgeschichte* 47), s. 337–356.

³⁰⁴ Jiří HRBEK, *Christomimésis. Habsburkové jako Kristovi následovníci v 17. a 18. století*, *Český časopis historický* 144, 2016, s. 32–62, zde s. 54–55.

³⁰⁵ R. SKOWRON, *Ceremonial*, s. 33–34.

³⁰⁶ J. HRBEK, *Christomimésis*, s. 54–55.

³⁰⁷ R. SKOWRON, *Ceremonial*, s. 34.

V souvislosti s veřejnými audiencemi bych se ještě rád pozastavil nad Dietrichsteinovou přednesenou řečí. Od konce 15. století byly totiž proslovy mimořádných diplomatů považovány za natolik důležité, že byly občas i tištěny, a velvyslanci byli mnohdy označováni slovem „orátor“.³⁰⁸ Vzhledem k váze, která byla takovým proslovům připisována, bylo zásadní zvolit vhodný jazyk. Obecně platilo, že diplomat použil jednu z řečí dvora svého pána. V případě císaře šlo o němčinu a latinu, kdežto u hispánského monarchy muselo jít především o kastilštinu. Namísto jazyka vysílajícího dvora však teoreticky mohla být využita jakákoliv jiná řeč, pokud cílem proslovu bylo vyjádřit úctu přijímacímu panovníkovi.³⁰⁹ Varšavské dvorské prostředí bylo (podobně jako v jiných zemích) mnohojazyčné: Vladislav IV. jakožto polský král ovládal nejen polštinu, ale také latinu. V kontaktu s Cecílií Renatou používal zejména německý jazyk, a při audiencích a proslovech upřednostňoval italštinu před latinou.³¹⁰ Právě italština vyhovovala potřebám mise, neboť šlo o řeč reprezentující španělského krále a císaře vzhledem k jejich držávám v Itálii. Při mikulovském setkání roku 1638 Ferdinand III. patrně z téhož důvodu uvítal svůj protějšek projevem právě v tomto jazyce.³¹¹ Ke stejné volbě Dietrichstein však přistoupil i z ryze praktických ohledů. Těžko by totiž pronesl řeč v polštině či španělštině, když tyto jazyky nejspíše aktivně neovládal, a je pravděpodobné, že totéž platí i o latině. Němčina zase nebyla vhodná pro zastoupení španělského krále. Jazyk své říše upřednostnil i Francisco de Mendoza v roce 1597. Rozhodl se totiž při veřejné audienci použít španělštinu, i když nepatřila do repertoáru jazyků na varšavském dvoře. Nic mu přitom nebránilo využít latinu, ve které s králem Zikmundem III. následně komunikoval bez jakýchkoliv problémů.³¹²

Pouhé tři dny po první veřejné audienci měla být ve Varšavě zorganizována pohřební slavnost na počest zemřelé španělské královny Isabely, ale z neznámých důvodů k exekviím došlo teprve 11. února.³¹³ Účast knížete na tomto obřadu byla dalším ceremoniálním vrcholem mise. Podobně jako při veřejné audienci byl ambasador dopraven ke královské rezidenci a poté

³⁰⁸ M. S. ANDERSON, *The Rise*, s. 16.

³⁰⁹ K. MÜLLER, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen*, s. 131; J. KUBEŠ a kol., *V zastoupení*, s. 63–64.

³¹⁰ Hans-Jürgen BÖMELBURG, *Mehrsprachigkeit am polnischen Wasahof (1587–1668)*, in: Týž – Norbert Kersken (edd.), *Mehrsprachigkeit in Ostmitteleuropa (1400–1700). Kommunikative Praktiken und Verfahren in gemischtsprachigen Städten und Verbänden*, Marburg 2020, s. 127–144, zde s. 129–135.

³¹¹ E. RACZYŃSKI (ed.), *Pamiętniki*, I., s. 387–388.

³¹² R. SKOWRON, *Ceremoniał*, s. 34.

³¹³ O raně novověkých pohřebních slavnostech viz např. Václav GRUBHOFFER, *Nemoci, smrt a pohřby v životních strategiích Schwarzenbergů (1732–1914)*, disertační práce Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2013, s. 182–216.

přiveden do předpokoje, kde se setkal s králem. Následně se zformoval průvod, jehož cílem byla katedrála sv. Jana. O velkoleposti těchto exekví svědčí to, že se jich zúčastnili přední polští magnáti, biskupové, preláti a další význační muži. Kromě toho události přihlížely davy lidí. Je zajímavé, že Dietrichsteinovi bylo králem umožněno přímo se do obřadu zapojit. Konkrétně měl kníže tu čest Vladislava přivést do katedrálního oratoria, přičemž on sám pak zaujal místo vně modlitebny. Po zakončení slavnosti demonstroval polský král svou přízeň tím, že cestu do zámku absolvoval pěšky, třebaže obvykle používal nosítka.³¹⁴ Význam tohoto ústupku lze pochopit jen po stručném vysvětlení problematiky Vladislavova zdravotního stavu. On totiž od mládí trpěl záchvaty ukrutných bolestí v nohou, kvůli nimž byl mj. donucen proležet protiosmanské tažení v letech 1620–1621, v němž byl jedním z velitelů. Ve 30. letech začaly Vladislava sužovat záchvaty dny v podstatě pravidelně, většinou každých několik měsíců až rok. Ve stejné době se u něj začaly objevovat další symptomy, včetně ochromení nohou a bolesti v kříži, která mu znemožňovala jízdu v kočárech. Návštěvy lázní, včetně té roku 1638, sice pomáhaly, ale vždy jen dočasně. Od začátku 40. let začal trýznivý revmatismus výrazně omezovat královu pohyblivost, a roku 1646 už byl Vladislav IV. zcela upoután na lůžko. Na lehátku byl nesen prakticky kamkoliv: na sejm, do kostela, do divadla, dokonce i na koupel. Vleže jedl i poskytoval audience. Nedlouho poté, roku 1648, zemřel.³¹⁵ Navzdory těmto zdravotním problémům se ovšem na začátku roku 1645 musel těšit relativně dobrému zdraví, vždyť byl schopen věnovat se lovu, své oblíbené volnočasové aktivitě.³¹⁶

Velvyslanec v kontaktu s polskou elitou

Hlavní náplň diplomatické mise, spočívající ve styku s cizím panovníkem, byla z časového hlediska jen malou částí diplomatova pobytu na cizím dvoře. To však neznamenovalo, že Dietrichstein mohl zbylý čas využít pro oddech od náročné cesty. Habsburským velvyslancem ostatně zůstával i po slavnostech a setkáních s králem, takže se od něj – stejně jako od každého jiného ambasadora – očekávalo, že bude zastupovat své panovníky i v méně formálních kontextech. Z toho důvodu kníže věnoval převážnou část svého patnáctidenního pobytu na varšavském dvoře kontaktu s tamějšími velmoži. V rámci různých návštěv se

³¹⁴ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 21–27, nedatovaná relace Maxmiliána z Dietrichsteinu o misi roku 1645 adresovaná španělskému králi; fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645.

³¹⁵ Rumbold z POŁOCKA, *Zdrowie Władysława IV*, *Przegląd Historyczny* 13, 1911, s. 1–23, zde s. 2–15.

³¹⁶ W. CZAPLIŃSKI, *Na dworze*, s. 242–246.

diplomati naskytla příležitost nejen získat přehled o atmosféře na polském dvoře, ale také – a to především – přispět k budování politického vlivu svých pánů.³¹⁷ Situace ovšem nebyla příznivá. Kníže sice ujišťoval své návštěvníky o náklonnosti španělského krále, jenže mnoho polských ministrů již dávalo otevřeně najevo svou deziluzi ze spojení s Habsburky jako takového. Neschopnost Vladislava dosáhnout konkrétních výsledků při jednání s Ferdinandem III. a Filipem IV. totiž znamenala, že stále větší část polské elity se začala zajímat o francouzské propozice.³¹⁸ Z cestovního deníku lze vyčíst, že Dietrichstein u sebe přijímal návštěvy – případně je sám opětoval – prakticky každý den. Výjimky jsou z celých patnácti dnů pouze tři: 1. únor, kdy proběhl slavnostní vjezd, 4. únor, strávený vyřizováním korespondence, a 5. únor, kdy proběhla první veřejná audience. Obecně platilo, že kníže u sebe nejprve přijal konkrétního velmože, a teprve později návštěvu opětoval.³¹⁹ Toto pořadí určitě nebylo náhodné. Jako vysvětlující analogie zde může sloužit způsob interakce mezi cizími diplomaty na jednom dvoře. V rámci ní velvyslanci totiž nepříslušelo, aby jako první navštívil své protějšky nižšího ranku.³²⁰

Přítomnost habsburského ambasadora byla na dvoře Vasovců považována za událost prvořadého významu. To je prokázáno vysokým postavením jednotlivých polských osobností, se kterými se Dietrichstein setkal. Mezi ně patřili zejména nejvyšší dvorský maršálek Adam Kazanowski, velký korunní kancléř Jerzy Ossoliński, velký litevský kancléř Albrycht Stanisław Radziwiłł a také zpovědník krále Stanisław Pstrokoński. S knížetem se také setkal biskup diecéze v Kamenici Andrzej Leszczyński a jeden ze synů sieradzkého starosty Kaspera Dönhoffa. Důležitá je i skutečnost, že několikrát k velvyslanci přišel Hubert Walderode z Eckhausenu, císařský rezident ve Varšavě, a to mj. i v den věnovaný korespondenci.³²¹ Jako zajímavost lze taktéž uvést, že se po exekucích dne 11. února diplomat ještě zúčastnil audience u Zikmunda Kazimíra, krále jediného manželského syna, jemuž tehdy nebylo ani pět let. Z tohoto výčtu význačných mužů lze za ty nejvlivnější pokládat Adama Kazanowského a

³¹⁷ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645.

³¹⁸ M. CONDE PAZOS, *La monarquía*, s. 475–476.

³¹⁹ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645.

³²⁰ W. J. ROOSEN, *The Age*, s. 119.

³²¹ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645.

Jerzyho Ossolińskiego.³²² Oba se – kromě svého obrovského vlivu na polském dvoře – vyznačovali také svou dlouhodobou prohabsburskou orientací. První z nich se zasloužil o budování vztahů se španělskou monarchií. To se projevilo především na přelomu 30. a 40. let, kdy se zúčastnil tajných polsko-španělských jednání proti Francii. V rámci nich např. vedl korespondenci s markýzem de Castañeda a umožňoval španělským diplomatům v utajení jednat na polském dvoře. Podle Ryszarda Skowrona byl právě on hlavním podporovatelem Španělska v Polsku.³²³ Druhý zmíněný magnát, Jerzy Ossoliński, měl zase četné zkušenosti s rakouskými Habsburky. V minulosti působil jako polský diplomat u císařského dvora a byl to on, kdo roku 1636 společně s otcem Valeriánem Magnisem zprostředkoval sňatek Cecílie Renaty s Vladislavem IV. Poté se stal královninou hlavní mocenskou oporou na varšavském dvoře.³²⁴

Sdílená politická orientace těchto dvou favoritů krále však nevyústila v úzkou spolupráci. Specifikem polského dvora před rokem 1644 totiž bylo, že orientace na Habsburky převládala, a tudíž nepatřila k nejkontroverznějším politickým tématům. Místo toho charakter dvorské politiky určovali právě tito dva muži, kolem nichž se vytvořily dvě navzájem nepřátelské frakce. Mezi Ossolińským a Kazanowským totiž panovala přímo nenávist, a to doživotní.³²⁵ Zmíněné spojenectví Cecílie Renaty s Jerzym Ossolińským automaticky znamenalo, že se Kazanowski a jeho stoupenci snažili královnin vliv co nejvíce omezovat, a to navzdory svým prošpanělským tendencím.³²⁶ Tento spor zažil jedno ze svých vyústění roku 1639, když zemřel Maxmilián Przerębski, hofmistr Cecílie Renaty. V souladu s Ossolińským královna jako nástupce chtěla prosadit Albrychta Stanisława Radziwiłła, který však o tento post nejevila přílišný zájem. Místo toho si svou vůli prosadil Kazanowski, a úřadu se tak ujal Kasper Dönhoff. Poté začal vliv královny na dvoře upadat.³²⁷ Po nástupu Marie Ludoviky Gonzagové z Nevers se Ossoliński stal jejím důležitým stoupencem.³²⁸ Oproti tomu Kazanowski zůstal Habsburkům nakloněn i během následujících let.³²⁹ Dietrichstein v únoru roku 1645

³²² A. GOSZCZYŃSKI, *Działalność*, s. 161; W. CZAPLIŃSKI, *Na dworze*, s. 213.

³²³ A. GOSZCZYŃSKI, *Działalność*, s. 173; Viz R. SKOWRON, *Dyplomaci polscy w Hiszpanii w XVI i XVII wieku*, Kraków 1997, s. 175.

³²⁴ W. CZAPLIŃSKI, *Na dworze*, s. 337, 348–350.

³²⁵ A. GOSZCZYŃSKI, *Działalność*, s. 174; W. CZAPLIŃSKI, *Na dworze*, s. 62.

³²⁶ W. CZAPLIŃSKI, *Na dworze*, s. 348.

³²⁷ B. ČECHOVÁ, *Polsko-habsburské vztahy*, s. 117–118.

³²⁸ W. CZAPLIŃSKI, *Na dworze*, s. 404.

³²⁹ Paweł SZADKOWSKI, *The Polish presence in the Spanish Military in 16th and 17th century*, in: Enrique García Hernán (ed.), *The Polish Presence in the Spanish Military* (=Cuaderno de Historia Militar 9), Madrid 2020, s. 37–72, zde s. 69; M. CONDE PAZOS, *Spanish Diplomats*, s. 74.

demonstroval ochotu setkat se jak s ním, tak s Ossolińským, přičemž není známo, jestli se přikláněl k té či oné frakci. Kazanowski knížete přijel navštívit již 6. února, a druhý magnát teprve o čtyři dny později. Je otázka, jestli zde hrál roli Ossolińského skutečný zdravotní stav, či ostentativní neochota navštívit habsburského velvyslance, skrývající se za údajné onemocnění. Lze připustit možnost, že šlo o výmluvu, ale cestovní deník zachycuje zmínky o nemoci u dvou dalších lidí, což nepochybně souviselo s tehdy panujícím mrazem.³³⁰

Zvláštní pozornost si zaslouží téma „španělské strany“ na polském dvoře. Namísto je otázka, zdali vůbec existovala.³³¹ Oproti obrovskému vlivu, kterému se Španělsko těšilo na vídeňském dvoře, sestávala varšavská španělská strana de facto jen z některých příslušníků polské elity. Ti ve spolupráci s hispánskou monarchií spatřovali v první řadě možnost přilepšit si finančně, a jejich podpora měla spíše dočasný charakter. O tom svědčí jednání o španělsko-polské dohodě na přelomu 30. a 40. let. Do tajných rokování byl zasvěcen ne jeden polský hodnostář prvořadého významu. Mezi ně patřili kromě Kazanowského velký korunní kancléř Piotr Gembicki, generál Stanisław Koniecpolski a sieradzký vojvoda Kasper Dönhoff. Jejich podpora ratifikace španělsko-polské dohody byla ovšem podmíněna španělskými penězi.³³² Habsburský vliv na polském dvoře začal po králově sňatku s Marií Ludovikou upadat a mnoho dvořanů přešlo k francouzské straně, což platilo např. o královském sekretáři Ludvíku Fantoni. Kazanowski, jak již bylo zmíněno, setrval v prohabsburském táboře. Roku 1647 však diplomat baron de Auchy na zasedání Státní rady poznamenal, že ani tento magnát nepodporoval Španěly čistě z dobroty lidského srdce.³³³

Roku 1645 ale habsburský velvyslanec nebyl v kontaktu pouze s Ossolińským a Kazanowským. Ze všech osob si zde největší pozornost zaslouží chelmský biskup a králův zpovědník Stanisław Pstrokoński, který se s knížetem setkal celkem šestkrát. Průměrně tedy třikrát týdně! Pstrokoński byl první osobou, kterou Dietrichstein přijal u sebe v domu (2. února), a sám ho posléze ještě čtyřikrát navštívil (7., 8., 13. a 14. února). K tomu se s ním ještě 12.

³³⁰ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645.

³³¹ Miguel Conde Pazos se domnívá, že Filip IV. v Polsku svůj vliv aktivně nebudoval. Místo toho se prý opíral o tamější podporovatele císaře. M. CONDE PAZOS, *Spanish Diplomats*, s. 70.

³³² R. SKOWRON, *Pax*, s. 263; M. CONDE PAZOS, *La monarquía*, s. 443.

³³³ M. CONDE PAZOS, *Spanish Diplomats*, s. 74

února setkal v domě Albrychta Stanisława Radziwiłła.³³⁴ Je jasné, že musel existovat důvod pro tuto pozoruhodnou četnost návštěv, bohužel se mi ho však nepodařilo s uspokojující mírou jistoty určit. Je známo, že se Pstrokoński účastnil všech zahraničních cest polského dvora, takže se s Dietrichsteinem setkal již na Moravě roku 1638. V konfliktu ohledně obsazení postu královna hofmistra roku 1639 byl Pstrokoński na straně Vladislava IV., jenž prosazoval Kaspera Dönhoffa, kandidáta podporovaného Kazanowským.³³⁵ V polské historiografii se Pstrokoński objevuje zejména v souvislosti se sporem mezi králem Vladislavem IV. a jezuitským řádem, který propukl na podzim roku 1643. Tento spor skončil vytlačení řádu z králova okolí, ovšem s výjimkou dvou jezuitů: zpovědníka královny Stefana Wydźgy a zmíněného Pstrokońského. V obou případech byla jejich budoucí pozice na polském dvoře vykoupena opuštěním jezuitského řádu.³³⁶ Władysław Czapliński napsal, že „[Pstrokoński] se netěšil přízni nuncia, který v něm ne bezdůvodně spatřoval spíše vychytralého dvořana než kněze.“ Králův zpovědník byl ale jinak na polském dvoře oblíbený.³³⁷ Navzdory absenci přímých vodítek, které by mohly blíže vysvětlit interakci mezi ním a Dietrichsteinem, lze ovšem zformulovat některé hypotézy. Kníže s ním navazoval kontakt kvůli jeho vlivu na dvoře a blízkosti ke králi, čímž mohl získat přístup k jinak nedostupným informacím o dění v panovníkově úzkém okolí. Nelze ani vyloučit možnost, že se snažil zpovědníka přesvědčit k podpoře Habsburků, či že se takto připravoval na audience u krále. Kromě toho se zdá, že frekvence těchto setkání souvisela s náboženským rozměrem, který této misi dávala smrt dvou královen. Z toho důvodu by nebylo překvapující, kdyby Dietrichstein těmito návštěvami sledoval reprezentaci habsburské katolické zbožnosti, tj. *pietas austriaca*.³³⁸

Aktivita velvyslance (nejen) na polském dvoře

O religiózním náboji kondolenčně-politické mise roku 1645 svědčí do značné míry diplomatova každodennost. Po audiencích u krále, výše představených ceremoniálech a rokování s polskými dvořany zbýval totiž ještě čas na mše, kterých se kníže účastnil s pozoruhodnou frekvencí. Záznamy o účasti na mších jsou v cestovním deníku vedeny

³³⁴ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645.

³³⁵ P. SCZANIECKI, *Stanisław*, s. 275–277.

³³⁶ H. WISNER, *Władysław IV*, s. 146–147.

³³⁷ „Nielubiany przez nuncjusza, który nie bez racji widział w nim dworaka raczej niż księdza, na ogół był popularny wśród dygnitarzy dworskich.“ Viz W. CZAPLIŃSKI, *Na dworze*, s. 144.

³³⁸ O habsburské zbožnosti viz např. Anna CORETH, *Pietas Austriaca. Fenomén rakouské barokní zbožnosti*, Olomouc 2013.

počínaje 2. únorem 1645 a vychází z nich, že diplomat chodil do kostela na bohoslužby téměř každý den. Překvapivé je přitom zjištění, že toto platilo i o náročné cestě zpět, jež trvala od 15. února do 3. března. Jeho účast byla zpravidla veřejná, ale přinejmenším dvakrát se obřadů ve Varšavě zúčastnil *incognito*. Zdá se, že tyto (a další) projevy religiozity během mise měly především za cíl reprezentovat habsburskou zbožnost. Pominu-li výše představené exekvie na počest španělské královny, druhým náboženským vyvrcholením mise byla návštěva polského města Częstochowa dne 20. února, kam se výprava přijela podívat do kláštera Jasna Góra. Zde se totiž nacházel (a dosud nachází) známý obraz Černé Madony, jenž patří k nejvýznamnějším poutním místům v celém Polsku. Dietrichstein zjevně připisoval této poutní lokalitě velkou důležitost, protože celá záležitost prodloužila jeho nepříjemnou, ba dokonce nebezpečnou cestu o mnoho desítek kilometrů. Co se týče ambasadorovy religiozity, poskytuje citovaný deník zajímavý střípek informací. Při cestě zpět byl na území Slezska hoštěn mj. dvěma blíže neurčenými členy rodu svobodných pánů ze Sonneku (Sunneghu), kterým patřilo panství Bielsko.³³⁹ Pozoruhodné bylo přitom to, že šlo o rod, který si navzdory úspěšně postupující protireformaci udržel své evangelické vyznání, a jeho bielské panství proslulo jako ostrov tolerance vůči protestantům.³⁴⁰ Nabízí se tedy otázka, proč se Dietrichstein, jehož rod dosáhl prestiže ve službách dynastie tíhnoucí k bigotnímu katolictví, rozhodl nechat hostit právě zde, a ne na nějakém okolním panství. Mohlo jít o projev konfesní tolerance či umírněnosti? Lze jen spekulovat, nelze však tuto možnost vyloučit.

Další aspekty spjaté s každodenností se v pramenech objevují velice zřídka. Je ale nezpochybnitelné, že navzdory urgentní atmosféře celé ambasády si Dietrichstein našel čas i pro osobní zábavu. Anonymní autor deníku si kupříkladu stroze poznamenal, že 17. února ambasador podnikl vyjížďku v doprovodu jakéhosi pana Tarnowského³⁴¹ „s mnoha psy a ptáky“, tedy, že se spoluúčastnil loveckých aktivit.³⁴² Další činností, na kterou si kníže udělal čas, byly prohlídky polských architektonických skvostů. Ve Varšavě konkrétně šlo o „den

³³⁹ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645.

³⁴⁰ Vladimír ŠECHOVCOV, *Augsburské gymnázium v Těšíně*, bakalářská práce FHS UK, Praha 2019, s. 18.

³⁴¹ Je možné, že šlo o příslušníka polského magnátského rodu Tarnowských. Viz např. *Ród Tarnowskich*, dostupné online: https://web.archive.org/web/20110823221610/http://www.rod tarnowski.com/Family_p.html [cit. 8. 6. 2023].

³⁴² MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645.

*könig[lichen] palast in der vorstadt“ a „die könig[liche] küßkammer“.*³⁴³ Jeden ze zámků navštívil velvyslanec také v Krakově. Při zkoumání každodennosti je však nejzajímavější deník Albrychta Stanisława Radziwiłła, který stručně, avšak výmluvně přibližuje, jakou konkrétní podobu mohly mít výše zmiňované návštěvy. Radziwiłł totiž u sebe 12. února uspořádal slavnost, které se kromě vyslance, Pstrokoňského a Kazanowského zúčastnilo ještě zhruba dalších dvacet význačných mužů.³⁴⁴ Ve zmíněném prameni polské provenience lze nalézt informaci, že se Dietrichsteinovi „*náramně líbily polské tance*“.³⁴⁵ V polském prostředí byla škála tanečních forem – podobně jako ve zbytku Evropy – široká. Typicky polská byla polonéza, ale populární byly i divoké skákací tance, včetně tzv. *galardy* a tance známého jako *goniony*. Tyto formy dokonce občas způsobovaly tanečnickům tělesnou újmu, což se stalo například roku 1640, kdy si dvořan z rodu Poniatowských zlomil nohu. Při jiné příležitosti údajně v důsledku tance dokonce potratila jakási nevěsta. Příslušníci polské elity se také bavili slavnostmi s žertovnými tanci. Ty spočívaly ve snaze rozesmát svou taneční partnerku či partnera pomocí nejrůznějších kreačí, či naopak v úsilí nenechat se rozesmát.³⁴⁶ Zajímavé je, že Radziwiłł ve své poznámce zřejmě nijak nepřeháněl. Dietrichsteinův zájem o tanec je totiž doložen již v období jeho mládí, kdy byl jako tanečník natolik talentovaný, že se účastnil velkolepých divadelních slavností. Roku 1615 v jedné z nich dokonce vystoupil přímo před císařem.³⁴⁷

Ve víru trojí loajality

Dietrichsteinova ambasáda měla pouze dva oficiální cíle: vyjádřit jménem Filipa IV. kondolence ke smrti polské královny a oznámit nedávnou smrt královny španělské. Pravým účelem celého úsilí sice byla, jak již bylo v práci zmiňováno, navrhnout polskému králi potenciální nevěstu, ale Dietrichstein měl na polském dvoře zastupovat své pány i při jednání o dalších tématech. Samotná skutečnost, že musel v rámci krátkodobé mise na jednom dvoře

³⁴³ O varšavských zámcích viz Tadeusz S. JAROSZEWSKI, *Księga Pałaców Warszawy*. Warszawa 1985.

³⁴⁴ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645.

³⁴⁵ „*Posła hiszpańskiego u siebie częstowałem, któremu się tańce polskie wielce podobały*“. E. RACZYŃSKI (ed.), *Pamiętniki*, II., s. 157.

³⁴⁶ W. CZAPLIŃSKI, *Na dworze*, s. 248–250.

³⁴⁷ Miroslav LUKÁŠ, *Divadlo v Mikulově za éry rodu Dietrichsteinů (od konce 16. století do druhé světové války)*, disertační práce Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2017, s. 19.

plnit obsah tří instrukcí, a to od dvou panovníků najednou, je v kontextu raně novověké diplomacie neobvyklá. O to zajímavější je rozbor zmíněných pramenů, které nejenže obsahují informace o škále úkolů, které byly knížeti uloženy, ale také poskytují zajímavý vhled do tehdejší podoby vztahů uvnitř rodu Habsburků. Dovolím si zde proto všechny tři instrukce shrnout: nejdůležitější pro celou misi byla ta od španělského krále. Podle ní měl vyslanec kromě zmíněných formalit prosadit sňatek Vladislava IV. s jednou z dcer arcivévodkyně Klaudie Medicejské,³⁴⁸ případně s ní samotnou, přičemž zvláštní ohled měl být brán na Vladislavovy dynastické zájmy. Tato nabídka měla být učiněna opatrně a jakoby „jen tak“: iniciativa španělského krále měla Vladislavovi zůstat zatajena. Filip IV. nicméně jednoznačně vyjádřil ochotu podřídit se v této záležitosti vůli císaře.³⁴⁹ Mise takto potvrzuje tvrzení Miguela Conde Pazos, že španělská politika v Polsku během první poloviny 17. století byla podřízena zájmům rakouských Habsburků.³⁵⁰ Sekundárním úkolem mise mělo být vyzvidání informací o aktuálních politických vztazích mezi velmocemi. Filip počítal s tím, že by polský král mohl otevřít dlouhodobější témata španělsko-polské diplomacie, mezi něž patřily např. španělské dluhy vůči polskému králi či jednání o penzích pro Vladislavovy bratry. V tom případě by se měl Dietrichstein omluvit s tím, že toto není cíl jeho mise, a slíbit, že se v této záležitosti za krále přimluví na španělském velvyslanectví ve Vídni.³⁵¹

Je zajímavé, že císař od Dietrichsteina očekával především jiné věci: ani v jeho hlavní, ani ve vedlejší instrukci se neobjevuje žádná zmínka o potenciálním sňatku. Nevalný zájem císaře o obnovení vztahů s Vasovci v roce 1644 neušel pozornosti Władysława Czaplińskiego, který příčinu tohoto přístupu spatřoval ve Ferdinandově špatné vyjednávací pozici vůči polskému králi. Jak by mohl totiž vladař, jenž čelil jedné porážce za druhou, poskytnout Polsku lepší nabídku než Francie? Jakékoliv sliby o podpoře Vladislavových švédských ambicí by nemohly vyznět jinak než nevěrohodně. Císařovo odmítní zapojit se do této záležitosti, trvající celkem deset měsíců, zaráželo i samotného Vladislava.³⁵² V posledních měsících roku 1644 však Ferdinand změnil názor a poskytl Dietrichsteinovi své stanovisko: k sňatku měla být

³⁴⁸ Jedna z nich, Marie Leopoldína (1632–1649), se později stala ženou Ferdinanda III. Viz F. STEINEGGER, *Claudia*, s. 266.

³⁴⁹ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 41–42, instrukce španělského krále pro Maxmiliána z Dietrichsteina z 15. července 1644;

³⁵⁰ M. CONDE PAZOS, *Spanish Diplomats*, s. 70.

³⁵¹ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 21–27, nedatovaná relace Maxmiliána z Dietrichsteina o misi roku 1645 adresovaná španělskému králi.

³⁵² Tamtéž; W. CZAPLIŃSKI, *Władysław IV wobec wojny*, s. 98–99.

doporučena, samozřejmě opět neformálně, mantovská kněžna Marie Gonzagová.³⁵³ Nesmírně zajímavé je přitom císařovo tvrzení, shrnuté v dopise Augustina Navarro z 28. prosince 1644, že se španělský král do vyjednávání o sňatku nemá zapojovat, protože ještě neuplynula dostatečná doba od smrti španělské královny. Je otázka, jestli šlo o projev zbožnosti, spočívající v upřímné snaze ctít smuteční období, či naopak o ostentativní nesouhlas s postupem španělského krále a snahu se od něj osamostatnit. Ryszard Skowron se přiklání k druhé zmíněné možnosti.³⁵⁴ Zdá se, že má pravdu, neboť vůči Španěly upřednostňované kandidatuře Alžběty Medicejské existoval odpor jak u císaře, tak u jeho ministrů.³⁵⁵

Císařovy instrukce v každém případě svědčí o tom, že pro střeoevropské Habsburky bylo prioritou – pomínu-li zisk čerstvých informací z nového dvora – jednání o vojensko-politických věcech. Z dnešní perspektivy zbytečně zdlouhavou hlavní instrukci lze v podstatě shrnout do jednoho jediného bodu: Vladislav měl poskytnout císaři vojenskou podporu proti sedmihradskému knížeti Jiřímu Rákóczimu. Nabídka Vladislava na mediaci míru mezi císařem a sedmihradským knížetem byla a priori odmítnuta, takže úkolem knížete bylo toto stanovisko na polském dvoře uspokojivě obhájit. Z toho důvodu měly být králi předány opisy nejnovějších avíz z Konstantinopole a také výtah z dopisu císařského rezidenta z 8. března 1644, dokumenty, které údajně dokazovaly Rákócziho nedůvěryhodnost jako vyjednávacího partnera.³⁵⁶ Vedlejší instrukce pojednává výlučně o eventualitě, že by Vladislav chtěl jednat o předání slezských knížectví. Císař v této záležitosti dlouhodobě jevil jen malou ochotu Vladislavovým požadavkům vyhovět. Proto nepřekvapí, že velvyslanec měl vysvětlit, proč k předání prozatím nelze dojít: byl by totiž potřeba souhlas českých stavů, a ten ještě nebyl zajištěn.³⁵⁷ V případě celé této „císařské“ části diplomatické agendy není jasné, do jaké míry byla formalizována a oficiálně prezentována navenek, Dietrichstein totiž na polském dvoře vystupoval zejména jako španělský velvyslanec. Radziwiłł ho takto označuje ve svém deníku téměř pokaždé, jen jednou používá frázi „katolický velvyslanec“.³⁵⁸ Třebaže kníže předal Vladislavovi kreditiv jak od

³⁵³ Je třeba upozornit na skutečnost, že mnou zkoumané prameny tuto ženu označují obecně jako „*princesin von Mantua*“. Ryszard Skowron potvrdil, že jde o Marii Gonzagovou (1609–1660), a nikoliv její dceru, Eleonoru Magdalenu Gonzagovou (1630–1686), pozdější císařovnu. Viz R. SKOWRON, *Pax*, s. 282.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 282–283.

³⁵⁵ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 21–27, nedatovaná relace Maxmiliána z Dietrichsteinu o misi roku 1645 adresovaná španělskému králi.

³⁵⁶ Tamtéž, fol. 68–70, výtah z císařova dopisu a instrukce pro Huberta Walderode z Eckhausenu z 8. března 1644; fol. 8–12, hlavní císařská instrukce pro Maxmiliána z Dietrichsteinu z 12. prosince 1644.

³⁵⁷ Tamtéž, fol. 2–4, vedlejší císařská instrukce pro Maxmiliána z Dietrichsteinu z 15. prosince 1644.

³⁵⁸ E. RACZYŃSKI (ed.), *Pamiętniki*, II., s. 156–157.

španělského krále, tak od císaře, tento fakt není zohledněn v pasu od polského krále ze 14. února, v němž není císař vůbec uveden.³⁵⁹ Sám diplomat ve své relaci pro císaře používal pro misi označení „*khönigl[iche] spanische ambassada*“.³⁶⁰

Rozhodující vliv na Dietrichsteina ale nakonec neměl ani jeden z těchto panovníků. Plánovanou španělskou misi totiž pro vlastní cíle hodlal využít nejen císař, ale i jeho nevlastní matka, císařovna vdova Eleonora Gonzagová, která byla na císařském dvoře politicky velmi aktivní.³⁶¹ Ta jako kandidátku na sňatek s polským králem prosazovala svou neteř Marii Gonzagovou, která tehdy vládla jakožto regentka v Mantově a jako vévodkyně v Montferratu. Tato skutečnost demonstruje, že Dietrichsteinova mise měla silný soukromě-dynastický rozměr, který si nyní zaslouží pozornost. Gonzagové jsou prastarý italský rod, který se do dějin zapsal zejména pro svou vládu nad Mantovou v letech 1328–1707. Jako pilíř úspěchu se Gonzagům v tomto období osvědčil nejen důraz na mecenát umění, který z Mantovy udělal jedno z kulturních center Itálie, ale také důmyslná diplomacie a sňatková politika. Po vymření hlavní linie po meči roku 1627 však propukla válka o nástupnictví, která zemi nezvratně připravila o někdejší vliv a prosperitu. Z této nástupnické krize vzešel jako vítěz Karel I. Gonzaga-Nevers, který pro upevnění své pozice v Mantově a Montferratu dojednal roku 1627 sňatek mezi svým stejnojmenným synem a zmíněnou Marií Gonzagovou. Ta zastávala v kontextu krize poměrně významné místo, neboť byla jakožto dcera Františka IV. Gonzagy jediným přežívajícím potomkem hlavní linie rodu a disponovala dědičným právem na Montferrat.³⁶² Její syn z tohoto manželství, Karel II. Gonzaga-Nevers, se po smrti svého otce i děda stal roku 1637 vévodou mantovským a montferatským. Skutečná politická moc však vzhledem k jeho nezletilosti náležela až do roku 1647 Marii Gonzagové.³⁶³ Do krize o mantovské dědictví se zapojila i Eleonora Gonzagová, která vzhledem ke svému manželskému statusu zastávala uvnitř rodu vůdčí pozici.³⁶⁴ Jejím hlavním cílem bylo zajistit jednak bezpečí

³⁵⁹ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 43, polský pas Maxmiliána z Dietrichsteinu ze 14. února 1645.

³⁶⁰ Tamtéž, fol. 12–18, nedatovaná relace Maxmiliána z Dietrichsteinu o misi roku 1645 adresovaná císaři.

³⁶¹ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 68.

³⁶² David PARROTT, *The Mantuan Succession, 1627–31. A Sovereignty Dispute in Early Modern Europe*, *The English Historical Review* 112, 1997, s. 20–65, zde s. 22, 34; M. SCHNETTGER, *Zwischen den Dynastien*, s. 69.

³⁶³ Molly BOURNE, *The Art of Diplomacy. Mantua and the Gonzaga, 1328–1630*, in: Charles Rosenberg (ed.), *The Court Cities of Northern Italy*, Cambridge 2010, s. 138–195, zde s. 138; M. SCHNETTGER, *Zwischen den Dynastien*, s. 66.

³⁶⁴ M. SCHNETTGER, *Zwischen den Dynastien*, s. 76.

rodového území před cizími mocnostmi, jednak jeho jednotu pod jedním panovníkem. Toto znamenalo, že ve jménu zájmů rodu jako celku neupřednostňovala zájmy ani Gonzagů z Guastalla, ani Gonzagů z Nevers. Její úsilí o mediaci uklidnění vnitrodynastického sporu ovšem hatili Španělé, kteří společně s císařem podporovali první zmíněnou větev, proto její iniciativa o dosažení mírového řešení konfliktu vyšla vniveč.³⁶⁵

Zájem Eleonory Gonzagové o dynastickou politiku se v každém případě neomezoval pouze na vztahy uvnitř vlastního rodu. Po smrti Ferdinanda II. a nástupu císařovny Marie Anny se souběžně se stoupajícím španělským vlivem začala zhoršovat její pozice na císařském dvoře, proto není překvapující, že se rozhodla zasáhnout do what was the residence of the spanish king in 1580.³⁶⁶ Návrh sňatku její příbuzné s polským králem skvěle zapadal do tradiční dynastické koncepce rodu Gonzagů a ukazuje, že rodové ambice císařovny vdovy měly celoevropské měřítko. Mise jí zároveň nabízela skvělou příležitost, jak na císařském dvoře dát najevo svůj vliv. Samotný výběr potenciální nevěsty však nebyl podmíněn výlučně jen příbuzenstvím, protože mezi císařovnou vdovou a Marií pravděpodobně panoval pozitivní vztah. Lze tak usoudit jednak na základě sporu o mantovské dědictví, kdy se Marie od Eleonory těšila podpoře, jednak na základě samotné skutečnosti, že se císařovna vdova snažila pomocí mise roku 1645 Marii obstarat dynastické zajištění.³⁶⁷

Dietrichstein se tedy k polskému králi vypravil nejen s instrukcemi od dvou habsburských panovníků, ale také s pokyny císařovny vdovy, které si vyslechl při osobním setkání v dolnorakouském městě Sankt Pölten.³⁶⁸ Příležitost jednat o všech zmiňovaných bodech dostal 7. února na soukromé audienci u polského krále, která představovala vrchol mise a trvala nepřetržitě pět až šest hodin.³⁶⁹ Po předání dopisů císaře a císařovny vdovy a výměně komplimentů (které kníže vyřídil jménem císaře a císařovny vdovy) začal Vladislav mluvit o svých snahách o mediaci míru v římsko-německé říši a Uhrách. Tento „*odporný* [!] *návrh*“ (*odiose proposito*) si velvyslanec sice v klidu vyslechl, ale v souladu s císařskou instrukcí

³⁶⁵ D. PARROTT, *The Mantuan Succession*, s. 50; M. SCHNETTGER, *Zwischen den Dynastien*, s. 63, 69, 79, 82.

³⁶⁶ M. SCHNETTGER, *Zwischen den Dynastien*, s. 80.

³⁶⁷ Tamtéž, s. 81.

³⁶⁸ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 12–18, nedatovaná relace Maxmiliána z Dietrichsteinu o misi roku 1645 adresovaná císaři.

³⁶⁹ Tamtéž a fol. 21–27, nedatovaná relace Maxmiliána z Dietrichsteinu o misi roku 1645 adresovaná španělskému králi; základní faktografii průběhu politického jednání zpracoval na základě Dietrichsteinovy relace pro císaře Władysław Czapliński. Srov. W. CZAPLIŃSKI, *Władysław IV wobec wojny*, s. 100–101.

opatrně změnil téma diskuse na králův plánovaný sňatek.³⁷⁰ Avíza z Itálie, Francie, Polska a dalších zemí prý dokládaly, že se polský král již rozhodl oženit s jednou z francouzských princezen, proto mu Dietrichstein blahopřál k plánovanému manželství. Král mu sice s úsměvem odvětil, ať těmto zvěstem nevěří, ale nato začal rozebírat důvody, které ho přiměly k hledání nové nevěsty. Vstup do manželského stavu mu mohl zajistit vládu nad Švédskem, nicméně v první řadě měl zajistit budoucnost jeho rodu, kterému hrozilo vymření. Potom král obšírně představil nabídku, kterou mu dříve učinil francouzský vyslanec při jeho kondolenční misi. Francie by prý byla ochotna podpořit nejen Vladislavovu mediaci evropského míru, ale i arbitráž. Jménem francouzské královny-regentky mu byl nabídnut sňatek se švédskou královnou Kristinou, což ale král odmítl s tím, že si nepřeje spolupráci se Švédy. Francouzská strana mu dále nabídla ještě princezny z Nevers, Orleans, Guise a Longueville, z nichž královna-regentka osobně v dopise francouzskému vyslanci doporučila tu první.³⁷¹

Následující část obou relací poskytuje poměrně zajímavý přehled o kritériích, na základě kterých mohlo dojít k úspěšnému uzavření sňatkové aliance. Logickým základem jakékoliv věrohodné nabídky bylo vědomí a souhlas jak nevěsty, tak jejího otce. Dalším klíčovým aspektem byl majetek, kterého by díky sňatku panovník dosáhl. Čím konkretizovanější nabídka, tím lépe: jaká by byla výše věna? Šlo by ho získat okamžitě po sňatku? Bylo by možné tento majetek prodat, udělit do zástavy či vyměnit? Kromě těchto aspektů, charakteristických pro sňatky „z rozumu“, však hrála roli i krása nevěsty, posuzovaná na základě portrétů. Zmíněný francouzský vyslanec se omluvil, že na tyto otázky nedokáže poskytnout podrobnou odpověď a není to obsaženo v jeho instrukci, nicméně slíbil, že přehled o sňatkových podmínkách společně s portréty co nejrychleji přiveze. Král se zase zavázal, že své rozhodnutí o sňatku dá veřejně najevo až po jeho návratu, který se ale měl odehrát co nejdříve. Vyslanec ještě zformuloval francouzské nároky na různá habsburská území na španělsko-francouzských hranicích, v Nizozemí, Říši a Itálii.³⁷²

Toto z habsburské perspektivy nebyly vůbec přívětivé noviny. Kníže proto hned přešel do protiútku. Princezna z Nevers prý byla na sňatek již poměrně stará, podle zvěstí z Francie byla neplodná, a k tomu měl její majetek na základě závěti jejího otce připadnout mantovskému

³⁷⁰ Tamtéž.

³⁷¹ Tamtéž.

³⁷² Tamtéž.

vévodovi. Lehké by to král údajně neměl ani s princeznou z Orleans. Byla prý totiž otázka, zdali by vůbec Francouzi na svém území tolerovali majetkovou držbu cizince, a navíc by proces mohl být v rozporu se Salickým právem. Tyto věci měl král dobře promyslet. Ten odvětil, že o údajné neplodnosti princezny z Nevers již slyšel a řešil to i se zmíněným francouzským vyslancem, který to označil za výmysl nepřátel Francie. Poté však přišel čas na protinávrh. Dietrichstein se zmínil o svém setkání s císařovnou vdovou, a že měl jejím jménem Vladislavovi přejícně pogratulovat ke sňatku. O něm však ještě nebylo rozhodnuto, proto se zmínil o tom, že upřednostňovanou kandidátkou císařovny vdovy je princezna z Mantovy, které byly připisovány „*schöne, gueten fürstlichen queliteten*“. Vladislav se pozastavil nad skutečností, že mu dosud ani císař, ani španělský král nenavrhl žádnou nevěstu, poděkoval však Eleonoře Gonzagové za projevenou přízeň a požádal o poskytnutí Mariiných svatebních podmínek a portrétu. Diplomát zmíněný portrét již tehdy měl, ale tuto skutečnost zamlčel, protože v souladu s předchozími pokyny čekal na správný okamžik. Poslední část audience se týkala čistě politických záležitostí. Vladislav se údajně nestavěl proti vojenské podpoře Habsburků, ale musel ctít vůli sejmu, kde převládala protiválečná nálada. Postěžoval si na to, že mu Španělé dluží dvanáct lodí Zikmunda III., tzv. neapolské částky a také zajištění pro své bratry. Zde se diplomat omluvil, že k tomu nemá pověření. Řešena byla i otázka Třeboně, přičemž král požadoval výměnu tohoto panství za knížectví Opolsko-Ratibořsko a domáhal se svolání příslušných stavů. Dietrichstein se v souladu s vedlejší instrukcí omluvil s tím, že poslední dobou netrávil na císařském dvoře mnoho času, a tudíž nebyl o záležitosti dobře informován. Zemský sněm prý dosud nebyl svolán, protože císař kvůli nepříznivému vývoji třicetileté války řešil zcela jiné problémy. Toto vysvětlení údajně polskému králi stačilo, a audience tím skončila.³⁷³

Jednání pokračovalo 13. února, kdy byl velvyslanec povolán k další soukromé audienci, trvající od tří do šesti hodin odpoledne.³⁷⁴ Předchozího dne obdržel Dietrichstein dopis od císařovny vdovy, jež ho požádala, aby králi ukázal portrét Marie. On tak učinil, ovšem s výmluvou, že je to čistě jeho soukromá iniciativa, nezávislá na příkazech od dvora. Králi se zjevně mantovská princezna zalíbila, proto si u diplomata prosadil, že si portrét u sebe ponechá přes noc. Naopak o vévodkyni z Orleans Vladislav slyšel, že je krásná, ale její portrét tomu prý

³⁷³ Tamtéž.

³⁷⁴ Tamtéž a fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645.

neodpovídal. Nakonec polský panovník ujistil Dietrichsteina, že neuzavře žádnou protihabsburskou dohodu s Francií a že svá rozhodnutí bude s císařem konzultovat předem. Příštího dne, odpoledne po rozlučné veřejné audienci, se oba muži setkali v tajnosti ještě jednou. Během této poslední audience dal Vladislav znovu najevo až pozoruhodný zájem o Mariin portrét, takže mu ho (po určitém naléhání) Dietrichstein nakonec přenechal natrvalo.³⁷⁵ Tento jev nebyl ojedinělý. V kontextu raně novověkých vyjednávání o sňatcích byly totiž portréty velice oblíbená pomůcka, kterou si obě strany vyměňovaly poměrně často. Nepříliš překvapivým cílem této výměny bylo informovat potenciální manžele o vzhledu toho druhého, přičemž samozřejmě existovalo úskalí, že portrét nebude věrný svému vzoru. Proto se ujala praxe, že věrnost obrazů posuzovali diplomaté z příslušných zemí, což se mohlo týkat jak portrétů jejich pánů (či jiných panovníků), tak i potenciálních nevěst.³⁷⁶ Portréty si s sebou prokazatelně vzal i Kryštof Leopold Schaffgotsch při své misi do Polska roku 1673.³⁷⁷

Navzdory všemu se ale Vladislav, jak známo, nakonec přiklonil k Francouzi podporovanému manželství s Mariinou příbuznou z Nevers.³⁷⁸ Lze spekulovat o tom, jestli Dietrichstein tento vývoj vůbec mohl zvrátit. Rád bych se však zaměřil na jiné téma, a sice, jak se vypořádal s loajalitou vůči třem osobám najednou. Na první pohled je možné misi popsat v podstatě takto: Filip IV. ji naplánoval ve snaze prosadit v Polsku vlastní vliv, ale narazil na odpor ze strany císaře a také – a to zejména – na ambice císařovny vdovy, která si společně s Ferdinandem III. de facto španělskou misi přivlastnila pro sebe. Toto je však pravda jen zčásti. Filip ve věci sňatku formálně přiznal prvenství císaři, takže doporučením Marie Gonzagové kníže španělskou instrukci neporušil. Stejně tak je třeba připomenout, že tatáž žena byla na zasedání Státní rady – ústy markýze de Castañeda – navržena jako jedna z možných „habsburských“ kandidátek. Na císařském dvoře byla kandidatura neteře císařovny vdovy favorizována, takže je téměř nepředstavitelné, že by za těchto okolností Dietrichstein učinil

³⁷⁵ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 12–18, nedatovaná relace Maxmiliána z Dietrichsteina o misi roku 1645 adresovaná císaři; fol. 21–27, nedatovaná relace Maxmiliána z Dietrichsteina o misi roku 1645 adresovaná španělskému králi.

³⁷⁶ Tracey A. SOWERBY, „A Memorial and a Pledge of Faith“. *Portraiture and Early Modern Diplomatic Culture*, *The English Historical Review* 129, 2014, s. 296–331, zde s. 303–305.

³⁷⁷ L. ZIĄTKOWSKI, *Poselstwo*, s. 43.

³⁷⁸ Posledním sdíleným mužským předkem Marie Gonzagové a Marie Ludoviky Gonzagové z Nevers byl mantovský vévoda Guglielmo Gonzaga (1550–1587). Zajímavé je, že manžel první zmíněné ženy, Karel Gonzaga-Nevers (1609–1631), byl zároveň bratrem té druhé. Viz D. PARROTT, *The Mantuan Succession*, s. 22.

rozhodnutí v neprospěch císaře a jeho nevlastní matky, které on navíc v minulosti sloužil šestnáct let jako hofmistr.³⁷⁹

Je zajímavé sledovat, jak se v obou diplomatových relacích projevuje snaha misi zobrazit v co nejlepším světle, a to na míru adresáta, aby kníže za svou službu obdržel co nejvyšší odměnu. Tato strategie nebyla postavena na záměrném zkreslování reality, nýbrž na zdůrazňování vhodných témat, v opačném případě pak na bagatelizaci neúspěchů. Nenavržení Španěly upřednostňované nevěsty velvyslance přimělo, aby svou relaci pro Filipa IV. zahájil proklamací o tradiční věrnosti Dietrichsteinů španělské větvi rodu Habsburků. Hned poté je španělský král obeznámen s obtížemi, které cestu doprovázely, včetně zimy, morové epidemie a hrozby ze strany nepřátelských vojsk, což je posléze zopakováno i na konci textu. Císaři se o nepříznivých podmínkách diplomat nezmínil, a to zřejmě proto, že od něj neočekával finanční odměnu. Typickým motivem španělské relace je líčení ceremoniálních poct, kterých se knížeti v Polsku dostalo. Ten císaře přitom o ceremoniálu informoval pouze v dopise ze 4. února, kdy měl za sebou jen slavnostní přivítání a vjezd.³⁸⁰ V relaci pro Filipa Dietrichstein pojednává zejména o španělsko-polských a španělsko-francouzských záležitostech, zatímco relace pro císaře se zabývá zejména sňatkem a pak jen lokálními problémy habsburské monarchie. Otázka podpory proti sedmihradskému knížeti, které je zasvěcena většina císařské hlavní instrukce, se překvapivě prakticky neobjevuje ani v relaci pro španělského krále, ani v té pro císaře. Na samém konci té druhé totiž Dietrichstein připustil, že tuto problematiku raději ani nezkoušel s králem probírat, neboť vůči ní na polském dvoře panoval obrovský odpor, a to i mezi velmoži, kteří ho přišli navštívit.³⁸¹

Epilog

Dietrichsteinovo rokování s Vladislavem IV. v únoru roku 1645 tedy fakticky skončilo neúspěchem.³⁸² Z perspektivy Habsburků však v žádném případě o politickou katastrofu nešlo. Zmíněné polsko-francouzské sblížení nevyústilo ve vojenskou alianci, a po zbytek 17. století bylo charakteristické, že císař a polský král zažívali střídavá období nejen vzájemné nedůvěry, ale také úzké spolupráce. Ani v případě španělsko-polských vztahů nelze mluvit o jejich úplném

³⁷⁹ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 21–27, nedatovaná relace Maxmiliána z Dietrichsteinu o misi roku 1645 adresovaná španělskému králi.

³⁸⁰ Tamtéž, fol. 36–37, dopis Maxmiliána z Dietrichsteinu císaři ze 4. února 1645.

³⁸¹ Tamtéž, fol. 12–18, nedatovaná relace Maxmiliána z Dietrichsteinu o misi roku 1645 adresovaná císaři; fol. 21–27, nedatovaná relace Maxmiliána z Dietrichsteinu o misi roku 1645 adresovaná španělskému králi.

³⁸² R. SKOWRON, *Pax*, s. 283.

prerušení. To ukazuje příznačná skutečnost, že Vladislav nepřijal francouzský Řád svatého Ducha, nejvyšší francouzské vyznamenání. Musel by se totiž zřici jeho španělského ekvivalentu, Řádu zlatého rouna.³⁸³ Dietrichsteinovi se však mise roku 1645 bez ohledu na její úspěch či neúspěch vyplatila. Na zasedání Státní rady dne 17. srpna 1645 mu byla za odvedenou službu navýšena odměna, takže španělská reakce na nevalný výsledek mise zřejmě nemohla být úplně negativní. Nejspíše tomu tak bylo pod vlivem markýze de Castañeda, který posléze na zasedání dne 30. listopadu 1645 moravského velmože hájil. Podle něj příčina selhání nespočívala v tom, že se Dietrichstein v otázce sňatku podřídil vídeňskému dvoru (on sám s tímto postupem souhlasil), nýbrž v tom, že španělská instrukce byla příliš obecná. Souhrn španělských odměn, které náležely knížeti, však dlouho nebyl v úplnosti vyplacen. K tomu došlo až roku 1672, dlouho po jeho smrti.³⁸⁴ Finanční ohodnocení bylo ale jen částí odměny, diplomatická činnost mu totiž především znovuotevřela cestu k prestižním dvorským úřadům. Roku 1648 v Innsbrucku dojednal sňatek císaře s Marií Leopoldinou Tyrolskou (1632–1649)³⁸⁵ a stal se jejím hofmistrem. Po jejím brzkém úmrtí se v roce 1650 vypracoval až na post nejvyššího hofmistra císařského dvora, v němž setrval až do své vlastní smrti roku 1655.³⁸⁶ Co se týče Marie Gonzagové, ta se do své smrti roku 1660 již neprovdala. Dynastické ambice Eleonory Gonzagové nicméně dosáhly nedlouho po misi svého naplnění, a to ještě ve velkolepější podobě, než kterou by šlo očekávat od sňatku s polským králem. Po smrti císařovny Marie Leopoldiny roku 1649 totiž císařovna vdova v roce 1651 úspěšně zprostředkovala uzavření manželství mezi Ferdinandem III. a Eleonorou Magdalenou Gonzagovou (1630–1686),³⁸⁷ dcerou Marie Gonzagové. Eleonora Magdalena se takto stala pokračovatelkou dynastického spojení jejího rodu s Habsburky, které mělo již dlouhou tradici.³⁸⁸

³⁸³ R. SKOWRON, *Pax*, s. 287; Z. WÓJCIK, *Stosunki polityczne polsko-austriackie w drugiej połowie XVII wieku*, *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* 38, 1983, s. 487–501, zde s. 500–501.

³⁸⁴ S. LUSKA, *Dietrichsteinové a Španělsko*, s. 292; M. CONDE PAZOS, *La monarquía*, s. 473, 476; R. SKOWRON, *Pax*, s. 286–287; MZA Brno, fond G 140, kart. 298, inv. č. 959, pohledávka knížete Maxmiliána z Dietrichsteinu na 4000 tolarů u Filipa IV. za misi do Polska roku 1645.

³⁸⁵ O ní viz *Maria Leopoldine*, in: *Biographisches Lexikon des Kaisertum Österreich* 7, 1861, s. 52, dostupné online: <http://www.literature.at/viewer.alo?objid=11810&page=57&scale=3.33&viewmode=fullscreen> [cit. 31. 3. 2023]; MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 105.

³⁸⁶ R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 83.

³⁸⁷ O ní viz např. M. SCHNETTGER, *Die Kaiserinnen aus dem Haus Gonzaga. Eleonora die Ältere und Eleonora die Jüngere*, in: Bettina Braun – Katrin Keller – Matthias Schnettger (edd.), *Nur die Frau des Kaisers? Kaiserinnen in der Frühen Neuzeit*, Wien 2016.

³⁸⁸ M. SCHNETTGER, *Zwischen den Dynastien*, s. 68.

Závěr

Základem celé této diplomové práce byl příběh o tom, jak vznikla aliance mezi dvěma dynastiemi, jak se vyvíjela a jak po desetiletích existence začala upadat. Rád bych nyní tento příběh zrekapituloval a na základě provedeného výzkumu zformuloval některé shrnující teze. Po celé období, kterému se věnovala první část této práce (1587–1648), bylo typické, že interakci mezi Habsburky a Vasovci silně ovlivňovalo polsko-litevské státní zřízení, jež se vyznačovalo (na svou dobu) mimořádně velkou politickou participací a konfesní tolerancí. Mnozí příslušníci polské elity zavrhovali spolupráci svých králů s panovníky z rodu Habsburků, protože v jejich očích tato dynastie symbolizovala panovnický absolutismus, násilnou protireformaci a zbytečné války s Osmanskou říší. Polským králům však spolupráce s Habsburky skýtala možnost naplnit své dynastické ambice a upevnit vlastní moc. Jejich zájmy vyplývaly ze specifické situace, ve které se jejich rod ocitl. Příslušníci polsko-katolické větve rodu Vasovců totiž na přelomu 16. a 17. století přišli o nadvládu nad Švédskem, svým vlastním rodovým územím. Ze snahy znovuzískat původní vlast se posléze stala nejvyšší prioritou jejich rodu, a to až do roku 1660, když se třetí a poslední polský panovník z rodu Vasovců nároku na švédský trůn s konečnou platností zřekl.

Během interakce s polskými Vasovci hrál větší roli zpravidla císař než španělský král. Toto vyplývalo jednak z geografické blízkosti, jednak z ochoty španělských králů ponechat střeoevropské záležitosti v rukou svých rakouských příbuzných. Vztahy mezi polskými králi a císaři měly již poměrně dlouhou tradici, o čemž vypovídá počet sňatků polských králů s rakouskými arcivévodkyněmi. Oproti tomu o intenzivních vztazích mezi španělským králem a jeho polským protějškem lze hovořit v podstatě jen ve 20. až 40. letech 17. století. Faktické zájmy obou větví rodu Habsburků v Polsku se poněkud lišily. Španělsko si od spolupráce s polským králem slibovalo především posílení své pozice vůči Nizozemí a Francii, zatímco císař chtěl získat podporu proti Švédsku, Osmanské říši a Sedmihradsku. Ze všech tří složených monarchií bylo nejmocnější Španělsko, v jehož východní politice vystupovalo coby významný pilíř jak Polsko, tak habsburská monarchie. V rámci španělského celoevropského mocenského systému působil císař jako spojenec v Itálii a na území Svaté říše římské, zatímco Polsko mělo přispět k prosazování španělských zájmů na Baltu.

Mezi Habsburky a polskými Vasovci se v letech 1573–1648 střídala období úzké spolupráce a zhoršených vztahů. V letech 1573–1589 zápasili Habsburkové s Vasovci o polský trůn, ale po korunovaci krále Zikmunda nastalo období spolupráce, doprovázené dvěma sňatky polského krále s habsburskými arcivévodkyněmi v letech 1592 a 1605. Toto relativní sblížení obou dynastií vyústilo roku 1613 v uzavření dohody o vzájemné vojenské pomoci při potlačování povstaleckých hnutí. Polský král svůj slib dodržel, a na začátku třicetileté války poskytl císaři přímou vojenskou podporu, která přispěla mj. i k habsburskému vítězství v bitvě na Bílé hoře roku 1620. V polovině 20. let vstoupilo výrazněji do dění Španělsko, které se s pomocí polského krále a císaře snažilo realizovat plán o prosazení vlastní dominance nad Baltským a Severním mořem. Tento projekt ovšem nakonec nepřinesl kýžený výsledek, a podobný osud měly i další polsko-španělské projekty spolupráce v první polovině 17. století. Za okamžik sblížení lze považovat rok 1636, kdy Zikmundův nástupce Vladislav IV. uzavřel s rakouskými Habsburky rodinný pakt, jenž byl stvrzen sňatkem s Cecílií Renatou, další habsburskou arcivévodkyní. Poté ale začaly vztahy opět slábnout, neboť postupně narůstalo zklamání polského krále z neochoty obou panovníků z rodu Habsburků přistoupit na jeho politické požadavky. Z toho důvodu si po smrti Cecílie Renaty vzal roku 1646 Francouzi podporovanou Marii Ludoviku Gonzagovou z Nevers, čímž se odklonil od prohabsburské orientace, kterou zdědil od svého otce.

Příklad habsbursko-vasovské politické interakce poskytuje určitý vhled do kvality vztahů uvnitř rodu Habsburků. Zde je třeba zdůraznit, že existovaly klíčové okamžiky, kdy obě větve rodu nespolupracovaly. Uvedeno může být více příkladů. Jedním z nich je nepřátelství Filipa II. vůči Zikmundovi na začátku jeho vlády, zatímco císař byl spolupráci s Vasovci mnohem otevřenější. Dalším výmluvným příkladem rozporů je soupeření mezi Valdštejnem a Zikmundem o rozhodující roli při plnění španělského baltského projektu ve druhé polovině 20. let. Rodinný pakt z let 1636–1637, uzavřený mezi polským králem a císařem, vůbec nezahrnoval španělskou větev rodu, a sám Filip IV. později dohodu odmítl podepsat. Španělsko-polské jednání o vyvolání války proti Francii na přelomu 30. a 40. let probíhalo nezávisle na císaři, a roku 1645 oba panovníci navrhovali polskému králi Vladislavovi IV. odlišné potenciální nevěsty. Španělský král byl v průběhu 30. a 40. let ochoten souhlasit s možnou polskou intervencí v římsko-německé říši, zatímco Ferdinand III. tuto možnost

zavrhoval. Obával se totiž, a nutno podotknout, zcela oprávněně, že kdyby polský král pomohl znovuobsadit Slezsko, již by mu ho nenavrátil.

Dějiny habsbursko-polských vztahů ve sledovaném období nelze interpretovat prizmatem pozdního 18. století, kdy habsburská monarchie vůči Polsku vystupovala jako velmoc s imperialistickými choutkami. Polsko-litevská unie byla totiž v první polovině 17. století na rozdíl od pozdějšího období pro Habsburky v mnoha ohledech rovnocenným partnerem, jehož podporu šlo nahradit jen obtížně. O mezinárodním významu Polska svědčí to, že již od poslední třetiny 16. století šlo – vzhledem k volitelnosti tamějšího trůnu – o významné ohnisko sporů v širším habsbursko-francouzském zápase o nadvládu nad Evropou. Tato skutečnost dávala polským králům prostor pro lavírování mezi oběma stranami podle toho, která byla ochotnější podpořit královy různé ambice. Mezi ně patřila především zmíněná snaha o znovuzískání Švédska, a to válkou či jiným způsobem. V průběhu vlády Zikmunda k tomu ovšem nedošlo. Jeho nástupce, Vladislav IV., se ve spolupráci s Habsburky snažil o to samé, a to pomocí svého plánu zprostředkovat mír v Evropě. Kromě toho usiloval o zisk zaopatření pro svůj rod v podobě dědičné držby nějakého menšího území. Císař ale odmítal v otázce mediace spolupracovat, a nakonec Vladislav dosáhl pouze jednoho z těchto cílů: roku 1645 mu císař předal slezské knížectví Opolsko-Ratibořsko, ovšem jen v podobě zástavy na padesátiletou lhůtu.

Celé toto pojednání o habsbursko-vasovských vztazích v letech 1587–1648 však nebylo samoúčelné, neboť jeho smyslem bylo poskytnout dostatek kontextu pro pochopení hlavního tématu této diplomové práce. Mise knížete Maxmiliána z Dietrichsteinu v roce 1645, jež představuje jeden ze závěrečných mezníků habsbursko-vasovského spojení, byla z hlediska základní faktografie již zpracována před začátkem mého výzkumu. Přínos této diplomové práce proto spočíval v rozšíření dosavadního poznání a ve snaze o reinterpretaci mise roku 1645 v duchu dějepisectví zaměřeného na aktéry, čemuž odpovídá i struktura její druhé části. Po úvodu do problematiky raně novověkých španělských a císařských diplomatů v Polsku bylo v této kapitole podrobně pojednáno o důvodech, které vedly ke jmenování Dietrichsteina španělským mimořádným velvyslancem. Byla jich celá řada, od jeho stavovského původu, bohatství, kariérní minulosti či rodové tradice služby oběma větvím rodu Habsburků, až po jeho fyzické umístění ve střední Evropě a jazykové schopnosti. Na žádné z těchto věcí by však nezáleželo, kdyby knížete nenavrhl a nepodpořil mocný rádce Filipa IV. markýz de Castañeda,

který Dietrichsteina znal z dob své diplomatické působnosti na vídeňském dvoře. Důležité je poznamenat, že dosavadní historiografie zcela opomíjela jednu podstatnou souvislost. Dietrichstein byl totiž jedním z hlavních hostitelů krále Vladislava IV. při jeho pobytu na Moravě v roce 1638, a měl tudíž již před misí tu čest se setkat nejen s ním, ale i s jeho nejbližším okolím.

Další část textu se zaměřila na organizační aspekty této mise, které byly dosud (s výjimkou otázky financování) téměř zcela neznámé. Právě tuto podkapitolu, jež byla napsána především na základě nevyužitých pramenů, lze podle mého soudu považovat za nejprínosnější ze všech. Třebaže Dietrichstein strávil na varšavském dvoře jen patnáct dní, fáze příprav této legace trvala až tři měsíce. Toto nebylo v raném novověku nijak zvláštní, neboť velvyslanec musel před vlastním odjezdem věnovat pozornost celé řadě různých úkolů. Nejprve se musel ujistit, že se dobře orientuje v aktuálních politických záležitostech, k čemuž nestačily jen instrukce a kreditivy. Absolvoval proto osobní konzultace s vysílajícími panovníky či jejich zástupci a obdržel opisy dokumentů z předchozí politické agendy. Zajímavé je přitom zjištění, že zmíněné dokumenty měly zároveň i funkci persvazivní, neboť se očekávalo, že budou diplomatem používány jako argumentační opora při jednání s cizím panovníkem. Dalším problémem bylo shromáždění adekvátního cestovního dvora, který se skládal ze tří částí. První z nich měla reprezentační funkci a patrně byla tvořena osobami z diplomatovy sociální sítě. Druhou součástí cestujícího dvora byl řídicí personál, u něhož bylo zjištěno, že byl částečně složen z osob dosazených pod vlivem vysílající země. Poslední složkou dvora bylo početné služebnictvo, které pečovalo o osobní potřeby cestujících šlechticů, stravování a dopravu. Dopravní zajištění mise bylo složité jednak kvůli nákladnosti reprezentačních kočárů schopných vydržet tuhou zimu, jednak kvůli obtížím spjatým s naplánováním trasy. Dietrichstein čelil riziku, že bude při cestě z habsburského území přepaden sedmihradskými či švédskými vojsky, a navíc se musel vyhybat místům s morovou epidemií. Proto využil svou síť kontaktů a nechal si vytvořit několik itinerářů, které mu měly zajistit bezpečnou cestu z Mikulova do Krakova. Poslední záležitostí bylo ubytování, které bylo domluveno polskou stranou v luxusním hostinci na varšavském náměstí.

Následující část mé práce je dosud nejpodrobnějším pojednáním o Dietrichsteinově pobytu ve Varšavě, na který je nahlíženo z perspektivy ceremoniálu, sociální interakce a každodennosti. Zde se jako velice přínosný ukázal dosud nevyužitý cestovní deník. Z hlediska

ceremoniálu proběhla mise téměř bez jakýchkoliv konfliktů, obě strany si navzájem prokazovaly úctu. Dietrichsteinovi u Varšavy přijela v ústrety impozantní polská delegace, která mírou reprezentativnosti výrazně převyšovala jeho vlastní. Knížeti byla tehdy projevena úcta proslovem v němčině, tj. v jeho rodném jazyce. Během první veřejné audience, jež byla společně se slavnostním přivítáním a následným vjezdem jedním z ceremoniálních vrcholů mise, přednesl Dietrichstein polskému králi Vladislavovi IV. připravený proslov, pro který si vybral italštinu. Reprezentoval tak habsburské panovníky, z nichž oba vládli i na území Itálie. Uvítací a posléze i závěrečná veřejná audience byly zakončeny tím, že král umožnil Dietrichsteinovi a jeho doprovodu (kromě služebnictva) políbit svou pravou ruku. Zvláštní přízeň projevil král diplomatovi při pohřebním obřadu na počest nedávno zemřelé španělské královny Isabely Bourbonské. Během těchto exekvií totiž Vladislav navzdory svým zdravotním problémům část cesty absolvoval nikoliv na nosítkách, jak bývalo zvykem, ale pěšky, a kromě toho diplomatovi umožnil v rámci obřadu aktivní účast ve své blízkosti.

Pozornost byla dále věnována diplomatově interakci s polským dvorem a jeho každodennosti. Pokud se Dietrichstein zrovna neúčastnil slavnostních vjezdů, exekvií či audiencí u krále, zpravidla u sebe přijímal návštěvy, případně je opětoval. V rámci těchto každodenních interakcí s příslušníky polské elity byl ochoten jednat jak se stranou Adama Kazanowského, tak s uskupením kolem Jerzyho Ossolińského, mezi nimiž přitom panovala nenávist. Ambasador nebyl v lehké situaci, neboť na polském dvoře v tomto období již vůči Habsburkům panovala relativně chladná až nepřátelská atmosféra. Španělské vlivy na polském dvoře nikdy nebyly příliš silné: pokud Filip IV. zamýšlel na tomto dvoře hledat oporu, musel být ochoten přistoupit k poskytování finančních darů. Co se týče další Dietrichsteinovy interakce s polskými velmoži, můj výzkum odhalil kontakt se zpovědníkem krále a chelmským biskupem Stanisławem Pstrokońským, který se s ním během jeho patnáctidenního pobytu setkal až šestkrát. Lze jen spekulovat, proč docházelo k vzájemnému setkávání tak často. Možnými důvody mohla být Dietrichsteinova snaha o získání mocného spojence a aktuálních informací o dění v králově blízkém okolí. Je také pravděpodobné, že účelem těchto četných návštěv měla být reprezentace habsburské zbožnosti, kterou kníže ztělesňoval i při dalších aktivitách ve Varšavě. Téměř každý den se účastnil mší. Když se vracel do habsburské monarchie, záměrně si trochu prodloužil cestu, aby navštívil klášter Jasna Góra v Czestochowé. Jde totiž o významnou polskou poutní lokalitu, kde se nachází známý obraz Černé Madony. O

způsobu, jak Dietrichstein trávil volný čas, se v pramenech objevují zmínky jen velice zřídka. Na jedné slavnosti však Dietrichstein dal najevo svůj zájem o tanec, což neušlo pozornosti jejímu pořadateli, Albrychtu Stanisławu Radziwiłłovi, autorovi monumentálního deníku.

Poslední část kapitoly o misi roku 1645 se zaměřuje na její politický rozměr, který byl již dosavadním dějepiscectvím uspokojivě uveden do širšího kontextu jednak španělsko-polských, jednak císařsko-polských vztahů. Ambasáda je zde proto interpretována z obou těchto hledisek zároveň, včetně rozboru Dietrichsteinovy mnohonásobné loajality. Zvláštní důraz je kladen na dosud nepřiliš reflektovanou (nikoliv však zcela ignorovanou) roli, kterou v misi sehrála Eleonora Gonzagová, vdova po císaři Ferdinandovi II. Dietrichsteinova ambasáda měla formálně jen dva cíle: jménem španělského krále jednak vyjádřit na polském dvoře kondolence ke smrti královny Cecílie Renaty, jednak oznámit nedávné úmrtí Isabely Bourbonské, královny španělské. Skutečným smyslem celého úsilí však bylo přesvědčit polského krále, aby svůj nový sňatek uzavřel v souladu s vůlí Habsburků. Podle španělského krále se měl polský král oženit s arcivévodkyní Klaudíí Medicejskou (Tyrolskou) či s jednou z jejích dcer, ale na císařském dvoře převažoval odlišný názor. Situaci v Polsku totiž bedlivě sledovala Eleonora Gonzagová, která hodlala plánovanou ambasádu využít ve prospěch vlastního rodu. Proto za souhlasu jejího nevlastního syna císaře Ferdinanda III. navázala kontakt s Dietrichsteinem a instruovala ho, aby ke sňatku doporučil její neteř Marii Gonzagovou, mantovskou vévodkyni. Kníže byl takto uveden do nepříjemné situace, kdy musel při jednání s polským králem ctít dvě protichůdná přání. Jeho konečné rozhodnutí doporučit Marii Gonzagovou však není překvapující, neboť císařovně vdově v minulosti sloužil šestnáct let jako nejvyšší hofmistr, a kromě toho španělskou instrukci neporušil, neboť v ní Filip IV. formálně přiznal císaři prvenství.

Výsledek této legace nakonec nebyl příznivý ani pro španělské Habsburky, ani pro jejich střeoevropské příbuzné. Vladislav IV. se totiž rozhodl uposlechnout francouzské propozice a uzavřel sňatek s Marií Ludovikou Gonzagovou z Nevers, čímž došlo na nějaký čas k útlumu habsbursko-polských vztahů. Mise roku 1645, ve které byly ve hře nejen diplomatovy finance, ale potenciálně i zdraví, se však knížeti ukázala jako dobrá investice do budoucna. Roku 1648 využil svých zkušeností, když zprostředkoval sňatek Marie Leopoldiny Tyrolské s císařem Ferdinandem III., a posléze se stal jejím hofmistrem. Po její brzké smrti se vypracoval na samý vrchol dvorské hierarchie, když se stal nejvyšším hofmistrem císaře, kterým zůstal až do svého

vlastního úmrtí roku 1655. I Eleonora Gonzagová nakonec naplnila své ambice, neboť po smrti císařovny Marie Leopoldiny dokázala zprostředkovat uzavření manželství mezi Ferdinandem III. a Eleonorou Magdalenou Gonzagovou, dcerou výše zmíněné Marie Gonzagové.

Domnívám se, že badatelský potenciál této mimořádné ambasády byl již prakticky vyčerpán. To samé však určitě nelze říci o habsbursko-polských vztazích jako celku, v rámci kterých zůstává (a zřejmě dlouho zůstane) mnoho příslovečných bílých míst. Pro budoucí výzkum jednotlivých císařských diplomatických misí se jako zdaleka nejlepší zdroj pramenů jeví rodové pozůstalosti vyslanců, roztráštěné v archivech na území České republiky, Rakouska a Polska. Můj výzkum naznačuje, že jedním z perspektivních témat budoucího bádání by mohla být organizace diplomatických cest, která je zvláště pro období před rokem 1648 – nemluvě o ještě starší době – relativně neobjasněná. Předmětem zvýšeného zájmu by se stejně tak mohly stát mise, jejichž cílem bylo dojednat sňatkovou alianci.

Summary

The overarching theme of this master's thesis was a story of how an alliance was formed between two ruling dynasties, how it developed and how it eventually entered a period of decline. This cooperation between the House of Habsburg on the one side and the Polish branch of the House of Vasa on the other, lasting from 1589 to 1648, was predicated on a confluence of specific political interests. While the King of Spain desired Polish support in his conflicts with the Dutch Republic and France, the Emperor was more interested in receiving aid against his own adversaries, including Sweden, the Ottoman Empire and Transylvania. The King of Poland was open to these propositions but expected in return that the Habsburgs assist him with reclaiming Sweden, ruled by a rival branch of the House of Vasa. These shared interests resulted in three Habsburg princesses becoming Queens of Poland, as well as a military treaty being concluded in 1613. The cooperation peaked at the beginning of the Thirty Years' War, during which the Poles provided direct military support to the Habsburg war effort and even helped them secure victory in the decisive 1620 Battle of White Mountain. Later, during the 1620s, 30s and 40s, some Spanish-Polish political projects were being negotiated, though ultimately without much success for either party. Ladislaus IV of Poland proved unable to fulfil his main objectives during his talks with the Habsburg rulers. As a consequence, when his wife Cecilia Renata of Austria died in 1644, he became more and more receptive to offers made by the French, eventually agreeing to marry Marie Louise of Gonzaga-Nevers.

The 1645 mission of Maximilian of Dietrichstein to Warsaw was an unsuccessful Spanish-Imperial attempt at halting this development. It is certainly not unknown within European historiography, but many of its aspects have so far been underresearched. The second part of the thesis, dedicated to this short-term embassy, starts with an overview of Spanish and Imperial diplomacy in Poland, followed by an explanation of the necessary historical context and the criteria used to choose the ambassador. The rest of the chapter is then focused on the preparation of the journey, Dietrichstein's interaction with the Polish court, his everyday life and finally the political aspects of the mission. The preparation phase included getting access to up-to-date political information, forming an appropriate entourage, obtaining adequate means of transportation, arranging one's accommodation in the receiving city and of course planning the journey itself. From the very beginning, Dietrichstein's interaction with the Polish

court was regulated – as was usual in the early modern period – by ceremonial norms. Even though ceremonial was frequently a matter of controversy, the mission of 1645 ended up being almost completely devoid of conflict. Barring official events like the grand entrance, public audiences and the exequies in honor of the late Queen of Spain, Dietrichstein's stay in Warsaw was spent mostly by receiving visits and returning them, which took place on a daily basis. Finally, the thesis deals with the political aspects of the embassy, with a particular focus on the phenomenon of multiple loyalty. Dietrichstein's mission was unusual in that it represented not only Philip IV of Spain and Emperor Ferdinand III, but also Dowager Empress Eleonora Gonzaga, albeit informally.

The research potential of this short-term mission seems to have been exhausted. The same, however, cannot be said of Habsburg-Polish relations, which to a large extent remain unresearched. For any future analysis of the history of Imperial diplomacy, the best results will likely be yielded by utilizing the diplomats' family archives, scattered across the Czech Republic, Austria and Poland. The research of this thesis suggests that one of the more promising areas of future inquiry could be the organization of diplomatic missions, especially of those before 1648. Likewise, more attention could be paid to diplomatic missions centered on negotiating dynastic alliances.

Seznam literatury

Prameny

Archivo General de Simancas, E. 2346, zasedání dne 25. června 1644; 24. ledna 1645.

Moravský zemský archiv v Brně (MZA Brno), fond G 140 Rodinný archiv Ditrichštejnů, kart. 30, inv. č. 106, fol. 1–92.

Starší tisky

Theatrum Europaeum 5, (1643–1647), Frankfurt am Main 1647.

Internetové zdroje

Cornaro, in: Enciclopedia Treccani, dostupné online: <https://www.treccani.it/enciclopedia/cornaro/> [cit. 23. 2. 2023].

Csáky, in: A Pallas nagy lexikona, dostupné online: <https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/cs-60BB/csaky-612D/> [cit. 19. 2. 2023].

CZAPLIŃSKI, Władysław, *Kasper Denhoff*, in: Internetowy Polski Słownik Biograficzny, dostupné online: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/kasper-denhoff-1588-1645-marszalek-dworu-krolowej> [cit. 31. 3. 2023].

CZAPLIŃSKI, Władysław, *Stanisław Lubomirski*, in: Internetowy Polski Słownik Biograficzny, dostupné online: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/stanislaw-lubomirski-1583-1649-wojewoda-krakowski> [cit. 2. 4. 2023].

Francisco López de Mendoza y Mendoza. Personajes ilustres, in: Universidad de Salamanca, Facultad de Derecho, dostupné online: <https://derecho.usal.es/staff/francisco-lopez-de-mendoza-y-mendoza/> [cit. 20. 2. 2023].

HOFMAN, Ladislav – NOVÁK, Jan Václav, *Z Pernštejna*, in: Ottův slovník naučný 19, 1902, s. 507–510, dostupné online: https://cs.wikisource.org/wiki/Ott%C5%AFv_slovn%C3%ADk_nau%C4%8Dn%C3%BD/z_Pern%C5%A1teina [cit. 30. 3. 2023].

Hofstaatsverzeichnisse. Hofstaat Kaiserin Maria Anna 1639, in: Patronage- und Klientelsysteme am Wiener Hof, dostupné online: <https://patronage-wiener-hof.univie.ac.at/> [20. 2. 2023].

KREBS, Julius, *Schaffgotsch, Christoph Leopold Graf von*, in: Allgemeine Deutsche Biographie 30, Leipzig 1890, s. 541, dostupné online: https://de.wikisource.org/wiki/ADB:Schaffgotsch,_Christoph_Leopold_Graf_von [cit. 20. 2. 2023].

MACEK, Petr, *Alovisi, Giovanni Battista*, in: Český hudební slovník osob a institucí, dostupné online: https://www.ceskyhudebnislovník.cz/slovník/index.php?option=com_mdictionary&task=record.record_detail&id=6 [cit. 20. 2. 2023].

Maria Leopoldine, in: Biographisches Lexikon des Kaisertum Österreich 7, 1861, s. 52, dostupné online: <http://www.literature.at/viewer.alo?objid=11810&page=57&scale=3.33&viewmode=fullscreen> [cit. 31. 3. 2023].

MARTÍNEZ HERNÁNDEZ, Santiago, *Manuel de Moura y Corte Real*, in: Diccionario Biográfico electrónico, dostupné online: <https://dbe.rah.es/biografias/20872/manuel-de-moura-y-corte-real> [cit. 19. 2. 2023].

PRZYBOŚ, Adam, *Albrycht Stanisław Radziwiłł h. Trąby*, in: Internetowy Polski Słownik Biograficzny, dostupné online: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/albrycht-stanislaw-radziwill-1593-1656-kanclerz-wielki-litewski-historyk> [cit. 30. 3. 2023].

PRZYBOŚ, Adam, *Jan Gembicki h. Nałęcz*, in: Internetowy Polski Słownik Biograficzny, dostupné online: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/jan-gembicki-h-nalecz> [cit. 2. 4. 2023].

PRZYBOŚ, Adam, *Jan Gembicki h. Nałęcz*, in: Internetowy Polski Słownik Biograficzny, dostupné online: <https://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/jan-gembicki-h-nalecz> [cit. 2. 4. 2023].

RIBOT GARCÍA, Luis Antonio, *Francisco González de Andía Irarrazábal y Zárate*, in: Diccionario Biográfico electrónico, dostupné online:

<https://dbe.rah.es/biografias/21200/francisco-gonzalez-de-andia-irrazabal-y-zarate>
[cit. 20. 2. 2023].

Ród Tarnowskich, dostupné online:
https://web.archive.org/web/20110823221610/http://www.rod tarnowski.com/Family_p.html [cit. 8. 6. 2023].

SÁNCHEZ MARTÍN, Juan Luis, *Sancho de Monroy y de Zúñiga*, in: Diccionario Biográfico electrónico, dostupné online: <https://dbe.rah.es/biografias/21215/sancho-de-monroy-y-de-zuniga> [cit. 19. 2. 2023].

SEDLÁČEK, August, *Podstatský*, in: Ottův slovník naučný 19, Praha 1902, s. 1032–1034, dostupné online:
https://cs.wikisource.org/wiki/Ott%C5%AFv_slovn%C3%ADk_nau%C4%8Dn%C3%BD/Podstatsk%C3%BD [cit. 20. 2. 2023].

STEINEGGER, Fritz, *Claudia, Erzherzogin von Österreich*, in: Neue Deutsche Biographie 3, Berlin 1957, s. 266, dostupné online: <https://daten.digitaler-sammlungen.de/0001/bsb00016319/images/index.html?seite=282> [cit. 31. 3. 2023].

STIEVE, Felix, *Rumpf zum Wülroß, Wolfgang Siegmund*, in: Allgemeine Deutsche Biographie 29, Leipzig 1889, s. 668–669, dostupné online: <https://daten.digitaler-sammlungen.de/bsb00008387/images/index.html?id=00008387&groesser=&fip=193.174.98.30&no=&seite=670> [cit. 30. 3. 2023].

TAMALIO, Raffaele, *Maria Gonzaga, duchessa di Monferrato e di Mantova*, in: Enciclopedia Treccani, dostupné online: https://www.treccani.it/enciclopedia/maria-gonzaga-duchessa-di-monferrato-e-di-mantova_%28Dizionario-Biografico%29/ [cit. 31. 3. 2023].

Literatura

ANDERSON, Matthew Smith, *The Rise of Modern Diplomacy, 1450–1919*, London – New York 1993.

ANSORGOVÁ, Kristýna, *František Filip ze Šternberka jako císařský vyslanec v Polsku a Sasku v letech 1749–1764*, diplomová práce Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2020.

- ANSORGOVÁ, Kristýna, *Závěr severní války v zrcadle císařské diplomacie. František Karel I. Libštejnský z Kolovrat a zprostředkování míru v Olivě roku 1660*, bakalářská práce Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2017.
- AUGUSTYNIAK, Urszula, *Historia Polski 1572–1795*, Warszawa 2008.
- BAĐURA, Bohumil, *Hospodářské zájmy Ditrichštejnů ve Španělsku v 16.–18. století*, Jižní Morava 46, 2010, s. 55–100.
- BAKEŠ, Martin, *Diplomatem v půlnoční zemi. Zástupci Habsburků ve Švédském království mezi lety 1650–1730*, Praha 2020.
- BAKEŠ, Martin, *Kryštof Václav z Nostic a jeho diplomatická cesta na území Polsko-litevské unie v roce 1693*, Východočeský sborník historický 24, 2013, s. 99–119.
- BALCÁREK, Pavel *Ve víru třicetileté války. Politikové, kondotiéři, rebelové a mučedníci v zemích Koruny české*, Česká Budějovice 2011.
- BALCÁREK, Pavel, *Kardinál František Ditrichštejn. 1570–1636. Gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007.
- BALCÁREK, Pavel, *Kardinál František z Ditrichštejna (1570–1636)*, Kroměříž 1990.
- BARDOŇOVÁ, Martina, *Španělská ambasáda v Praze za působení Baltasara de Zúñiga (1608–1617)*, disertační práce Univerzity Karlovy, Praha 2015.
- BARWICKA-MAKULA, Aleksandra, *Od wrogości do przyjaźni. Habsburgowie austriaccy wobec Polski w latach 1587–1592*, Katowice 2019.
- BITTNER, Ludwig – GROSS, Lothar (edd.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden (1648), I. Band (1648–1715)*, Oldenburg I. O. – Berlin 1936.
- BOSBACH, Franz, *Die Habsburger und die Universalmonarchie im Dreißigjährigen Krieg*, in: José Martínez Millán – Rubén González Cuerva (edd.), *La Dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio. Volumen I*, Madrid 2011, s. 71–81.

- BOURNE, Molly, *The Art of Diplomacy. Mantua and the Gonzaga, 1328–1630*, in: Charles Rosenberg (ed.), *The Court Cities of Northern Italy*, Cambridge 2010, s. 138–195.
- BOUYER, Christian, *La Grande Mademoiselle. La Tumultueuse cousine de Louis XIV*, Paris 2004.
- BUES, Almut, *The Formation of the Polish-Lithuanian Monarchy in the Sixteenth Century*, in: Richard Butterwick (ed.), *The Polish-Lithuanian Monarchy in European Context c. 1500–1795*, Hampshire – New York 2001, s. 58–81.
- BURKHARDT, Johannes, *Die Friedlosigkeit der frühen Neuzeit. Grundlegung einer Theorie der Bellizität Europas*, *Zeitschrift für Historische Forschung* XXIV, 1997, s. 509–574.
- BŮŽEK, Václav (ed.), *Ein Bruderzwist im Hause Habsburg (1608–1611)*, České Budějovice 2010.
- BŮŽEK, Václav a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku. Struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.
- CERMAN, Ivo, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011.
- CONDE PAZOS, Miguel, *La monarquía católica y los confines orientales de la cristiandad, relaciones entre la Casa de Austria y los Vasa de Polonia*, disertační práce Universidad Autónoma de Madrid, Madrid 2016.
- CONDE PAZOS, Miguel, *La quiebra de un modelo dinástico. Relaciones entre la Casa de Austria y los Vasa de Polonia (1635–1668)*, Madrid 2022.
- COOPER, J. P. (ed.), *The New Cambridge Modern History IV. The Decline of Spain and the Thirty Years War, 1609–1648/59*, London – New York 1970.
- CORETH, Anna, *Pietas Austriaca. Fenomén rakouské barokní zbožnosti*, Olomouc 2013.
- CRUZ, Vanessa de, *Margarita de Cardona y sus hijas, damas entre Madrid y el Imperio*, in: José Martínez Millán – María Paula Marçal Lourenço (edd.), *Las relaciones discretas entre las Monarquías Hispana y Portuguesa. Las Casas de las Reinas (siglos XV-XIX) II*, Madrid 2008, s. 1267–1301.

- CZAPLIŃSKI, Władysław, *Dyplomacja polska 1605–1648*, in: Zbigniew Wójcik (ed.). *Polska służba dyplomatyczna XVI–XVIII. wieku*, Warszawa 1966, s. 203–356.
- CZAPLIŃSKI, Władysław, *Na dworze króla Władysława IV*, Warszawa 1959.
- CZAPLIŃSKI, Władysław, *Polska a Prusy i Brandenburgia za Władysława IV*, Wrocław 1947.
- CZAPLIŃSKI, Władysław, *Władysław IV i jego czasy*, Warszawa 1972.
- CZAPLIŃSKI, Władysław, *Władysław IV wobec wojny 30-letniej, 1637–1645*, Kraków 1937.
- CZAPLIŃSKI, Władysław, *Władysław IV. i jego czasy*, Warszawa 1972.
- CZIGÁNY István, *I. Rákóczi György erdélyi fejedelem királyellenes hadjárata a harmincéves háborúban (1644–1645)*, *Acta Academiae Agriensis, Sectio Historiae* XLIV, 2017, s. 75–96.
- ČECHOVÁ, Blanka, *Polsko-habsburské vztahy v době Ferdinanda III. a Vladislava IV. Dynastická diplomacie a třeboňská zástavní držba*, disertační práce Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2012.
- ČERNUŠÁK, Tomáš – MAREK, Marek, *Gesandte und Klienten. Päpstliche und spanische Diplomate im Umfeld von Kaiser Rudolf II.*, Berlin – Boston 2020.
- DAVIES, Norman, *God's Playground. A History of Poland. Volume I. The Origins to 1795*, New York 2005.
- DOERR, August von, *Der Adel der böhmischen Kronländer. Ein Verzeichniss derjenigen Wappenbriefe und Adelsdiplome, welche in den böhmischen Saalbüchern des Adelsarchives im k. k. Ministerium des Innern in Wien eigetragen sind*, Prag 1900.
- DREI, Giovanni, *I Farnese grandezza e decadenza di una dinastia italiana*, Roma 1954.
- DUERLOO, Luc, *Clearing Dynastic Debts: Archduke Albert and the Logic Behind the Oñate Treaty*, in: J. Martínez Millán – R. González Cuerva (edd.), *La Dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio. Volumen I*, Madrid 2011, s. 533–550.
- EDELMAYER, Friedrich, *Ehre, Geld und Karriere. Adam von Dietrichstein im Dienst Kaiser Maximilians II.*, in: TÝŽ – Alfred Kohler (ed.), *Kaiser Maximilian II. Kultur und Politik*

- im 16. Jahrhundert. Wiener Beiträge zur Geschichte der Neuzeit 19, Wien 1992, s. 109–142.
- EDELMAYER, Friedrich, *Honor y Dinero. Adam de Dietrichstein al Servizio de la Casa de Austria*, Studia Historica. Historia Moderna 10–11, 1992–1993, s. 89–116.
- ELLIOTT, John H, *A Europe of Composite Monarchies*, Past & Present 137, 1992, s. 48–71.
- ENGLUND, Peter, *Stříbrná maska. Pohled na život královny Kristiny*, Praha 2008.
- FABIANI, Bożena, *Warszawski dwór Ludwiki Marii*, Warszawa, 1976.
- FROST, Robert I., *Obsequious Disrespect. The Problem of Royal Power in the Polish-Lithuanian Commonwealth under the Vasas, 1587–1668*, in: Richard Butterwick (ed.), *The Polish-Lithuanian Monarchy in European Context c. 1500–1795*, Hampshire – New York 2001, s. 150–171.
- GONZÁLEZ CUERVA, Rubén, *Mi mayor embajadora. La Emperatriz María Ana de Austria, agente española en Viena*, Manuscr. Revista d'Història Moderna 38, 2018, s. 91–108.
- GOSZCZYŃSKI, Artur, *Działalność polityczna Adama Kazanowskiego (1599–1649)*, Prace Historyczne 140, 2013, s. 161–179.
- GRZYBOWSKI, Stanisław, *Wielka historia Polski. Tom 4. Dzieje Polski i Litwy (1506–1648)*, Kraków 2000.
- GUTMANN, Myron P., *The Origins of the Thirty Years' War*, The Journal of Interdisciplinary History 18, 1988, s. 749–770.
- HAMILTON, Keith – LANGHORNE, Richard, *The Practice of Diplomacy. Its evolution, theory and administration*, London – New York 2011².
- HRBEK, Jiří, *Cesty evropské historiografie k diplomacii raného novověku*, Theatrum historiae 13, 2013, s. 7–30.
- KOCMAN, Pavel, *Hospodářské a sociální postavení Židů na Moravě v průběhu třicetileté války 1618–1648*, disertační práce Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2019.
- KOMASZYŃSKI, Michał, *Die Rivalität zwischen Habsburgern und Bourbonen am polnischen Hof im 17. Jahrhundert*, Österreichische Osthefte 32, 1990, s. 116–128.

- KONOPCZYŃSKI, Władysław, *Dzieje Polski nowożytnej. Tom pierwszy. 1506–1648*, Warszawa – Kraków – Łódź – Poznań – Wilno – Zakopane, 1936.
- KONRÁDOVÁ (HRUŠKOVÁ), Monika, *Každodenní život císařských vyslanců v Polsku v druhé polovině 17. století*, diplomová práce Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2012.
- KOSMAN, Marcell, *Dějiny Polska*, Praha 2011.
- KUBALA, Ludwik, *Jerzy Ossoliński, tom I.*, Lwów 1883.
- KUBEŠ, Jiří a kol., *V zastoupení císaře. Česká a moravská aristokracie v habsburské diplomacii 1640–1740*, Praha 2018.
- KUBEŠ, Jiří, *Hermann Jakob Czernin von Chudenitz' Diplomatic Mission in Warsaw in 1695. A Contribution towards the Travel Arrangements of Imperial Diplomats*, *Theatrum historiae* 19, 2016, s. 171–203.
- KUBEŠ, Jiří, *Kryštof Václav z Nostic. Deník z cesty do Nizozemí v roce 1705*, Praha 2004.
- KVĚTINA, Jan, *Mýtus republiky. Identita a politický diskurz raně novověké polské šlechty*, Červený Kostelec 2019.
- KVĚTINA, Jan, *Šlechtická demokracie. Parlamentarismus v polsko-litevském státě v 16. a 17. století*, Červený Kostelec 2011.
- LESZCZYŃSKI, Józef, *Władysław IV a Śląsk w latach 1644–1648*, Wrocław 1969.
- LINDORFER, Bianca Maria, *Cosmopolitan Aristocracy and the Diffusion of Baroque Culture. Cultural Transfer from Spain to Austria in the Seventeenth Century*, disertační práce European University Institute, Fiesole 2009.
- LUKÁŠ, Miroslav, *Divadlo v Mikulově za éry rodu Dietrichsteinů (od konce 16. století do druhé světové války)*, disertační práce Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2017.
- LUSKA, Stanislav, “*El emperador le tiene por más españolado de lo que querría*”. *Adam von Dietrichstein y la influencia española en la corte del emperador Maximiliano II*, *Ibero-Americana Pragensia* XLVII, 2019, s. 43–80.

- LUSKA, Stanislav, *Dietrichsteinové a Španělsko. Dvořanství, diplomacie a klientelismus ve šlechtické kariéře konfesního věku*, disertační práce Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2022.
- LUSKA, Stanislav, *Španělská korespondence Adama z Ditrichštejna*, diplomová práce Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2014.
- MACŮREK, Josef, *Čechové a Poláci v druhé polovině XVI. století (1573-1589). Tři kapitoly z dějin česko-polské politické vzájemnosti*, Praha 1948.
- MACŮREK, Josef, *Dějiny polského národa*, Praha 1948.
- MACŮREK, Josef, *Dozvuky polského bezkráloví z roku 1587. Příspěvek k osvětlení snah rodu habsburského o získání koruny polské v letech 1588–1594*, Praha 1929.
- MACŮREK, Josef, *Zápas Polska a Habsburků o přístup k Černému moři na sklonku 16. stol.*, Praha 1931.
- MAŁCZAK, Antoni, *Jedyna i nieporównywalna? Kwestia odrębności Rzeczypospolitej w Europie XVI-XVII wieku*, *Kwartalnik Historyczny* 4, 1993, s. 121–136.
- MAREK, Pavel, *Klientelní strategie španělských králů na pražském císařském dvoře konce 16. a počátku 17. století*, *Český časopis historický* 105, 2007, s. 40–88.
- MAREK, Pavel, *La embajada española en la corte imperial (1558-1641). Figuras de los embajadores y estrategias clientelares*, Praha 2013.
- MAREK, Pavel, *La red clientelar española en la corte imperial en la época de Olivares*, in: José Martínez Millán – Rubén Gonzalez Cuerva – Manuel Rivero Rodríguez (edd.), *La corte de Felipe IV (1621-1665). Reconfiguración de la Monarquía católica. Tomo IV. Volumen 1. De la Monarquía Universal a la Monarquía Católica. La Guerra de los Treinta años*, Madrid 2018, s. 117–172.
- MAREK, Pavel, *Pernštejnské ženy. Marie Manrique de Lara a její dcery ve službách habsburské dynastie*, Praha 2018.
- MAREK, Pavel, *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovicové z Pernštejna*, České Budějovice 2005.

- MAREK, Pavel, *Španělská strana na císařském dvoře? K problematice jednoho pojmu z politických dějin*, Český časopis historický 113, 2015, s. 965–988.
- MARKIEWICZ, Mariusz – SKOWRON, Ryszard (edd.), *Theatrum ceremoniale na dworze książąt i królów polskich*, Kraków 1999.
- MARKIEWICZ, Mariusz, *Historia Polski 1492–1795*, Kraków 2002.
- MARTÍNEZ MILLÁN, José (ed.), *La doble lealtad: entre el servicio al rey y la obligación a la iglesia*, in: *Librosdelacorte es* 6, 2014 (= Monográfico 1).
- MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004.
- MATTINGLY, Garrett, *Renaissance Diplomacy*, London 1955.
- MEYSZTOWICZ, Walerian (ed.), *Elementa ad Fontium Editiones. Documenta Polonica ex Archivo Generali Hispaniae in Simancas*, VIII., XI., XII., XV., XVI., XIX., XXI., Roma 1963–1970.
- MICHALICOVÁ, Nela, *Habsbursko-polské vztahy ve 20. letech 18. století. Císařský vyslanec František Karel Vratislav z Mitrovic v korespondenci s říšským vicekancléřem hrabětem Schönbornem, 1724–1727*, bakalářská práce Univerzity Pardubice, Pardubice 2015.
- MICHALICOVÁ, Nela, *Ke králi i k sejmu. Císařští diplomaté a habsburská politika vůči sasko-polské unii v druhé půli vlády Augusta II. (1719–1733)*, diplomová práce Univerzity Pardubice, Pardubice 2018.
- MÜLLER, Klaus, *Das kaiserliche Gesandtschaftswesen im Jahrhundert nach dem Westfälischen Frieden (1648–1740)*, Bonn 1976.
- MUNCK, Thomas, *Evropa sedmnáctého století*, Praha 2002.
- NEXON, Daniel H., *The Struggle for Power in Early Modern Europe. Religious Conflict, Dynastic Empires, And International Change*, New Jersey – Woodstock 2009.
- NIEDERKORN, Jan Paul, *Die dynastische Politik der Habsburger im 16. und frühen 17. Jahrhundert*, in: *Jahrbuch für Europäische Geschichte* 8, s. 29–50.
- OCHMANN-STANISZEWSKA, Stefania, *Dynastia Wazów w Polsce*, Warszawa 2007,

- OSIANDER, Andreas, *Sovereignty, International Relations, and the Westphalian Myth*, *International Organization* 55, 2001, s. 251–287.
- OSSOLIŃSKI, Jerzy – CZAPLIŃSKI, Władysław (ed.), *Pamiętnik*, Warszawa 1976.
- PÁNEK, Jaroslav, *Czeska elita arystokratyczna XVI wieku i jej stosunek do Polski na przykładzie "wicekróla" Wilhelma z Rozemberka i biskupa Stanisława Pawłowskiego*, in: Marceli KOSMAN (ed.), *Kultura polityczna w Polsce 5. Elity dawne i nowe*, Poznań 2006, s. 63–78.
- PARKER, Geoffrey (ed.), *The Thirty Years' War*, London – New York 2006².
- PARMA, Tomáš, *František kardinál Dietrichstein a jeho vztahy k římské kurii. Prostředky a metody politické komunikace ve službách moravské církve*, Brno 2011.
- PARROTT, David, *The Mantuan Succession, 1627–31. A Sovereignty Dispute in Early Modern Europe*, *The English Historical Review* 112, 1997, s. 20–65.
- PATAJOVÁ, Aneta, *Po stopách šlechtického rodu Bubnů z Litic*, diplomová práce Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2020.
- PAVELEC, Petr – GAŽI, Martin – HAJNÁ, Milena (edd.), *Ve znamení Merkura. Šlechta českých zemí v evropské diplomacii*, České Budějovice 2020.
- PRAŽÁKOVÁ, Kateřina – STERNECK, Tomáš, „Rychlejší než větry, hbitější než všichni zajíci“. Útěk Jindřicha z Valois z Polska v pamfletu z roku 1574, *Slovanský přehled* 100, s. 473–497.
- PRAŽÁKOVÁ, Kateřina, *Konflikt mezi polským králem Zikmundem III. Vasou a kancléřem Janem Zamoyským v dobových pramenech i paměti následujících generací*, in: Václav Bůžek – Jaroslav Dibelka (edd.), *Utváření identity ve vrstvách paměti (=Opera historica 15)*, České Budějovice 2011, s. 9–51.
- PRZEZDZIECKI, Rajnold, *Diplomatie et protocole à la cour de Pologne*, I.–II., Paris 1934–1937.
- PRZYBYLAK, Rajmund a kol., *Temperature Changes in Poland from the 16th to the 20th centuries*, *International Journal of Climatology* 25, 2005.

- RACZYŃSKI, Edward, (ed.), *Pamiętniki Albrychta Stanisława X. Radziwiłła, Kanclerza W. Litewskiego II*, Poznań 1839, s. 137–140.
- REHMAN, Iskander, *Raison d'état. Richelieu's Grand Strategy During the Thirty Years' War*, Texas National Security Review 2, 2019, s. 38–75.
- RIESS, Marta, *Zwischen König und Kaiser. Die Korrespondenz Kaiser Maximilians II. mit seinen Gesandten am spanischen Hof, Johann Khevenhüller und Adam von Dietrichstein (1571 bis 1573)*, diplomová práce Vídeňské univerzity, Wien 2001.
- RODRÍGUEZ HERNÁNDEZ, Antonio José, *Financial and Military Cooperation between the Spanish Crown and the Emperor in the Seventeenth Century*, in: Peter Rauscher (ed.), *Kriegführung und Staatsfinanzen. Die Habsburgermonarchie und das Heilige Römische Reich vom Dreißigjährigen Krieg bis zum Ende des habsburgischen Kaisertums 1740*, Münster 2010, s. 575–602.
- ROHRSCHEIDER, Michael, *Das Ende der Vision einer Pax Austriaca. Zur spanischen und kaiserlichen Politik auf dem Westfälischen Friedenskongress*, in: J. Martínez Millán – R. González Cuerva (edd.), *La Dinastía de los Austria. Las relaciones entre la Monarquía Católica y el Imperio. Volumen II*, s. 1341–1354.
- ROOSEN, William J., *The Age of Louis XIV. The Rise of Modern Diplomacy*, Cambridge 1976.
- ŘEZNÍK, Miloš, *Mezinárodní postavení polsko-litevského státu za Vladislava IV. (1632–1648)*, Historický obzor 6, 1995, s. 51–55.
- ŘEZNÍK, Miloš, *Raně novověká Rzeczpospolita*, in: Jiří Friedl – Tomasz Jurek – Týž – Martin Wihoda, *Dějiny Polska*, Praha 2017, s. 210–309.
- SERWAŃSKI, Maciej, *Francja wobec Polski w dobie wojny trzydziestoletniej (1618–1648)*, Poznań 1986.
- SCHNETTGER, Matthias, *Die Kaiserinnen aus dem Haus Gonzaga. Eleonora die Ältere und Eleonora die Jüngere*, in: Bettina Braun – Katrin Keller – Matthias Schnettger (edd.), *Nur die Frau des Kaisers? Kaiserinnen in der Frühen Neuzeit*, Wien 2016.
- SCHNETTGER, Matthias, *Zwischen den Dynastien. Kaiserin Eleonora Gonzaga und der Mantuanische Erbfolgekrieg*, in: Guido Braun (ed.), *Diplomatische Wissenskulturen*

- der frühen Neuzeit. Erfahrungsräume und Orte der Wissensproduktion (= Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom 136), Berlin – Boston 2018, s. 63–85.
- SIEDLER, Elke, *Das innerhabsburgische Gesandtschaftswesen im 16. Jahrhundert am Beispiel des Freiherrn Adam von Dietrichstein*, diplomová práce Vídeňské univerzity, Vídeň 1992.
- SKOWRON, Ryszard a kol., *The House of Vasa and the House of Austria. Correspondence from the Years 1587 to 1668. Part I. The Times of Sigismund III, 1587–1632, Volume 1*, Katowice 2016.
- SKOWRON, Ryszard, *Ceremoniał przyjęcia ambasadora hiszpańskiego Francisca de Mendozy na warszawskim dworze Wazów w roku 1597*, *Kronika Zamkowa* 70, 2017, s. 25–46.
- SKOWRON, Ryszard, *Filip IV wobec drugiego małżeństwa Władysława IV*, in: *Arx felicitatis, Księga ku czci Profesora Andrzeja Rottermunda w sześćdziesiątą rocznicę urodzin od przyjaciół, kolegów i współpracowników*, Warszawa 2001, s. 613–617.
- SKOWRON, Ryszard, *Olivares, Dyplomaci polscy w Hiszpanii w XVI i XVII wieku*, Kraków 1997.
- SKOWRON, Ryszard, *Olivares, Wazowie i Bałtyk. Polska w polityce zagranicznej Hiszpanii w latach 1621–1632*, Kraków 2002.
- SKOWRON, Ryszard, *Pax i Mars. Polsko-hiszpańskie relacje polityczne w latach 1632–1648*, Kraków 2013.
- SMÍŠEK, Rostislav – KONRÁDOVÁ, Monika (edd.), *Mezi Vídní, Varšavou a Moskvou. Diplomatická cesta Jana Kryštofa z Fragsteinu do Moskvy v letech 1657–1658*, České Budějovice 2020.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Císařský dvůr a dvorská kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2009.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Dynastická jednota Habsburků počátkem třicetileté války očima Jiřího Ludvíka ze Schwarzenberku*, *Opera historica* 22, 2021, s. 304–322.

- SMÍŠEK, Rostislav, *Leopold I., Markéta Tereza Španělská a Ferdinand z Dietrichsteina. Návštěva císařské rodiny v Mikulově roku 1672 jako prostředek symbolické komunikace*, Opera historica 12, 2007, s. 65–111.
- SOWERBY, Tracey A., „*A Memorial and a Pledge of Faith*“. *Portraiture and Early Modern Diplomatic Culture*, The English Historical Review 129, 2014, s. 296–331.
- STEINOVÁ, Jessica, *František z Ditrichštejna a jeho informační síť. Korespondence se španělským vyslancem v letech 1626–1630*, bakalářská práce Univerzity Pardubice, Pardubice 2020.
- STIBOR, Jiří, *Komentář a rejstřík ke knize naučení a výpovědi manského soudu olomouckého biskupství z let 1639–1709*, Zpravodaj. Klub genealogů a heraldiků Ostrava Domu kultury ROH VŽSKG 35, 1988, s. I–VII.
- STONE, Daniel, *The Polish-Lithuanian State, 1386–1795*, Seattle – London 2001.
- STROHMEYER, Arno, *Einheit der Casa de Austria? Habsburgs Dynastizismus im Dreißigjährigen Krieg*, in: Katrin Keller – Martin Scheutz (edd.), *Die Habsburgermonarchie und der Dreißigjährige Krieg*, Wien – Köln – Weimar 2020, s. 143–160.
- SUTHERLAND, Nicola M., *The Origins of the Thirty Years War and the Structure of European Politics*, The English Historical Review 107, 1992, s. 587–625.
- SZELAĞOWSKI, Adam, *Rozkład Rzeszy a Polska za panowania Władysława IV*, Kraków 1907.
- SZPACZYŃSKI, Przemysław Piotr, *Mocarstwowe dążenia Zygmunta III w latach 1587–1618*, Kraków 2013.
- ŠMERDA, Milan, *Za vším hledej ženu aneb Alžběta Lukrecie Těšínská a spor o Těšínské knížectví*, in: Ambrožová, Hana a kol., *Historik na Moravě. Profesoru Jirímu Malířovi, předsedovi Matice moravské a vedoucímu Historického ústavu FF MU, věnují jeho kolegové, přátelé a žáci k šedesátinám*, Brno 2009, s. 625–643.
- THIESSEN, Hillard von, *Diplomatie von type ancien. Überlegungen zu einem Idealtypus des frühneuzeitlichen Gesandtschaftswesens*, in: TÝŽ – Christian WINDLER (Hg.),

- Akteure der Außenbeziehungen. Netzwerke und Interkulturalität im historischen Wandel, Köln – Weimar – Wien 2010, s. 471–504.
- THIESSEN, Hillard von, *Switching Roles in Negotiation. Levels of Diplomatic Communication between Pope Paul V Borghese and the Ambassadors of Philip III*, in: St. Andretta a kol., *Paroles de négociateurs*, Rome 2010, 151–172.
- URJASZ-RACZKO, Matylda, *Rzeczpospolita wyobrażona dyplomacji Filipa II. Studium spotkania kultur politycznych*, disertační práce Varšavské univerzity, Warszawa 2016.
- VOREL, Petr, *Vznik, rozvoj a první krize podunajské monarchie (1490–1657/1665)*, in: Václav Veber et al., *Dějiny Rakouska*, Praha 2002, s. 199–286.
- WANDY CZ, Piotr, *The Price of Freedom. A History of East Central Europe from the Middle Ages to the Present*, London – New York 2001².
- WILSON, Peter H., *The Causes of the Thirty Years War 1618–48*, *The English Historical Review* 123, 2008, s. 554–586.
- WISNER, Henryk, *Die Adelsrepublik und der Dreißigjährige Krieg*, in: Heinz DUCHARD (ed.), *Der Westfälische Friede. Diplomatie – politische Zäsur – kulturelles Umfeld – Rezeptionsgeschichte*, München 1998, s. 405–412.
- WISNER, Henryk, *Dyplomacja polska w latach 1572–1648*, in: Zbigniew Wójcik (ed.), *Historia dyplomacji polskiej. Tom II (1572-1795)*, Warszawa 1982, s. 5–161.
- WISNER, Henryk, *Król i car. Rzeczpospolita i Moskwa w XVI i XVII wieku*, Warszawa 1995.
- WISNER, Henryk, *Najjaśniejsza Rzeczpospolita. Szkice z dziejów Polski szlacheckiej XVI–XVII wieku*, Warszawa 1978.
- WISNER, Henryk, *Rozróżnieni w wierze. Szkice z dziejów Rzeczypospolitej schyłku XVI i połowy XVII wieku*, Warszawa 1982.
- WISNER, Henryk, *Rzeczpospolita Wazów II. Wojsko Wielkiego Księstwa Litewskiego, dyplomacja, varia*, Warszawa 2004.
- WISNER, Henryk, *Rzeczpospolita Wazów. Czasy Zygmunta III i Władysława IV*, Warszawa 2002.

WISNER, Henryk, *Władysław IV Waza*, Wrocław 1995.

WISNER, Henryk, *Władysław IV Waza*, Wrocław 2009².

WISNER, Henryk, *Zygmunt III Waza*, Warszawa 1984.

WÓJCIK, Zbigniew, *Międzynarodowe położenie Rzeczypospolitej*, in: Janusz Tazbir (ed.), *Polska XVII wieku. Państwo, społeczeństwo, kultura*, Warszawa 1969, s. 13–51.

WÓJCIK, Zbigniew, *Stosunki polityczne polsko-austriackie w drugiej połowie XVII wieku*, *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* 38, 1983, s. 487–501.

ZAMOYSKI, Adam, *The Polish Way. A Thousand Year History of the Poles and Their Culture*, London 1987, s. 95–96.

ZIĄTKOWSKI, Leszek, *Poselstwo Krzysztofa Leopolda Schaffgotscha do Polski w latach 1667–1674. Przyczynek do organizacji i funkcjonowania poselstw austriackich w II połowie XVII w.*, *Sobótka* 43, 1988, s. 31–48.

Přílohy

Příloha č. 1 (koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645)

Polnische raiß beschreibung,³⁸⁹ den 10 January A° 1645.³⁹⁰

Den 10 January seindt Ihre Fürstl. G. herr, herr Maximilian fürst von Dietrichstein³⁹¹ /titl./, <in P> von Nicolsburg³⁹² aus in Pohlen³⁹³ verriaißet, undt bis zum mittagmal 2 meil. auff Kostel³⁹⁴, von dannen auff Göding³⁹⁵, 2 m[eillen].

Den 11 dits zum mittag mal auff Bisentz³⁹⁶, 2 meil., auff die nacht bis auff Radisch³⁹⁷, 2 meil. {NB. Der wag[en] vor der statt die ax³⁹⁸ in den andern wag[en] zerbrochen. }

Den 12 bis auff Holeschau³⁹⁹ auff die nacht, 4 m[eillen].

Den 13 aldaselbsten den ganzen tag stille gelegen. {13. Zu Cremsier⁴⁰⁰ ubernacht gewesen. }

Den 14 dits auf die nacht bis auf Weißkürchen⁴⁰¹, <4> 3 meil. {14 Podstaczki⁴⁰² } {B. [?] von Wallstein⁴⁰³ }

³⁸⁹ MZA Brno, fond G 140, kart 30, inv. č. 106, fol. 52–63, koncept cestovního deníku z 10. ledna až 3. března 1645.

³⁹⁰ Charakter zpřístupněného pramene si vyžádal specifické užití závorek. Zpracovaný koncept cestovního deníku je totiž složen nejen z hlavního textu, ale také z nespočtu přeškrtných slov či celých vět a také různých vsuvek, poznámek a dalších zápisů. Pro potřeby této edice jsem usoudil, že bude nutné použít tři druhy závorek najednou. Pomocí hranatých závorek [] rozepisují v textu některé zkratky, aby byla usnadněna četba textu. Hranaté závorčky ovšem používám i v situacích, kdy není jasná správnost mého přepisu předcházejícího slova či sousloví [?] či dané slovo je úplně nečitelné. Hranaté závorčky jsou dále použity pro vyznačení pozoruhodných částí textu [!], [sic]. Ve špičatých závorkách <> jsou obsaženy veškeré části textu, které autor deníku z jakéhokoliv důvodu vyškrtal. Třetím typem užitých závorek jsou závorčky složené {}. Tyto závorčky v textu označují všechny zápisy, které autor deníku z jakéhokoliv důvodu vepsal mimo hlavní strukturu textu, a to bez ohledu na to, jestli jde o opravy textu či o zcela samostatné vedlejší poznámky.

³⁹¹ Kníže Maxmilián II. z Dietrichsteinu (1596–1655), dále v textu označovaný frází „Ihre Fürst[liche] G[nade]“.

³⁹² Mikulov, město v Jihomoravském kraji, hlavní rodové sídlo Dietrichsteinů.

³⁹³ Království polské.

³⁹⁴ Podivín, město v Jihomoravském kraji.

³⁹⁵ Hodonín, město v Jihomoravském kraji.

³⁹⁶ Bzenec, město v Jihomoravském kraji.

³⁹⁷ Uherské Hradiště, město ve Zlínském kraji.

³⁹⁸ Achse, tj. osa, součástka kočáru.

³⁹⁹ Holešov, město ve Zlínském kraji.

⁴⁰⁰ Kroměříž, mesto ve Zlínském kraji.

⁴⁰¹ Hranice, město v Olomouckém kraji.

⁴⁰² Blíže neurčený člen panského rodu Podstatských z Prusinovic.

⁴⁰³ Blíže neurčený člen jedné z větví aristokratického rodu Valdštejnů.

Den 15 bis auff Peterswaldt⁴⁰⁴ auff die nacht, 5 meil. {15 Das kindl im velt⁴⁰⁵ gefunden, unßer <kutschi> unglück vorreiter⁴⁰⁶.}

Den 16 bis auff Polnisch Ostra⁴⁰⁷ auff die nacht, 2 meil.

Den 17 auff die nacht bis auff Freyst[adt]⁴⁰⁸, 2 meil.

Den 18 zum mittag bis auff Skoczow⁴⁰⁹, 2 m[eillen], auff die nacht bis Bilitz⁴¹⁰, 2 m[eillen]. {18 Ihre Fürstl. G. mit dem wagen unglück juden knecht fueß gebrochen undt zu Skoczau gelaßen worden, dem <11> [1?] f. r.⁴¹¹ gegeben worden, infortunia tat.}

Den 19 von Bilitz bis auff Kenti⁴¹² in Pohlen 2 meil. zum mittag, alda den tag verblieben. {NB. <nach Bilitz unter dero Ih> balde vor der stadt die polnische grünze.}

Den 20 zu Kenten beym fruschtück verblieben undt etwan umb 10 uhr bis auff Satori⁴¹³ auff die nacht ankommen, 3 meil.

Den 21 von <Kenten biß> Satori zum mittag auff Leysken⁴¹⁴, 3 meil., und von dannen desselben tages auf die nacht bis auff Krokau⁴¹⁵, 2 meil., ungefehr um 5 uhr <nach> gegen abent ankomben. {NB. Von Nicolspur⁴¹⁶ biß auff Krokau 39 meil.}

Den 22., 23. und 24. zu Krokau stille gelegen.

Den 25. von Krokau bis {umb 2 uhr umb mittag <[nečitelné]>}, {nach essen} auff Slamieniky⁴¹⁷, 3 meil., auff die nacht, gehört dero könig⁴¹⁸ zu.

Den 26. von Slamienik nach dem fruschtuk etwan umb 9 uhr auff die nacht in einem zueg bis auff <wo die lusteg [?]> Lusek⁴¹⁹, 5 meil., rittersitz stadtl frauen Zemitzkin⁴²⁰ wittib⁴²¹ zu gehörig. {NB Herr Laborda⁴²² krank worden.}

⁴⁰⁴ V Moravskoslezském kraji se nacházejí dvě obce nesoucí jméno Petřvald. Podle směru cesty zřejmě šlo o Petřvald v okrese Nový Jičín.

⁴⁰⁵ Im Feld, tj. na poli.

⁴⁰⁶ Vorreiter, tj. závozník.

⁴⁰⁷ Slezská Ostrava, někdejší samostatné město, nyní součást města Ostrava v Moravskoslezském kraji.

⁴⁰⁸ Fryštát, někdejší samostatné město, nyní součást města Karviná v Moravskoslezském kraji.

⁴⁰⁹ Skoczów, město v jižním Polsku, ve Slezském vojvodství.

⁴¹⁰ Bielsko, někdejší samostatné město, nyní součást souměstí Bielsko-Biala v jižním Polsku, ve Slezském vojvodství.

⁴¹¹ Zlatý rýnský.

⁴¹² Kęty, město v jižním Polsku, v Malopolském vojvodství.

⁴¹³ Zator, město v jižním Polsku, v Malopolském vojvodství.

⁴¹⁴ Liszki, městečko v jižním Polsku, v Malopolském vojvodství.

⁴¹⁵ Krakov, město v jižním Polsku, v Malopolském vojvodství.

⁴¹⁶ Mikulov, město v Jihomoravském kraji.

⁴¹⁷ Słomniki, město v jižním Polsku, v Malopolském vojvodství.

⁴¹⁸ Vladislav IV. z rodu Vasovců (1595–1648), polský král v letech 1632–1648.

⁴¹⁹ Pravděpodobně Laskowa, vesnice v jižním Polsku, ve Svatokřížském vojvodství.

⁴²⁰ Blíže neurčená osoba.

⁴²¹ Wittib, tj. vdova.

⁴²² Ludwig Laborda, rakouský šlechtic. Viz soupis členů Dietrichsteinovy výpravy v Moravském zemském archivu v Brně (MZA Brno), fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 65.

Den 27 von <Slamienik> Lusek frühe bis auff Wenzdregow⁴²³, 2 meil., alda haben Ihre Fürstl. G. den rosen fueter geben lassen, undt balde darauff auff die nacht nach 3 meil. bis auff Malokost⁴²⁴ geraißet. {NB schaubrod}

Den 28. von Malokost frühe nach dem fruschtuck ungefehr umb 8 uhr bis auff Radoschitz⁴²⁵ auf die nacht, 5 meil.

Den 29 von Radoschitz frühe umb 6 uhr zum mittag mal bis auff Kowarzew⁴²⁶, 4 meil., folgendents auff die nacht bis auff Dzuwicza⁴²⁷, 3 meil.

Den 30 von Dzuwicza {nach frueschtuk} bis auff Modielnicza⁴²⁸ auf die nacht, 5 meil.

Den 31 von Modielnicza bis auff Tar Tschin⁴²⁹ auff die nacht, 5 meil. {NB 31 seindt dießes monats January seindt [sic] 3 wochen des Ihrer Fürstl. G. von Nicol[sburg]⁴³⁰ abgeraiset.}

Den 1 February von Tarschin⁴³¹ bis auff Warschau⁴³², 5 meil. {NB Von Krokau biß auff Warscheu, 40 meil., [#] allem 79 meil.}

{NB. Nachdeme Ihre Fürstl. G. ungefehr ein halbe meil[le] von der statt Warschau ankommen, seindt Ihre G. herr hoffmarschalk herr graff <Osolinsky⁴³³> {Adam Kasanowsky⁴³⁴, sambt einer starcken anzahl cavagliri und ungefehr 30 carozen zu sechs rossen⁴³⁵, dannen mit 20 dragonern <aus> von Ihrer Königl. Meyl. leibguardi und etlichen sagitarys [?] mit einer <guetter> schöner [!] ordnung entgeg[en] <gekohmen> {kommen} {NB. schöne roß[en] undt silberne ge} und {Ihre. F. G.} empfangen, worum per des hern großkantzlers {heren Osolinsky} sohn⁴³⁶ eine teutsche oration <gemachtet> ein [?] felde fürgebracht, und anstatt deroselben herrn vatters⁴³⁷ Ihre Fürstl. G. empfangen. Darauff haben Ihre Fürstl. G. sich in Ihre May.⁴³⁸ wagen, welcher <mit> lehr⁴³⁹ <ge> mit geschicket worden, sambt gedachtem herren hoffmarschalken⁴⁴⁰ <sich in den wagen> gesetzt, undt Ihre Fürstl. G. bis in das <haus> losoment⁴⁴¹ begleitet, Ihre May. der könig⁴⁴² seindt der zeit zu Warschau nit geweßen, sondern auff denen gejagten <6> 5 meil. sich befunden und den 3. February nacher Warschau angelangdt.

⁴²³ Jędrzejów, město ve středním Polsku, ve Svatokřížském vojvodství.

⁴²⁴ Małogoszcz, město ve středním Polsku, ve Svatokřížském vojvodství.

⁴²⁵ Radoszyce, město ve středním Polsku, ve Svatokřížském vojvodství.

⁴²⁶ Gowarczów, městečko ve středním Polsku, ve Svatokřížském vojvodství.

⁴²⁷ Drzewica, město ve středním Polsku, v Lodžském vojvodství.

⁴²⁸ Mogielnica, město ve středním Polsku, v Mazovském vojvodství.

⁴²⁹ Tarczyn, město ve středním Polsku, v Mazovském vojvodství.

⁴³⁰ Mikulov, město v Jihomoravském kraji.

⁴³¹ Tarczyn, město ve středním Polsku v Mazovském vojvodství.

⁴³² Varšava, město ve středním Polsku v Mazovském vojvodství, hlavní město Polska.

⁴³³ Jerzy Ossoliński (1595–1650), velký korunní kancléř v letech 1643–1650.

⁴³⁴ Adam Kazanowski (c. 1599–1649), dvorský maršálek v letech 1642–1649.

⁴³⁵ Roß, tj. kůň.

⁴³⁶ Franciszek Ossoliński (1625–1648).

⁴³⁷ Jerzy Ossoliński.

⁴³⁸ Vladislav IV. z rodu Vasovců (1595–1648), polský král v letech 1632–1648.

⁴³⁹ Leer, tj. prázdný.

⁴⁴⁰ Adam Kazanowski.

⁴⁴¹ Logement, tj. ubytování.

⁴⁴² Vladislav IV.

Den 2. dits seindt Ihre Fürstl. G. nur allein mit dem heren starosta⁴⁴³ mit seiner {des starosta} zweyen rossen in die kirchen zum jeßuitem ingeheim⁴⁴⁴ gefahren, <undt> umb 11 uhr widerumben anheim {kommen, und}, zu den taffel gesessen, undt gedachter herr starosta {aber} mit gessen⁴⁴⁵ [?], sambt denen zweyen cavaglieren. Nachdem mittagmal haben Ihre G. herr Stanislaus Pstrokunsky⁴⁴⁶ nominatus episcopus chelmensis, praepositus plocensis S[acra] R[egia] M[ajesta]^{attis447} pa[e]nitentiarius et confessarius heimgesuchet.

Den 3. dits hat herrn graffen paladini sariensis [?] sohn⁴⁴⁸ Ihre Fürstl. G. frühe umb 9 uhr heimgesuchet {NB. Starosta.}. Item herr Walderode {key. resident⁴⁴⁹} welcher auch <bey dem> zum mittagmal bey Ihrer Fürstl. G. verblieben, die stelle bey der taffel von den cavaglien cav. gehabt.

Den 4. dits seindt {Ihre Königl. May. von denen gejagten umb 10 uhr vormittag auff Warschay auff einem schlitten ankomben}, Ihre Fürstl. G. aber den ganzen tag zuhauß verblieben, die <posst> {briffe auff die ordinari posst} abgefertiget nacher raicz [?] von dannen nacher Nicolsburg, herrn residenten Waldarode dieselbe recommendiret. {NB. Wien fürstin⁴⁵⁰ brieff canczler⁴⁵¹ [?] undt andere mehr p. Qiroga⁴⁵², Navarra⁴⁵³.} {NB. Ihre May. graff Leßl⁴⁵⁴ <p. Qiroga> <Navarra> undt Ihre May. Nevarra.}

Den 5. dits seindt Ihre Fürstl. G. umb 9 uhr vormittag in die kirchen zu denen p. jesuitis mit hern starosta öffentlich gefahren, daselbsten in der höh[e] in einem oratorio eine kleine meeß gehöret, aldorten {in collegio} mit denen patriby in einem zimmer geredet und gewartet, biß Ihre Königl. May. in die pfarkirchen ad audiendum summum sacrum kommen seindt. Von gedachter jesuitis kürch[en], wo Ihre Fürstl. G. der heilig[en] meeß beygewohnt, ist ein du[r]chb[r]uch in die pfarkirchen, daselbsten haben Ihre Fürstl. G. der konigl. musica bis auff des patrem <verhoret> zugehöret {audientia publica} undt hernacher anheim gefahren, im hauß aber etwan ain stundt, das ist, <umb> bis auff 12 uhr verbleiben, balde hernacher ist herr Gumbinsky reichs ober secretarius⁴⁵⁵ {NB. herrn bischoffs zu Crocau⁴⁵⁶ brueder} in <eines> dero königl. wagen sambt andern <vierem> <darauff [?]> 4 Ihre Fürstl. G. abzuhohlen kommen, in Ihrer F. G. zimmer zuvorhero im nahmen Ihrer Königl. May. eine oration gemachet, nachdem alsobalde auff den wagen gesessen. Ihre Fürstl. mit bestagtem herrn ober reichs secretario⁴⁵⁷ nur allein in dem königl. wagen gefahren, biß gen hoff, daselbsten auff denen stieg[en] herr

⁴⁴³ Blíže neurčená osoba. Slovo „starosta“ v tomto kontextu označuje průvodce, který byl Dietrichsteinovi přidělen pro usnadnění orientace v polském prostředí.

⁴⁴⁴ Incognito.

⁴⁴⁵ Pravděpodobně Gast, tj. host.

⁴⁴⁶ Stanisław Pstrokoński (ca. 1591–1657), chelmský biskup v letech 1645–1657, probošt katedrální kapituly v Plocku a zpovědník polského krále.

⁴⁴⁷ Vladislav IV.

⁴⁴⁸ Blíže neurčená osoba.

⁴⁴⁹ Hubert von Walderode, císařský rezident ve Varšavě v letech 1643–1648.

⁴⁵⁰ Blíže neurčená osoba.

⁴⁵¹ Blíže neurčená osoba.

⁴⁵² Diego de Quiroga, zpovědník císařovny Marie Anny.

⁴⁵³ Pravděpodobně Agustín Navarro, španělský diplomat, který patřil k Dietrichsteinově doprovodu.

⁴⁵⁴ Pravděpodobně Walter Leslie (1607–1667).

⁴⁵⁵ Jan Gembicki (1602–1675), nejvyšší korunní sekretář.

⁴⁵⁶ Piotr Gembicki (1585–1657), krakovský biskup v letech 1642–1657.

⁴⁵⁷ Jan Gembicki.

Kaſanowsky hoffmarschalk⁴⁵⁸ mit <einer> anzahl <der> einer polnischen nobilität Ihre Fürstl. G. empfang[en] {NB den Polaken unhöflichkeit undt unordnung [!]}, und dieselbe bis in die antecamera Ihrer Königl. May. <fe> geführet. Daselben Ihre Königl. May. unter einer baldekin gesessen {dabey <herr> Ihre F. G. fürst Radzewil⁴⁵⁹, herr Kaſanowski undt andere mehr vornehme hern, reichs- und hoff cavaglieri geweßen}, Ihre Fürstl. G. die handt gereicht, Ihre F. G. aber alsobalde Ihre complementa walisch⁴⁶⁰ fürgebracht. Nach endung dessen fürst Radzewil geantwortet, darauff haben Ihre Königl. May. ihre rechte <han> handt <außgereket>, <und> Ihre Fürstl. G. herrn officieren und andern allen, ausserhalb der knaben, <dero zu küssen> dero handt zu küssen hergereicht, undt also von dem höchsten bis auff den kleinisten solches geschehen. Balde darauf seindt Ihre Königl. May. auffgestanden und in dero zimmer gegangen, Ihre Fürstl. G. aber hat wiederumben oftgemelter herr hoffmarschalk⁴⁶¹ bis in den wag[en] begleitet, und also <ha> in das loßement gefahren, selbten tage zu hause verbleiben.

{NB 1. S., I., C., B.; 2. K., N., F., A., R., S.; 3. P., M., R., H., S., L.; 4. C., P.}

{NB. aparte haben Ihre Fürstl. G. umb ein privatam audientiam Ihre K. M. gebetten, verba formalia.}

Den 6. dits umb 9 uhr haben Ihre F. G. Fürstl Radzewil Ihre F. G. heimgesuchet, daselben bis auff 10 uhr verblieben, darauff seindt Ih. K. M. leibwag[en] sambt andern 4 für das losement <gefahren> kommen, <darauff> Ihre Fürstl. G. abgehalten, diese bahn {zuvorhero} zue der heilig[en] meeß zu denen p. franciscanis vor die stadt gefahren, und mit schöner ordnung wiederumben mit denen wagen zu hauße gefahren, alsobalde ist herr hoffmarschalk⁴⁶² Ihre Fürstl. G. heimgesuchen in das losement kommen. Das mittagmal zu hause eingekommen. Umb 3 uhr nachmittag hat Ihre Fürstl. G. herr {Stanislaus} bischoff kaminatzky⁴⁶³ <sond>, sonsten des geschlechts Lasstinsky⁴⁶⁴, heimgesuchet.

Den 7. dits haben Ihre Fürstl. G. herrn Kaſanowsky <herrn großcanczler⁴⁶⁵>, fürst Radzewil undt dem bischoff Pstrokunsky heimgesuchet. {NB Roß [?] m/3⁴⁶⁶ sti palatinam⁴⁶⁷ elendt picturene [?] undt andere [nečitelné] mehr in seinem palatio}. Hernacher <heimge> bey denen p. franciscanis vor der statt meeß gehoret, nachdem mittagmal umb halbe zwey <seindt> haben Ihre Fürstl. G. eine privatam audientiam bei Ihrer K. M. bis auff halbe siebens zu der nacht gehabt undt biß zu dem wagen mit vielen herrn hohen officirern undt cavaglieri, auch 6 königl. knaben mit weißen wintlichtern, biß <in das loßement aber haben die königl.> {zu dem wagen hernacher aber <von> die} 8 lokayen mit weißen wintlichtern neben dem königl. wagen <[nečitelné]> {bis in das loßement [ge]gangen}.

⁴⁵⁸ Adam Kazanowski (c. 1599–1649), nejvyšší dvorský maršálek v letech 1642–1649.

⁴⁵⁹ Albrycht Stanisław Radziwiłł (1593–1656), nejvyšší kancléř litevský v letech 1623–1656.

⁴⁶⁰ V italském jazyce.

⁴⁶¹ Adam Kazanowski.

⁴⁶² Týž.

⁴⁶³ Andrzej Leszczyński, biskup diecéze v Kamenici, v deníku chybně označen jako Stanislav.

⁴⁶⁴ Týž.

⁴⁶⁵ Jerzy Ossoliński.

⁴⁶⁶ Zkratka označující číselnou hodnotu (3000).

⁴⁶⁷ Blíže neurčená osoba.

Den 8. dits seindt Ihre Fürstl. G. ohngefahr umb acht uhr frühe in dem königl. wagen undt andern 3 mehr den herrn bischoffen chelmensem⁴⁶⁸ heimzusuchen mit hern starosta⁴⁶⁹ undt dero officieren gefahren, zuvorhero aber bey deren p. augustinianis meeß gehöret, hernacher aber den königl. palast in der vorstadt besichtiget, dannen die königl. küßkammer, von denen nacher hauß zum mittagmal, desselben tages zuhause verblieben, mit herrn Waldarode⁴⁷⁰ geredet. {NB Silber} {NB. Garten. Gemahlwerk, tischer pelant [?], neu marmor, sesel. tändl. [?]}

Den 9. dits seindt Ihre Fürstl. G. ohngefahr umb 8 uhr in geheim mit 2 lokayen undt 1 page zu denen p. jesuitis die heilige meeß zu hören gefahren, daselbsten in honorem s[anc]ti Apolonia[e] gebeuchtet undt communisirt, darauff in ihre loßemant gefahren, allein mit dem starosta des mittagmal eingehnomen. Umb 2 uhr nachmittag hat herr Denhoff sohn alß weywoda scharotzky⁴⁷¹ Ihre Fürstl. G. heimgesuchet.

Den 10. dits hat herr ober canczler herr graffen <Osolinsky> Kaßanowsky⁴⁷² heimgesuchet.

Den 11. dits haben Ihre Königl. May. Ihre Fürstl. G. in dero wag[en] umb 10 uhr abhohlen lassen, welche gen hoff gefahren, undt in die antecamera eingefuhret worden, darauff seindt Ihre K. M. zu Ihrem Fürstl. G. kommen, undt du[r]ch den hern hoffmarschalk alle polnische {undt andere} cavagliri zuvorhero du[r]ch eingang vergehen lassen. Hernacher seindt Ihre K. M. nach gefolget, Ihre Fürstl. G. Ihre Königl. May. <deroselben> bey der linken handt geführet bis in das oratorium {in die pfarkirchen h[eiligen] Joannis} Ihre F. G. daneben aussershalb des oratory die stelle gehabt, dann [?] <Kon> exequys für die königin in Hispanien⁴⁷³ beygewohnet undt wiedurumben biß gen hoff Ihre K. M. begleitet. Alsobalde darauff <Ihre Fürstl. G. haben> haben Ihre Fürstl. G. <Ihre den jung> bey den jung[en] prinzen Ferdinando⁴⁷⁴ audienz gehabt. Nachmittag haben Ihre Fürstl. G. hern ober reichs canzleren⁴⁷⁵ heimgesuchet. {NB. log [?]: freülle Engeberg⁴⁷⁶ [?].}

Den 12 dits frühe zu der meeß zu denen p. jesuitis gefahren, daselbsten zwey meeß gehöret, hernacher anheim, umb 12 uhr zu dem fürsten Radzewil zum mittag {mal} gefahren, <den> {dabey sich} dabey herr hofmarschalk herren Osolinsky [!]⁴⁷⁷, herr bischoff Pstrokunsky, undt andere 20 vornehmen cavaglieri befunden, undt biß auff 5 uhr nachmittag verblieben. {NB. Saltus}

Den 13. dits seindt Ihre Fürstl. G. bey denen p. jesuitis in der kkirchen gewesen {NB commutia incepte [?]}, nachmittag etwan umb 3 uhr biß auff 6 privatam audientiam gehabt {audientia privata}, hernacher aber umb 7 uhr zu gast zum hern bischoffen Pstrokunsky gefahren,

⁴⁶⁸ Stanisław Pstrokoński.

⁴⁶⁹ Blíže neurčená osoba.

⁴⁷⁰ Hubert Walderode z Eckhausenu (c. 1600–1665), císařský rezident v Polsku v letech 1643–1648.

⁴⁷¹ Pravděpodobně jeden ze tří synů říšského knížete Kaspara Denhoffa (1588–1645), vojvody sieradzského.

⁴⁷² Zde zřejmě nejde o Adama Kazanowského, nýbrž o Jerzyho Ossolińskiego, velkého korunního kancléře. V čístopise se na tomto místě vůbec jméno Kazanowského neobjevuje.

⁴⁷³ Království španělské.

⁴⁷⁴ Vladislav IV. neměl žádného potomka jménem Ferdinand. Jedná se zřejmě o jeho jediného syna Zikmunda Kazimíra (1640–1647).

⁴⁷⁵ Jerzy Ossoliński.

⁴⁷⁶ Blíže neurčená osoba.

⁴⁷⁷ Titul hofmaršálka patřil Adamovi Kazanowskému, nikoliv jednomu z příslušníků rodu Ossolińských.

daselbsten biß auff 11 [?] uhr in der nacht verblieben. {NB. [nečitelné] ein einzl eines [nečitelné] undt [nečitelné]}

Den 14 dits haben Ihre Fürstl. G. umb 12 uhr publicam audientiam gehabt {audientia publica} more solito⁴⁷⁸ wie die vorige, undt darauff von Ihr. K. M. licentium genohmen, mit Küßu[n]g dero hende undt alle offeriren {NB. In der landstuben oben}, gegen abent aber etwan um 6 uhr <gegen abent> wiederumb ein privatam audientiam gehabt {audientia privata}, <und darauff zu gast gefahren zum hern bischoff Pstrokunsky daselbsten>.

Den 15. seindt Ihre Fürstl. G. {nach gehörter meeß bey denen p. jesuitis} sambt dero ganzen hoffstadt umb 10 uhr von Warschau⁴⁷⁹ aufgebrochen, zum mittag mall bis auf Nawerzin⁴⁸⁰, 2 meil., folgendts auff die nacht bis auff Radieczicze⁴⁸¹, {4 meil.}, gefahren. <das> In das schloß haben Ihre Fürstl. G. cohirt [?], alda freygehalten, gehört hern palatino sariensi⁴⁸² [?] zue. {NB. Fürst Radzewil vor I. F. G. abreisen heimbesucht.} {NB. Audientia privata in aller frühe.} {NB. Ihr. Königl. May. 2. leibzug roß[en] undt 6 leibdragonern.}

Den 16. nach der heiligen meeß undt nach dem frustuck umb neun uhr auff die nacht biß auff Rawa⁴⁸³ uno tractu 6 meil. stadt, alda p. jesuita docenturque ad logicam.

Den 17. dits haben Ihre Fürstl. bey denen patribus jesuitis meeß gehört, alsobalde <bis> darauff auffgebrochen undt biß auff Lubochinie⁴⁸⁴, {3 meil.}, zum mittagmal ankommen, alda sie das mittagmal auff einem kleinen schloß eingenhomen. Balde darauf biß auff Wolburz stadt⁴⁸⁵ auff die nacht verraiset, 3 meil. {NB Rittersitz, Tarnowski⁴⁸⁶ [?] mit I. F. G. außgeritten mit <einem> etlichen hunden undt vöglen, biß halbe meil[le].}

Den 18 dits haben Ihre Fürstl. zu Waldburz umb 6 uhr meeß gehört, undt balde biß auff Rozeprza⁴⁸⁷ zu mittagmal, 4 meil., dannen auff die nacht biß auff Kamunitz⁴⁸⁸ verreisat, 2 meil. {NB. 5 weiber, 3 jahr [?].}

Den 19. seindt Ihre Fürstl. G. in aller frühe biß auff Radunsk⁴⁸⁹ zum mittagmal, alda der heiligen {meeß} beygewohnt, ist 2 meil. nachdem mittagmal aber auff die nacht Kruschnia⁴⁹⁰ verreisat, 3 meil.

Den 20. <Pie> aller frühe zue dem heilig[en] Gottes dienst bis auff Czastochau⁴⁹¹ verreisat, daselbsten gebeuchtet undt communisiret in den capeln unsern lieben frauen, nach dem mittagmal haben Ihre F. G. wiederumben die kirchen vihiliret, den schatz beisichtiget, undt den ganzen tag daselbst verblieben. {3 meil.}

⁴⁷⁸ Latinský výraz pro „jako obvykle“, „obvyklým způsobem“.

⁴⁷⁹ Varšava, město ve středním Polsku v Mazovském vojvodství, hlavní město Polska.

⁴⁸⁰ Praviděpodobně Nadarzyn, město ve středním Polsku, v Mazovském vojvodství.

⁴⁸¹ Praviděpodobně Radziejowice, vesnice ve středním Polsku, v Mazovském vojvodství.

⁴⁸² Blíže neurčená osoba.

⁴⁸³ Rawa Mazowiecka, město ve středním Polsku, ve Lodžském vojvodství.

⁴⁸⁴ Praviděpodobně Lubochnia, vesnice ve středním Polsku, v Lodžském vojvodství.

⁴⁸⁵ Wolbórz, město ve středním Polsku, v Lodžském vojvodství.

⁴⁸⁶ Blíže neurčená osoba.

⁴⁸⁷ Rozprza, městečko ve středním Polsku, v Lodžském vojvodství.

⁴⁸⁸ Praviděpodobně Kamięnsk, město ve středním Polsku, v Lodžském vojvodství.

⁴⁸⁹ Radomsko, město ve středním Polsku, v Lodžském vojvodství.

⁴⁹⁰ Kruszyna, vesnice ve středním Polsku, v Lodžském vojvodství.

⁴⁹¹ Częstochowa, město v jižním Polsku, ve Slezském vojvodství.

Den 21 dits nachdeme Ihre F. G. umb 6 uhr frühe in der capelen bey unser lieben frauen drey meeß gehöret, haben sie das <mittagmal> fruhstück daselbsten eingehnomen, umb ohngefehr umb 10 uhr von denen aufgebrochen, undt biß auff Ziarky marckt⁴⁹² 5. meil. verraiset.

Den 22. dits frühe zum mittagmal biß auff Kromolow marckt⁴⁹³, 3 meil., daselbsten sich Ihre F. G. nicht lang aufgehalten, balde biß auff Skalle stadt⁴⁹⁴, <4> {5} meil., verraist.

Den 23. dits nach der heiligen meeß biß auff Krokau⁴⁹⁵, 3 meil., daselbsten um 10 uhr ankommen.

Den 24. dits seindt Ihre Fürstl. G. umb 7 uhr zu denen p. jesuitis in die kirchen gefahren, nachdeme haben dieselbe hern {krokauisch} weywoden⁴⁹⁶ daselbsten heimgesuchet, undt das schloß besichtiget, umb ein uhr nach mittag von Krokau auffgebrochen undt folgens auff die nacht {auff Satori⁴⁹⁷ stadt, 5 meil.} um 9 uhr ankommen, in dem schloß losieret, undt freygehalten worden, gehöret das schloß gedachtem hern krokauischen weywoda.

Den 25. dits seindt Ihre Fürstl. Gnadt. umb 7 uhr frühe nach gehörter heil[igen] meeß zum mittagmal biß auff Kenti stadt⁴⁹⁸, 3 meil., undt folgendts auff die nacht biß in Bilitz stadt⁴⁹⁹, 2 meil., ankommen, alda von denen zwey zue gen herrn Sonnek⁵⁰⁰ genandt auff das schloß geladen <worden>, undt freygehalten worden.

Den 26. dits frühe um 6 uhr seindt Ihre Fürstl. G. von Bilitz auffgebrochen undt zum mittagmal biß auff Skoczow⁵⁰¹ {stadt, 2 meil.} umb 11 uhr ankommen, daselbsten meeß gehört, die herzogin von Teschen⁵⁰² daselbsten <gewesen> {in dem schloß etwas ubel auffbefunden, angetroffen}, Ihre Fürstl. G. in dem wirthauß freyhalten, undt mit ihrer sechs roßen sambt zweyen auffwertern, {4 heuduckhen [?]} undt andern leuth biß auff Freystadt⁵⁰³ begleiten lassen, alda dieselbe auch uber nacht verblieben.

Den 27. dits seindt Ihre F. G. von Freystadt ungefehr umb 7 uhr biß auff Ostra⁵⁰⁴ umb 11 vormittag ankommen, daselbsten alsobalde <M das> die heil[ige] meeß gehört, die malzeit eingehnomen, von dem rath mit verehrung eines trink weins honoriret worden, undt <bis> auff die nacht biß auf Peters waldt⁵⁰⁵ <ankommen>. {NB dorff [?], 2 meil., dem capitul Olmüz⁵⁰⁶ zu gehörig, <herr>}, <daselbst> alda sie <sich> herrn Mercuranum {canonicum

⁴⁹² Żarki, město v jižním Polsku, ve Slezském vojvodství.

⁴⁹³ Kromolów, někdejší město, nyní součást města Zawiercie v jižním Polsku, ve Slezském vojvodství.

⁴⁹⁴ Skała, město v jižním Polsku, v Malopolském vojvodství.

⁴⁹⁵ Krakov, město v jižním Polsku, v Malopolském vojvodství.

⁴⁹⁶ Stanisław Lubomirski (1583–1649), krakovský vojvoda.

⁴⁹⁷ Zator, město v jižním Polsku, v Malopolském vojvodství.

⁴⁹⁸ Kęty, město v jižním Polsku, v Malopolském vojvodství.

⁴⁹⁹ Bielsko, někdejší samostatné město, nyní součástí souměstí Bielsko-Biała v jižním Polsku, ve Slezském vojvodství.

⁵⁰⁰ Dva blíže neurčení členové rodu svobodných pánů ze Sunneghu, slezského rodu evangelického vyznání, kterému patřilo těšínské panství Bielsko. Viz V. ŠECHOVCOV, *Augsburské gymnázium*, s. 18.

⁵⁰¹ Skoczów, město v jižním Polsku, ve Slezském vojvodství.

⁵⁰² Alžběta Lukrécie Těšínská (1599–1653), v letech 1625–1653 vévodkyně těšínská.

⁵⁰³ Fryštát, dnes část města Karviná v Moravskoslezském kraji.

⁵⁰⁴ Slezská Ostrava, někdejší samostatné město, nyní součást města Ostrava v Moravskoslezském kraji.

⁵⁰⁵ Petřvald, město v Moravskoslezském kraji.

⁵⁰⁶ Olomouc, město ve stejnojmenném kraji.

olomucensem⁵⁰⁷ angetroffen welcher} auffgehalten <et n 8>, hochgedachte Ihre F. G. <wohl> freygehalten, von dannen {aber} <auff> biß auff Weiskirchen⁵⁰⁸ umb 6 uhr ankommen.

Den 28. daselbsten <verblieben> in We[ißkirchen] den ganzen tag verblieben.

A^o 1645 Marty

Den 1 Marty von Weiskirchen auff die nacht biß auff <nach> Napagedl⁵⁰⁹ 5 meil. marckt ankommen, in <Ihre G.> des hern graffen von Rothal⁵¹⁰ schloß, welches ihre gehöret, legieret.

Den 2. dits zum mittagmal bis auff Radisch⁵¹¹, 2 meil., königl[ichen] stadt umb 10 uhr ankommen, daselbsten bey denen p. jesuitis meeß gehöret, das mittagmal bey oben gedachten hern graffen von Rothal des mittagmal eingehnomen, undt auff die nacht biß nacher Pisantz⁵¹² den Pruskowskisten hausen⁵¹³ zu gehörig, 2 meil., verraiset.

Den 3. dits von Pisantz zum mittagmal biß auff 3 meil. auff die nacht glücklichen bis nacher Nicolsburg⁵¹⁴ ankommen, meil[le] wegs aber davon seindt Ihre F. G. {fürst Carl von Lichtenstein⁵¹⁵} sambt dero geliebsten gemahlin⁵¹⁶, undt Ihrer G. freile Eleonora⁵¹⁷ Ihrer Fürstl. G. entgeg[en] ankommen undt dieselbe empfangen.

Lau[damu]s DEO.

⁵⁰⁷ Jakub Merkurián, kanovník olomoucké kapituly.

⁵⁰⁸ Hranice, město v Olomouckém kraji.

⁵⁰⁹ Napajedla, město ve Zlínském kraji.

⁵¹⁰ Jan Antonín hrabě z Rottalu (1605–1674).

⁵¹¹ Uherské Hradiště, město ve Zlínském kraji.

⁵¹² Bzenec, město v Jihomoravském kraji.

⁵¹³ Pruskovští z Pruskova, slezský šlechtický rod s majetky v Čechách a na Moravě.

⁵¹⁴ Mikulov, město v Jihomoravském kraji.

⁵¹⁵ Karel Eusebius kníže z Liechtensteinu (1611–1684).

⁵¹⁶ Kněžna Johanna Beatrix z Dietrichsteinu (1625–1676).

⁵¹⁷ Blíže neurčená osoba.

Příloha č. 2 (dopis Maxmiliána z Dietrichsteinu císaři ze 4. února 1645)

An Ihre Kay[serliche] May[estät]⁵¹⁸

Warschau den 4 February 1645

Allerdurchleuchtzih [?]

Allernädigster herr herr E[ure] Rom[ische] K[ayserliche] May[estät]⁵¹⁹. Solle ich allergehorsamistes nicht verhalten, nachdeme ich den 10 ini [?] g[nä]d[ig]st vergangenen monats January von Nicolspurg⁵²⁰ in die cron Pohlen angebrochen, den ersten jetzt einstehenden monats glücklichen alhero nacher Warschau⁵²¹ angelandt, und mir ohngefahr eine <halbe> virtl meil von gedachter stadt Warschau {in felde} Ihrer Khönigl[ichen] May[estät] hoffmarschalken in dem [?] Kaßanowsky⁵²² zu sambt einer stattlichen anzahl <der ein> der nobilität und 30 karozen zu 6 roßen angetroffen, nacher mich empfangen, undt in einem königl[ichen] wagen biß in das loßoment, welches in der statt asigniret <worden> [!], begleitet worden.

Nun haben sich höchstermelte [?] Ihre Königl[iche Mayestät]⁵²³ nit befunden, sondern von dannen etwo funff meil <auff> an denen gejagten recreiret, heutiges tages alhero in dero statt residenz ankommen <sein>, wir aber auff mein begiren [!] die audienz der morgigels [?] tages <enthielet> {denominiret} worden, was nun in einem undt dem andere sich ereignen wirdt, vil [?] E. R. K. M. ich auff das eheistes [?] allerunterthänigist berichten intzwischen <aber> weiß E. R. K. M. ich aller gehen samistes {nach zue zeit} nichts bey zu bringen, alß das den 13 dieses der reichstag [!] alhir seinen anfang nehmen solle, wobey der französische abgesanter⁵²⁴, welcher urlengst von dannen abgereiset, mit allerhandt vollmachten gewartet wirdt.

Den 7 eusdem vor Ihrer Königl[ichen] May[estät] der <könig> in Gott unhenden [?] könighin in Hispania⁵²⁵ glorwirdigster andenkens die exequien celebriret werden sollen.

Euer R. K. M. mich zu dero kay[serlichen] und könig[lichen] gnaden aller unterthänigst befehlend.

Warschau den 4 February, A[nno] 1645.

⁵¹⁸ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 36–37, dopis Maxmiliána z Dietrichsteinu císaři ze 4. února 1645.

⁵¹⁹ Ferdinand III. (1608–1657), císař v letech 1637–1657.

⁵²⁰ Mikulov, město v Jihomoravském kraji.

⁵²¹ Varšava, město ve středním Polsku v Mazovském vojvodství, hlavní město Polska.

⁵²² Adam Kazanowski (c. 1599–1649), nejvyšší dvorský maršálek v letech 1642–1649.

⁵²³ Vladislav IV. (1595–1648), polský král v letech 1632–1648.

⁵²⁴ Nicolas de Flécelles, hrabě de Brégy (c. 1615–1689).

⁵²⁵ Isabela Bourbonská (1602–1644), španělská královna v letech 1621–1644.

Příloha č. 3 (relace Maxmiliána z Dietrichsteinu pro císaře z roku 1645)

Relation wegen verrichteten ambassada in Pohlen. A 1645.⁵²⁶

Allerdurchleichtigst[er] Großmächtigster Romischer Khayser, auch zue Hungarn und Behaimb khonig F. [?]

Allergnedigster herr herr, demnach Euer Röm. Khay. May. ich nach [?] auß Pohlen, wie sichs mit meiner daselbst verrichten khönigl. spanischen ambassada biß zue ersten am fünftem februaryi gehalten offentlichen audienz nach und nach zugetragen, allerunderthenigsten bericht tethen [?], alß ist meins gehorsambsten wachtens überflüssig darvon hir zu recapitulieren, ingleichen auch von diser ersten audienz wurden darbey anderst nichts alß das blosse compliment der condoglienz fürgangen, weitleüffige beschreibung zu thuen.

Allain geruhen Eure Khay. May. auß diser meiner allerunderthenigsten relation gnedigst zue vernemen [?] wie sich die hernach bey Ihrer Khönigl. May. gehabte privat audienzen angelassen und zuvordist was bey der ersten, so wie den sibenden dits g[nä]digst assignirt [?] worden, und über die fünf stunden lang gewehret, hauptsachlich vorgelassen.

Erstlichen alß ich zu gehorsambsten folg empfangendt allerdigsten instruction Euer Khay. May. freundt. vetterlich. schwagerlichen grues gebührender massen, wie auch in nahmen Ihrer Khay. May. dero geliebsten khay. Frau gemählin, Ihrer May. der verwittibsten Röm. Khayßerin und ihrer Erzherzog. Durchl. <Durchl.> und was denn anfängig gehorsambist verrichtet, haben Ihr May. sich allerseits zum hochstem bedankht, und nach besonderen contestation reciproci affectus mich versichert, daß Sie nichts liebers wünschten, alß daß Sie Euer Khay. May. und dero hochlöbl. Erzhauß auch mit Ihrem aignem bluete dienen khöndten.

Hirauß eine geraume zeit mit discursen von gueter disposition Euer Khay. May. undt des ganzen hochlöbl. haußes anverwandtschaftt, wie auch von gemainen khriegs und andern zeitung, in sonderheit wie die fridens tractaten so wol im Heyl. Röm. Reich alß im khönigreich Ungarn wol anliessen zuegebracht worden, jedoch wie Ihre Khönigl. May. von Ihrer zu beideseits tractaten offerirten interposition nicht heraußkhomben, also habe ich in gehorsambsten beobachtung Euer Khay. May. mir dißfals mit gegebener g[nä]disten instruction über diße materi auch das geringste nit movirt, sondern mit möglichsten fleiß gesuecht, Ihre Khönigl. May. mit and[er]en discursen von disem odiosen [!] proposito abzuleiten, biß endtlichen eine materi die ander[e] gebendt ich obiter eine mention gethan [!] von [?] Ihrer Khönigl. May. vorhabenden abermahligen heyrath, und wie ich auß unterschiedlichen, so wol auß Italien, Frankreich und andern landen alß auch auß disem khönigreich selbst einkhombenen avisen hette gesehen schon gewiß sein solle, daß Ihre Khönigl. May. ihre g[nä]digste affection bereit zu einer princesin auß Frankreich gewendet.

Wann denn also khöndte ich nit underlassen auß in der zeit gehalten besondern devotion zu Ihrer Khönigl. May. bey meiner anwesenheit alhir, für mich mundtlichen daselben zu ihrem g[nä]digstem intent alle desiderirte prosperitet, seegen Gottes undt wollkhombenen contento zu wünschen, darüber Ihr May. subridendo mir vermeldet, daß denen zeitung zwar nit allerdings zu glauben, jedoch wolten Sie mir nit verhalten, was massen Sie noch langer bey sich selber gepflogener deliberation ob Sie sich noch malen verehrlichen solten, und ob zwar Sie für sich

⁵²⁶ MZA Brno, fond G 140, kart. 30, inv. č. 106, fol. 12–18, nedatovaná relace Maxmiliána z Dietrichsteinu o misi roku 1645 adresovaná císaři. V Moravském zemském archivu v Brně je dostupný i její koncept. Viz Tamtéž, fol. 76–84.

fast [?] mehrers zu dem calibat inclinirten, dannoch darneben hetten Sie auf die contestation Ihres khönigl. Hauße billiche reflexion haben, und consideriren müssen, wie Ihr Durchl. Prinz Casimir in die societet getretten, und sich in itto statn [?] befinden, daß auf derselben dißfals wenig oder gar [nicht] den facit mehr zu machen.

Ihre Durchli. Prinz Carl Ferdinandt auch geistliches standts, undt wegen allerhand uhrsachen denselben schwerlich mehr verändern würden. Ihre Durchl. dero einziger sohn von schwacher complexion, und vielen gefahren⁵²⁷, casibus vitae nach underwerfen ehe auf derselben einzige sicherere hofnung zu se[t]zen seye, also das da Gott für seye wann etwa der Allmechtige nach seinem gnedig willen von der zeit mit demselben disponiren wolte, sich der männliche stamb ihres khönigl. Haußes gänzlich extinguirte, zu dero Sie auch diße sonderliche betrachtung gehabt, wie schwärlich Sie durch die waffen zu ihrem erbkonigreich Schweden zu gelangen haben wurden, und wie dahero auf andere gütliche mitl, alß etwa durch heurath ein oder der ander[er] ihrer nachkhomben und erben dasselbe wieder recuperiren möchte, zu gedenkhen seye.

Dise und dergleichen considerations mehr, wehren Ihro dergestalt zu herzen ganzen, auch durch bewegliches adhortiren dero vornembsten senator dahin bestettiget worden, daß Sie sich noch zue Crakhau endtlich entschloßen hetten zu beßerer befestigung Ihres khönigl. haußes sich nochmallen in einen ehrenstandt einzulassen.

Darauf hette sich gleich <[nečitelné]> zu Ihrer hiherkhunfft nacher Warschau ein französischer envoye zu verrichtung der condolienz im nahmen seines khönigs und der khönigin regentin bey Ihro eingefunden, welcher zwar zuvorderist nach abgelegter condolienz, Ihro von hochgedachter seines khönigs und khönigin wegen, nit allain die interposition, sondern auch gar die arbitrator bey denen friedens tractaten zu Münster zue bezaignung sonderlicher confidenz aufgetragen, und Sie inständigst enquirirt [?] hette sich diser interposition zue beruhigung der armen christenheit [!], gueterwillig zu undernehmen, endtlich aber hette gedachter envoye sich auch dahin gewendet, und vorgebracht, was maßen seine khönigin auß sond[er]bahrer gegen Ihro fragenden affection bey disern Ihren betrübten wittibstandt mit frl. wolgemainter sorgfältigkeit auf dero consolation zu gedenkhen nicht underlaßen hette, und wie Sie von herzen wütschen möchten, daß Ihre Khönigl May. zue ihrem in größtem unrecht abgenombenen khonigreich Schweden und angehorigen erblanden gheist [?] wider gelangen möchten, also sich oferirten mit aller möglichkeit dahin zue cooperiren, damit selbie durch ein gewünschte heurat mit der khönigin in Schweden, erfolgen möchte.

Wie nun hirüber Ihre Khönigl. May. sich der guet gemainten offertio bedankht, benebens aber was die heurath mit Schweden anlangt einerseits selbe für die nutzlichste befunden, anderseits aber selbst eine unmöglichkeit sehen thetten, also hetten Sie ihro envoye die difficulteten weitleüffig vor augen gestalt und genugsamb zu erkhenen geben, nichts desto weniger, wiewol er nicht sonderlich mehr auf dieße⁵²⁸ proposition getrungen⁵²⁹, hette er dennoch dieselbe nicht ganz fallen lassen, sondern der hoffnung noch bleiben wollen, daß durch seines khönigs und khönigin bemuhen [?] alle dergleichen difficultaten zu superiren sein möchten, benebens aber wan nach dem unveränderlichen willen Gottes diße intent nicht zu erlangen sein würde, gebetten Sie wolten sich gleichwol mit dero verehligung seinen khönig und khönigin vertragen,

⁵²⁷ V konceptu "gefährlichen".

⁵²⁸ V konceptu "dieser".

⁵²⁹ V konceptu "gedrungen".

welche Sie auß sonderlicher affection also mit einer khönigl. gemahlin versehen würden, daß Sie alle satisfaction und contentement darbey haben sollen, darauf er die princessinen von Orleans, Nevers, Guise undt Longueville alle zu gleich vorgeschlagen, sonderlich recomendirt er aber die von Nevers, dahin auch der khönigin aignes handtbrieft. zielete [?].

Weilen aber der envoye wegen einer oder der andern princesin auf einige conditions matrimony sich mit herauß gelassen, hette Sie Ihre Khönigl. May. für sich selbstn etwas umbständlicher angefangen der sachen nach zu fragen, und sonderlich wissen wollen, ob der herzog von Orleans der princesin herr vatter von disen vorschlag wissenschaftt seinen consens darzue, und die princesin selbstn ihren willen drein geben? Waß für aigentliche beschaffenheit so mit diser princessin alß der von Nevers erbtheil es habe? Ob Ihren gleich nach geschlossener heurath selbiges vollkhombentlich in posess gegeben werden solle? Mit was für conditionen der gleichen heurath geschehen? Vornemblich auch ob Sie Ihre Khönigl. May. gleich liberam dispositionem über eine oder der anderen erbportion zuständigen gueter im khönigreich Frankreich dieselbe zu verhauffen, zu verpfänden, der sonstn zu commutirn haben könnten.

Da nun der envoye hir auff geantwortet, daß er für sich selbstn der sachen weine nachts [?] gründliche wissenschaftt, auch dießfals nichts absonderliche in seinen instruction hette, so hetten Sie sich auch khurtz erklärt, daß Sie auf solche manir sich auf in geringsten nicht resoluiren khöndten, gleichwol aber auf das envoye offerirn eingewilliget, daß er alsobald wider [?] zurugg nacher Frankreich reisen, die conditions matrimoniales, allen grundlichen nachricht über die obgesezte fragen cum plenipotencia tractandi vernemblich aber die contefait der aufgetragenen fürstinnen [?], mit sich ehestens [?] bringen solle, warden ihm bewust were, daß bereit eine bottschafft von Ihrer Khönigl. May. in Hispanien widerwegs hiehero sich befünde, und zweifels ohne mit der gleichen heurath vorschläg heraußkhomben werde, Sy geruheten ihre resolution wenigst biß zue seiner widerkhunfft g[nä]digst in dispenso zu halten, welches Sie ihm auch versprochen, indoch außtruckhlich darbey außgedengt hetten, daß seine zurüekkhunfft ehestens [?] geschehen solle, daß seye die gründliche beschaffenheit der sachen, welcher gestalt Sie sich noch im gerinsten mit einigen person zue heurath nicht obliget gemacht hetten.

Worauf ich die gewünschte occasion zu seine gehormabist erachtet dasjenige was Euer Khay. May. in dem p[ost] s[eguito]⁵³⁰ [?] über diser materi mir gnedigst anbefohlen, nach der länge [?] alß für mich selbstn zue representiren, auch wie weg[en] der von Orleans zu gleich mit unterschiedlichen potentate, in sonderheit mit dem prinzen von Walliß tractiret, auch wie ich für gewiß berichtet sey[e] warden jezo [?] Ihrer Khönigl. May. in Hispanien alß ein mitt[e]l [?] zu vergleichung beider cronen angetragen werde. Die von Nevers nit allein zimblich [?] bey [?] jahren sein, sondern auch durchgehend in Frankreich für verfruchtbar gehalten worden solle, wie aber ihre königl. haußes zue heurath sich entschlossen, also seye diße testament Ihres herr vatters, vermög dasselben, meines wissens, die immobl gueter dem herzogen von Mentua gehörig sein sollen, wie ich dann für gewiß were berichtet worden, daß alß mit längst die von Nevers nacher Pariß khamben, und das neversische hauß daselbst bewohnen wollen, solches Ihr diser ursachen von Mantua auß mit gestattet werden wollen.

Zu gleichen seye meines erachtens nicht zu gedankhen, daß die cron Frankreich der princesin von Orleans solche auß ansehnliche status und gar sechs meerhafn also werde folgen, und einem frembden potentate den fueß [?] im khönigreich hinein sezen lassen werde, undt stehe in

⁵³⁰ V čistopise je uvedena pouze zkratka, v konceptu je zkratka vypsána.

großen zweifel ob nicht vermög der berühmten [?] lege salica dise status Ihr nicht von der cron angesprochen dörrften. Welche rationes [?] dann Ihrer Khönigl. May. zimlich zu herzen gangen, und zu desto besserer erkundigung, und diefferen [?] nachdenkhen dardurch anlaß genomben. Wegen der sterilitet der fürstin von Nevers aber hetten Sie zwar auch von disem selbstem gehört, und davon dem mehr gedachten envoye zuegered[e]t, so es aber ganz und gar für ein figment Ihrer misgönner gehalten, und durchauß nit zugeben wollen.

Hirauf habe ich nit underlassen können weilen ich die sach noch zimlich integram befunden, dem g[nä]digsten befelch Ihrer Khay. May. der verwittibsten röm. khayßerin mit allermöglichsten glimpft gehorsambist nachzukhomben mit vermelden, wie daß bey meiner herunder raiß von Lynz nacher Wien, Ihrer May. ich zue st. Pelten gehor. aufgewartet, und von daselben meinen gehorsambsten abschiedt zu meiner herein [?] reiß zu nemben, alda dann Ihr May. mir den vorhin verrichten grues an Ihre Khönigl. May. mir gnädigst anbefohlen, sich aber gemeinen avisen so aller orthen hero concordirten fast glauben müsten, daß Ihre Khönigl. May. sich schon zu einer heurath mit der princesin von Neuers eingelassen, wann es sich also verhielte, solte ich in dero nahmen Ihrer Khönigl. May. congratuliren, wiewol Sie sonsten auß sonderlicher affection dahin bedacht geweßen wehre, und verhofft hetten die ehr zu haben bey dißer verheyrathung Ihre fürsorgerin zu sein, auch daß seine geweßen wehre ihro aigne mahn die princesin von Mantua angetragen, welche obzwar nit so reicher dot. [?] begabt alß villeicht ander fürgebildet würden, dannach den selben in schöne, gueten fürstlichen queliteten und standt nichts nachgebe.

Worauf Ihre Khönigl. May. etwas mit verwunderung geandet, daß in so langer zeit Ihres wittibstandt von seiten Eurer Khay. May. oder des khönigs in Hispanien ihro niehmalen ainiger vorschlag zur heurath beschehen wehre, da doch wegen naher bluetanverwandtschaft Sie sich einer solchen benevolenz von dannen zum ersten hetten versehen gehabt. Sie erkenneten [?] gleichwol hirunder eine sonderliche zu ihro wagende lieb und fürsorg bey Ihrer Khay. May. Eleonora zu höchstem dankh, und stünde bey derselben ihro des contefait hochgedachter prinzesin mit sambt den heuraths conditionen herauß zu schicken, oferirten sich auch auf erstes [?] begehren solches Ihrer Khay. May. wider zurugg zu schikhen, so ich also für dißmal ad referendum gehorsambist angenomben, von dem contrafait aber daß ichs schon bey mir hette kheine mention gethan.

In übrigen finngen Ihre May. an von der spanischen pretensionen alß denen noch von Sigismundo tertio ihren herrn vattern glorwürdigsten gedächtnis hergeliehenen zwolf schiffen, ihre neapolitanischen forderung, und dann versprochenen intenteniment für die khönigl. prinzen Ihre Herr gebrüeder zu reden, und etwas zu anten [?], daß Sie gar nichts dißfals erhalten khöndten, ingleichen wie Sie neulich bey Euer Khay. May. umb wie commutation der herrschafft Witteigau⁵³¹ mit furstenthumben Oppeln und Ratibor ansuchung [?] thuen lassen auch zwar ein interimt [?] bescheidt ihro darüber gegeben worden wie daß dergleichen alterationen selbiger fürstenthumben ohne vorhero vernembung und einwilligung der landstände nicht vornehmen khönden, darüber sie dann eheist [?] einen landtag außschreiben lassen wolten, welches aber nicht allein auf ihr offtere erindern noch nicht geschehen, sondern dem ansehen nach auch gar nicht geschehen wurde, nichts desto weniger wolten sie dißfals an Euer. Khay. May. gueten affection nicht zweiflen, khundten aber nicht underlassen sich sehr hoch gegen dero khay. ministris, welche sie in allen ihren suchen, wo sie nur khündten, als ex

⁵³¹ Wittingau, tj. Třeboň.

professo frauweiten [?], zu beschwären, und khöndten nit wissen, woher sie in solchen mißtrauen bey derselben gerathen.

Worüber ich mich dann in allem mit der unwissenheit excusirt, und wie ich diser zeit mich selten bey Euer Khay. May. hoffstatt aufhalte, also auch von dergleichen materi mir wenig zue ohren khombe, nichts desto weniger aber nicht underlassen habe alß für mich selbst dasjenige⁵³², was von Euer Khay. May. Khönigl. Behaimischen hoffcanzley hierüber in mandatis gehabt, außführlich zue representiren, sonderlich auch wegen nicht auß schreibung des landtags, die uhrsach Euer. Khay. May. vilfeltigen sond[er]lich zu diser zeit wegen zuenehenden feindte über den halß gewaxenen andre sorgen zu zu meßen, mit welchen uhrsachen meines erachtens Ihre Khönigl. May. sich zimlich befriedig[en] [?] und darmit mich für dißmal von sich abtreten lassen.

Nach dem nun [?] den 11 dito Ihre König. weilend der khönigin in Hispanien glorwürdiger gedächtnis exequias alhir in der haubtkirchen solemnitäten halten lassen, darbey Sie selbst, alle anwesende senatoren und vornembste cavaglieri, und ich auch pro devotione mea auf beschehener einladung von Ihrer Khönigl. May. selbst assistirt. Bie⁵³³ ich volgenden tags am sonntag zue dem großcanzlern in Littauen zu einer öffentlichen trattament invitirt, den 13. Wider zu einer privat audienz zu Ihr. May. berueffen worden, darbey ich auf Ihrer Khay. May. von verwitibsten romischen khayserin empfangenes allergnädigstes handtbrife für guet angesehen Ihrer Khönigl. May., daß bey mir gehabte contefait gehorsambst zu zaigen, jedoch mit der excusation, daß weilen ich Wienn befelch hette es zu zaigen noch Ihrer Khönigl. May. zulassen, Ihr May. wolten mirs wider zurugg nemen lassen, weilen aber dieselbe zuständig begert es ihr nur ubernacht zu lassen, habe ich mich in [?] deme nichts opponirt, sondern mich vilmehr erfreuet, in deme ich verspehren müssen, daß Ihr May. dasselbe mit grossen attention considerirt, und mir die hofnung dardurch gemacht, noch wol etwas darmit außzurichten, zue mahlen Ihr Königl. May. mich bey diser audienz versichert, daß Sie bey Ihrer verheurathung der nahen anverwandtschaft nit vergessen, sondern dieselbe ehe sie sich eines gewissen resolviren wurden, derselben von Ihren vorhaben zeitlich parte geben und dißfalls wider dero hochlöbl. erzhauß mit ainiger allianz nicht thuen wurden, mir auch anbefohlen Euer. Khay. May. in dero namben zu gruessen und dero beständige affection zu vermelden.

Folgenden tags darauf habe ich meinen abschiedt genomben, und nachmittags aber mal ein privat und die leste⁵³⁴ audienz gehabt, da ich dem auf sonderbehr erzuegte begirde Ihrer. Khönigl. May. und austrukhlichen begehren gehorsambst consentirn müssen [?], daß contrefait Ihre gar zu uberlassen und bin [?] darauf den 15. dit von Warschaw in nahmen Gottes wider aufgebrochen, und den 4 Marty zu Nicolspurg wider ankomben.

Worauß nun Euer. Khay. May. gnedgist abnemen können in was beschaffenheit ich die sachen dort verlassen, und ich habe der allerunderthenigsten hoffnung hierinnen nach dero gdgsten instruction und content meine negotiation gehorsambst angestellt zu haben. In übrigen wiewol Ihre Khönigl. May. von dero nicht acceptirten interposition in componirung des ragozischen unwesens kheine meldung gethat⁵³⁵, so solle ich doch auß underthenigster pflichtschuldigkeit nicht verhalten, wie daß dessentweg[en] ich bey allen grandes so mich visitirt ein solche[s] risentement [?] befunden, daß auch alle wichtige uhrsachen darmit man

⁵³² V konzeptu "einige".

⁵³³ V konzeptu "wie".

⁵³⁴ V konzeptu "letzte".

⁵³⁵ V konzeptu "inguir".

Ihr[en] begegnen khöndte, kheine statt funden, und diß sach ein sehr grosses unvernemen
aldort causirt hat. Euer Röm. Khay. May. zu Khay. gnaden und khönigl. auch landsfürst. hulden
mich hiebey allergehorsambst befehlende.

Euer Röm. Khay. May.

Allerunderthanigster gehorsamister Diener fürst undt underthan

Von fürsten von Dietrichstein